

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Veszprém és a Nagy Háború – Az utolsó békeév és a háború első (fél)éve (1913–1914)	3	Földesi Ferenc
Emlékezés Csikász Imre szobrászművészre születésének 130., halálának 100. évfordulója alkalmából	32	Dohnál Szonja

KÖZLEMÉNYEK

Báró eörményesi Fiáth Ferenc és a társadalmi környezete	47	Bontó Józsefné
Találkozásaim Cser József tanító úrral	63	Kovács Győző Gyula
Száraz csontokba élő lelket... Részletek Horváth Dezső evangélikus lelkész naplójából	77	Szalontai Árpád

ÉVFORDULÓK

Harmincegyes honvédek (VI.) Iparosok, mesteremberek egyenruhában	89	Rainer Pál
---	-----------	------------

DOKUMENTUMOK

Emlékezzünk régiekről	101	Véghely Dezső
KÖNYVSZEMLE	107	Karlinszky Balázs Mihalovicsné Lengyel Alojzia Sebő József

VESZPRÉMI ÉRTÉKEK

Mi is az Értéktár? És mivel foglalkozik a Települési Értéktár Bizottság?	117	Perlaki Claudia
Tisztelt Olvasó!	119	Faa Judit

BIBLIOGRÁFIA

Veszprém helytörténeti könyveinek bibliográfiája (2006–2008)	122	Szabóné Vörös Györgyi
--	------------	-----------------------

Városhelyi Folyóirat
Veszprémi Szemle

16. évfolyam, 4. szám 35. 2014.

Városhelyi Folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Csiszár Miklós

Technikai szerkesztő:
Szurmay László

Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Városhelyi Folyóirat
Alapítvány
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1.
Levelezési cím:
8220 Balatonalmádi,
József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csiszar_miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BONTÓ JÓZSEFNÉ HORVÁTH ELVIRA tanítónő, helytörténeti kutató, Veszprém; FAA JUDIT kuratóriumi elnök, Veszprémi Szemle Városhelyi Folyóirat KHA, Veszprém; DR. FÖLDESI FERENC ny. ezredes, hadtörténet-kutató, Veszprém; DOHNÁL SZONJA művészettörténész, muzeológus, Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; KARLINSZKY BALÁZS levéltár-igazgató, Érseki Levéltár, Veszprém; KOVÁCS GYÖZŐ GYULA meteorológus, meteorológia-történész, Veszprém; DR. MIHALOVICSNÉ DR. LENGYEL ALOJZIA ny. egyetemi docens, Veszprém; PERLAKI CLAUDIA csoportvezető, Veszprém MJV Polgármesteri Hivatala Polgármesteri Kabinet Kulturális Csoport; RAINER PÁL történész Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém; SEBŐ JÓZSEF irodalmár, középiskolai tanár, Veszprém; SZABÓNÉ VÖRÖS GYÖRGYI könyvtáros, Eötvös Károly Megyei könyvtár, Veszprém; SZALONTAI ÁRPÁD főápoló, Országos Mentőszolgálat veszprémi állomása, Veszprém; VÉGHÉLY DEZSŐ Veszprém város főjegyzője 1876-ban

Illusztrációk:

Bontó László, Dohnál Szonja, Oszkó Zsuzsa, Rainer Pál, Szalontai Árpád és archív dokumentumok

Támogatóink:

8200 Veszprém,
Házgyári út 1.

KÖZIGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI
MINISZTERIUM

Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala

A Veszprémi Szemle 35. szám megjelenését támogatták:

Antal Péter, Balassa Endre, Bándi László, Debreczenyi János György, dr. Hegedűs Tamás, Koronczai Tibor, Kovács Győző Gyula, Meszlényiné dr. Pataki M., Rainer Pál, Somfai Balázs, Szurmai Mernőki Iroda Kft., Vereskuti Klára, Wágner Lászlóné Veszprém, Elek Miklós Balatonfüred, Lechner László Budapest

A borító képei:

címlapon: Csikász Imre: Ülő lány (fotó: Oszkó Zsuzsa)

2. oldalon: Csikász Imre: Csibe (fotó: Oszkó Zsuzsa)

3. oldalon: Csikász Imre: Kossuth-mellszobor (fotó: Oszkó Zsuzsa)

háton: Fiáth-család címere (fotó: Bontó László)

TANULMÁNYOK

Veszprém és a Nagy Háború –

Az utolsó békeév és a háború első (fél)éve (1913–1914.)

FÖLDESI FERENC

MENNYIRE FELEDÉKENY AZ EMBER, vagy inkább óriási emlékezet-szelektáló képességekkel rendelkezik. De – ahogy Csoóri Sándor megjegyzi egy művében: *„Felejteti sokféleképpen lehet. Úgy is, hogy nem a lényegre akarunk emlékezni.”*¹

Vajon ki emlegeti – nyilván tanulmányait felidézve – a 30 éves háborút?² Azt a háborút, amelyet évszázadokig az egyik legvéresebb európai háborúnak tekintettek. Hadtörténészek természetesen elemzik hatásait, a katonai-politikai részleteit, de a széles értelemben vett „laikus” közösség előtt gyakorlatilag ismeretlen, vagy kevésbé ismert. Hallottam róla – válaszolnak, ha kérdezi valaki. De nem vagyunk jobb helyzetben – már ami az emlékezetet illeti – a hétéves háború³ esetében sem. Azt a háborút, melyet Winston Churchill joggal nevezte az első tényleges világháborúnak, hiszen három kontinensre is kiterjedt.

Valamivel jobb helyzetben vagyunk – már az ismereteket és az emlékezést illetően – a XX. század földrészeket is átívelő háborúival: a világháborúkkal. Azokkal a háborúkkal – melyek közelsége még „tapintható” –, melyeket az Ember látta el sorzámmal.

Volt egyszer egy háború, ami nagyobb volt minden korábnál, ezért kitörését követően nem sokkal a kortársak a Nagy Háború elnevezést adták az 1914–1918 között zajló I. világháborúnak. Az, hogy megmaradt az emlékezetünkben, nem csak a viszonylag rövid időtávolságnak tudható be. Erőteljesen nyomott a latba, vésődött az emlékezetbe a háború minden addiginál nagyobb brutalitása, kiterjedése, a felfoghatatlan mértékű pusztítása, gyilkolása.

„Nem az menekül meg a múlttól, aki elfelejti.[...]” – vési emlékezetünkbe Bertolt Brecht a háború borzalmait bemutató művében.⁴ Számomra legalábbis ez tűnik kézzelfoghatónak akkor, amikor a Veszprémi Hírlap tárcaírója jegyzetében – a hadüzenet után, mikor katonáink már a „vágóhídra” menetelnek – Ő császári és királyi fenségnek, Ferenc József 84. születésnapjára írt 1914-ben: *„Háborúval kezdte pályafutását, most élete hajlott korában megint fegyvert csörtet [sic!] az, akinek kezében*

volt éveken át Európa békéje. A béke fejedelmét látta benne egész Európa [...]”⁵ Nos, a már említett trónra lépéskor zajló háború történetesen az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc volt. Bár 1848 embervesztése koránt sem volt olyan hatalmas, vagyis katonai szempontból „csekélyek”, térbeli kiterjedése is gyakorlatilag csak a történeti Magyarország területére korlátozódott, de jelentősége a nemzet emlékezetébe mélyen beleivódott. Vagy csak a köznép emlékezetébe? Mégis mi készíthette a cikkírókat arra, hogy 60 év után leírja ezeket a sorokat?

De térjünk vissza a Nagy Háborúhoz. A „jó tanuló” pontosan – vagy megközelítőleg pontosan – idézi az adatokat, hogy:

- hány ország vett benne részt;
 - milyen létszámú haderők álltak egymással szemben;
 - a hadseregek milyen és mennyi fegyverzettel rendelkeztek;
 - milyen szövetségek alakultak;
 - esetleg hány fő volt az elesettek, eltűntek és a sebesültek száma;
 - milyen eseménnyel záródott a háború és milyen lett az európai államok sorsa.
- És ezeken kívül?

Az első világháború (maradjunk mi is ennél a jelzőnél) egy „második harmincéves háború”⁶ kezdete. Az 1914. évet megelőző időszakot – amit a boldog békeidőnek is emlegettek – a Nagy Háború jövátéhetetlenül szétrombolta. Férfiak milliói olyan mértékben élték át a koncentrált brutalitástól fűtött erőszakot, amely az emberiség történetében eddig elképzelhetetlen volt. A háború totális háború volt. Minden eszköz, technikai vívmány a háború szolgálatába állt: a vasút (a haladás jelképe) szállította a vágóhidra az embereket, majd szállította vissza kiterítve – már ha megtalálták az áldozatokat. A fronton belekerültek eddig ismeretlen mértékű, gigantikus, magas szervezettségű gyilkos gépezetbe. Irtózatossal sebességgel fejlesztették a háború egyik legfélelmetesebb fegyverrendszerét – és szaporították mennyiségét – a tüzéséget. Újabb és újabb fegyvert alkalmaztak: az amerikai Maxim géppuska percenként 600 lövésre volt képes, amivel néhány perc leforgása alatt megsemmisített egy rohamozó gyalogszázadot.

Visszatérve a „statisztikai adatokhoz” – vajon a „jó tanuló” tudna-e valamit is felmondani arról, hogy a világháború milyen hatással volt az ő szülővárosára, nevezetesen: Veszprémre? Hasonlóan tudná-e idézni, hogy a város polgári lakossága hogyan élte meg a háború kezdetét, kellett-e, és ha igen: vajon milyen méretű korlátozások voltak bevezetve a városban? A kedves Olvasó bizonyára járt a város valamelyik közgyűteményében és esetleg elolvasta a korabeli lapokat, így van ismerete a város 1914. évi életéről. Vagy ismeri és még hozzá tudott jutni a 2007-ben Csiszár Miklós szerkesztésében megjelent „Múltidéző” sorozat világháború évtizedével foglalkozó kötetéhez,⁷ amit szeretnék kiegészíteni más, a kiadványban nem ismertett korszakkal. De, hogy a folyamat követhetőbb legyen, tekintsünk vissza – ha csak röviden is – az utolsó békeévre, 1913-ra.

A város hetilapja az 1913. év közepétől fő helyen számolt be⁸ a balkáni háborúról, ami már előszele volt a nagy világháborúnak. A háború kegyetlensége előrevetíti a

A roham összeomlása géppuskatűzben. A felvételt a 17. hv gyalogezred tisztje, Damó Elemér főhadnagy készítette

helyzet? Bulgária agyonsanyargatva, és maradt a totális háború kirobbanásának veszélye. A bukaresti béke nem hogy nem oldotta meg a reá háruló nehéz feladatot, hanem még aktívabbá tette. Vagyis Európa ott volt, ahol volt két éve. A világ – de inkább Európa – egy puskaporos hordón ült: egy kevésbé meggondolt, harciasabb szellemű diplomáciai sakkhúzás újra lángba boríthatja Európát.¹¹ Mint később látjuk majd a jóslat bevált.

Talán ez a háború és annak megoldatlansága, vagy még inkább a probléma megoldásának elodázása eredményezte, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia politikai és katonai vezetése áttekintette haderejének állapotát, majd – levonva a következetése-

majdani vérengzést is. Gyilkolják egymást, és gyilkolják embertársaikat a legvadabb kegyetlenséggel – borong a lap vezércikkírója. A balkáni népek testvérnemzetek, mégis összevesztek a koncon. A háborúba beleszól Románia, aki rekompenzációt csikar ki Bulgáriától. De összeszedi magát a beteg Törökország is, elfoglal néhány várost, legnagyobb sikereként bevette Drinápolyt. Majd következnek a béketárgyalások, de minden maradt a régiben. Eközben gazdasági életünk, iparunk pang, északon és délen katonáink még mindig fegyverben vannak és a béke – még mindig késik. Augusztusban bekövetkezik a fegyvernagyvadás. Elsején,⁹ már három napja hallgattak a fegyverek, majd Románia vezetésével (ő adja az elnököt) összeült a békekonferencia. A háború utáni jelmondat: A Balkán a balkániaké. Ugyan a második balkáni háború formailag augusztus 10-én lezáródott és Bukarestben aláírták a béketervezetet, de nem sikerült létrehozni a teljes megnyugvást.¹⁰ Mi maradt a valós

ket – erőteljes hadrendbővítésbe és fegyverkezésbe is kezdett. A haderő bővítését, és ezen belül a Magyar Honvédségét – ugyan 1912-ben határozták el, a legfelsőbb katonai vezetés ki is adta a megfelelő szervezési intézkedést, a tényleges végrehajtás 1913-ra csúszott át. Az újjászervezést előkészítő intézkedések 1912 októberétől kezdődtek. Veszprém ekkor már rendelkezett állandó elhelyezésű honvéd gyalogzászlóaljjal. Ez a zászlóalj – a 71. honvéd (hv.) gyalogzászlóalj – alkotta 1886-ban a 65., a 66. és a 72. zászlóaljjal együtt a 17. székesfehérvári feldandárt. 1891-ben a feldandár elnevezés a „Székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred”-re változott. A megalakult ezred I. és II. zászlóalját Székesfehérvárra, a III. és IV. zászlóalját Veszprémben helyezték el. Az 1912-ben kiadott szervezési intézkedésnek megfelelően a veszprémi zászlóaljak az ezredtől elszakadtak, és Veszprémben megalakult 31. honvéd gyalogezredhez kerültek. A „szűkebb ezredtörzs” működését 1912. október 1-jén kezdte meg Veszprémben a 17. hv. gyalogezred állománykezelésével és a 17. hv. gyalogezred 3. zászlóalj gazdasági hivatala utaltságában. A 31. hv. gyalogezred – most már teljes létszámú – ezredtörzse 1913. március 1-gyel alakult meg.¹² Természetesen az ezred megalakításáról a veszprémi lapok is beszámoltak, egyúttal ismertetve, hogy az ezredhez Székesfehérvárról – a „szülő” alakulattól – a következő tiszteket helyezték át: Dormándy Henrik alezredes, valamint Fölnagy Miklós, Pallaghy Dezső és Pauer Miksa századosokat, akik az új ezred zászlóaljparancsnokai lettek.¹³

1913-ban megalakult egy másik veszprémi „házi katonai szervezet” is: az m[agyar]. kir[ályi]. 7. hv. tábori ágyúezred. A tüzéralakulat hadrendi számozása – igen rövid idő alatt – többször is változott. 1913. március 1-i megalakításakor¹⁴ – ami az 1912. évi szervezési intézkedéshez kapcsolódott – megnevezése: m. kir. 1. honvéd tábori ágyúosztály. A megalakítást elrendelő intézkedésben a következők szerint: az 1. honvéd tábori ágyús osztály ideiglenesen megalakult 1913 márciusáig Hajmáskéren, azt követően Veszprémben, majd véglegesen Veszprémben építendő honvéd tüzérlaktanyában.¹⁵ A tüzérosztály parancsnoka Capp Gusztáv alezredes lett. Nem előreszaladva a történettel, de itt látom célszerűnek megemlíteni: 1914 tavaszán – már a háborús készülődés jegyében – változott a tüzérség szervezete. A veszprémi 1. hv. tábori ágyúosztály ezred szervezetű lett, megnevezése: m. kir. 7. hv. tábori ágyúezred (4 üteggel). Parancsnoka ismét Capp Gusztáv alezredes¹⁶, de csak rövid ideig, miután 1914. szeptember 2-án a parancsnokságot megyesi Schwartz Jenő¹⁷, az ezred II. osztályának a parancsnoka vette át. Schwartz Jenő a parancsnokságot a világháború végéig megtartotta, részt vett az ezred összes harcában.

Visszatérve az 1913. évre – kapcsolódva a tüzér fegyvernem veszprémi megalapításához, illetve a vajúdjó tüzérlaktanya felépítéséhez is –, a városnak a tüzérek ideiglenes elhelyezését is biztosítani kellett, hogy ne veszítsék el a laktanyaépítési lehetőséget. Júliusban a városi tanács arról tárgyalt, hogy ideiglenes barakkokat építenek, ami a végleges laktanya felépítéséig szolgálja a tüzéreket. A hadügyi vezetés ajánlata alapján a város a bérleti díj fejében felépíti a barakkokat, ami 4 év után ingyen a város tulajdonába kerül. A polgármester azonnal pályázatot írt ki, amely

1913. július 25-én járt le, másnap már eredményt hirdettek. A barakkokat a veszprémi püspökség területén építették fel, pontosabban a Jutasi út bal oldalán (a Pozsgay földek átellenében), ott, ahol a végleges elhelyezésre szolgáló kaszárnya is épülni fog. A felépült barakkokat Veszprém várostól októberben Szégnér Géza őrnagy és Stolczenberg főhadnagy vette át, és október 15-től már őrség vigyázta a tüzérbarakkokat.¹⁸

Szeptember már a háborús készülődés jegyében telt. Az igaz, hogy a haderő szervezetét módosították, a létszámot emelték, de kiképzés és összekovácsolás nélkül az még csak egy „embertömeg”, és nem harcra, ütközetre alkalmas katonai szervezet. Így várható volt, hogy szeptember már a kiképzés és a gyakorlat hónapja lesz. Itt érdemes megjegyezni, hogy módosult a katonai alapkiképzés is. Az eddig követett rend szerint a bevonult újoncot először megtanították menetelni, fordulni, szalutálni, majd csak hónapok elmúltával került sor a fegyverrel végrehajtott éleslövészetre. 1913-ban ez is megváltozott. Első helyen szerepelt már a lövészet, a cél fegyverrel való leküzdése.

Ennek jegyében szeptember 7-én¹⁹ egy hadi állományú hv. hadosztály tartott összekovácsolási²⁰ gyakorlatot. A gyakorlaton résztvevő hadosztály állt a 2., 13., 14., 15. 17., 18., a 20. és természetesen a 31. veszprémi hv. gyalogezredéből. A „harcoló” gyalogságot megfelelő számú lovasság és tüzérség támogatta. Az „ütközet” szeptember 4-én Dudar és Csetény között zajlott le, melyet Wieber Adorján altábornagy vezetett. A gyakorlaton jelen volt Frigyes főherceg, Puhalló hadtestparancsnok és Rohr Ferenc a honvédség főparancsnoka is.

Mint ismert, Veszprém ebben az időben erősen lobbizott a katonai vezetésnél, hogy a gyalogsági katonai egység mellett tüzéralakulata is legyen. Ez a bővítés azzal járt volna, hogy tüzérlaktanya is épül majd a városban. Ennek biztosítékát látták a honvédelmi miniszter, Hazai Samu személyében. A tisztelgő látogatások után – amit a város országgyűlési képviselője és neves személyiségek tettek a honvédelmi miniszternél – a város közgyűlése 1913-ban díszpolgárrá választotta Hazai tábornokot. A díszpolgári oklevél átvételére 1913. november 11-én került sor, amikor Veszprémbe látogatott. Komjáthy polgármester kiemelte: „[...] a magyar nemzet ereje mindig a kardjában, honvédségében volt. Köszönetet mond a miniszternek, hogy a honvédtüzér laktanyát Veszprémbe helyezte.”²¹ A közgyűlési határozat indoklásában olvasható: „[...] A 31. gyalogezred székhelyének és törzsének idehelyezése, e helyütt dandárparancsnokság felállítása és egy honvéd tüzér ezred összes létszámával idehelyezése a mi új intézményeink [...]”²²

Novemberben ismét olvashatunk a tüzérségről, pontosabban a hajmáskéri ágyúpróbákról, amit Lipót Szalvátor tüzérségi főfelügyelő jelenlétében tartottak. Négy különböző típusú ágyút (arról nem szólt a híradás, hogy milyen űrméretűek voltak) próbáltak ki, a környékbeliek „legnagyobb öröme”, miután a kísérleti lövészet egész nap és már több napja tartott.²³

Az 1914. év egy ún. „bombasztikus” hírrel kezdődött. A Veszprémi Hírlap cikkírója – hivatkozva a Pesti Hírlap írására – közli, hogy december végén román-szerb

Próbalövészet a kísérleti ágyúval. Forrás: Balogh Gyula képeslapgyűjteményéből

titkos egyezmény kötött, mely szerződésben a szerződő felek felosztják Magyarországot délvidékének szerblakta és Erdély románok lakta területeit a két állam között. A hír kacsnak bizonyult, de a lap felteszi a kérdést: kinek állt érdekében e hír közlése? A hírt mindenestre a hírbehozott államok diplomáciai úton cáfolták.²⁴

Ismét csak a háborús készülődést jelzi, hogy – természetesen nem csak Veszprémben – elkezdtek az önkéntes ápolónői tanfolyamokat. Világos volt, hogy a Vöröskeresztes Egyesület nem fogadhat föl annyi fizetett ápolónőt, amennyi ahhoz kell, hogy háború esetén ápolhassák a betegeket. S, hogy mi volt a hivatkozási alap? „*Ha a haza veszélyben forog és a szent kötelesség fegyverbe szólítja annak férfitagjait, a magyar nők is kiveszik részüket a kötelesség teljesítéséből.*”²⁵ A tanfolyam színhelye természetesen Veszprémben a kórház volt, és nem kisebb személyiség, mint Csolnoky Ferenc kórházigazgató vezette.

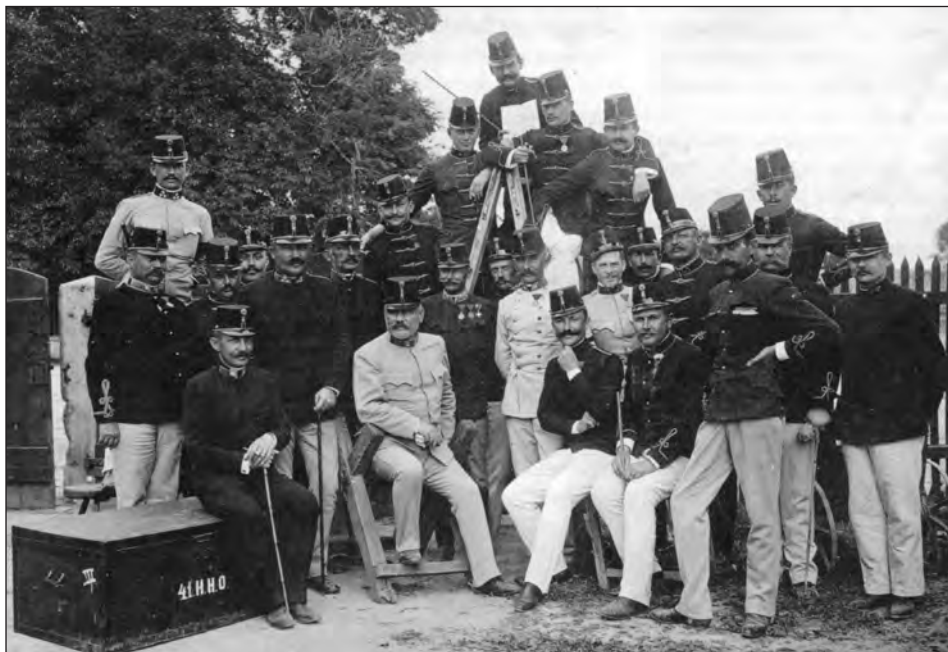
Március békés témával kezdett, bár valamilyen módon kapcsolódott a katonasághoz is. Ismert, hogy tüzeink a Jutasi út mellett, a jelenlegi Barátság park területén voltak elhelyezve, kifejezetten a számukra épített fabarakkokban. A város és a jutasi vasútállomás között – mint azt a cikk írója megjegyzi – az út „*ma hasonlatos egy kutykaringósra [sic!] pödört kocsisbajuszhoz.*”²⁶ Ezért kéri a vármegye alispánját, hogy „*a tagosítás alkalmával a veszprémi-jutasi út egyenessé tételét rendelje el.*”²⁷ A kocsiút javítása mellett javítani kellett az új tüzérbarakkokat is. A barakkok tetőszélén ugyanis nem volt ereszcatorna, így a falak beáztak. A városi előljáróság – hiszen a barakkok a város tulajdonát képezték – csatornával segít a bajon, s így a katonai építkezésből máris haszna lesz a helyi iparnak.²⁸

Szó volt még a város csatornázásáról is, pontosabban csak egy részlegesről, melynek során csak a cserháti városrész csatornázását oldották volna meg. Természe-

tesen a hírlapíró nem is hagyhatta szó nélkül az ügyet, melynek summázatja: a csatornázás ügyét fel kell éleszteni.²⁹ Emellett egyre több szó esik az új, a tervezett tüzlaktanyáról is. Ebben az évben már annak építését kellett volna kezdeni, hogy a város tüzérei Hajmáskérről végre a városba költözhessenek. És az eredmény? Mint ismert, az építkezés véglegesen elmaradt.³⁰

„Nem jó az ördögöt a falra festeni!” – figyelmezteti olvasóit a Veszprémvármegeyi Újság³¹ újságírója. Mert miről is olvashat a gyanútlan lapolvasó? Arról, hogy mindenféle hírek kelnek szárnyra, mint például: Oroszország próbamozgósítást hajtott végre. Kétsége sem lenne senkinek, hogy az Orosz Medve háborút robbantana ki, de jelenleg nincs meg rá a biztos kilátása – véli a cikkíró. Az ország a japán háborút még nem heverte ki, és ez idő szerint győzelemre nincs esélye. A pénzvilág sem tart attól, hogy háború törne ki, ami abban is megmutatkozik, hogy leszállította az irányadó kamatlábat. Mindez öt hónappal a háború kirobbanása előtt. A próbamozgósítás mégiscsak igaz volt?

Bár még a háborúnak a híradásokban sem híre, sem hamva – csak időnként egy kis háborús szellő lengedez – mégis robbantásról ír a lap. A robbantás most békés célokat szolgált: a városrendezést. Ugyanis a Tobak utcai közlekedést a kiálló sziklák akadályozták. A városnak ekkor még nem volt robbantási joga, de miután ezt

A veszprémi 7. tábori ágyúezred tisztikara Kárász Ernő altábornagy [fűrészbakon ülve] honvédtüzérségi felügyelő társaságában a tüzerbarakkoknál.

Forrás: BALLA 2014., 92. p. HL 82143

megszerezte, 25 kg dinamitot hozatott, hogy a munkát elvégezhesse. Ezzel „gyaluták” le a Benedek hegy északkeleti oldalát a biztonságosabb közlekedésért.³²

Áprilisban a tüzérség került ismét az olvasóközönség elé: megalakultak a honvédség tüzérezredei. Esetünkben a már említett veszprémi tüzérosztály is magasabb minőségű egységbe szerveződött: 1914. április elsejével megalakult az m. kir. 7. hv. ágyúszerezred.

A Veszprémi Hírlap egy hosszabb írásban számol be erről az eseményről. *„Március 31-én voltak a készülődések az átadáshoz, továbbá az osztályok búcsúzkodása az osztálynapon parancsral. Másnap reggel 24 ágyúlövés jelezte az első hajnal pirkadását az ezred életében. Dél előtt a tisztikarnak ünnepies jelentkezése volt az ezred parancsnokánál, Capp Gusztáv alezredesnél. Délben díszebéd volt, melyen a helyőrség összes cs. és kir. katonai parancsnokai, vármegyei s veszprémi előke-lőségek vettek részt. [...] Délután folyamán a tisztikar vadászlovaglást rendezett Veszprémben. A jelentős nap estéjén 24-szer felcsillanó ágyúlövés dörögte a takarodót.”*³³

Ugyanezen a napon számol be a lap a laktanyai állomás fejlesztéséről is. A szombathelyi üzemvezetőség elfogadta a város kérését és a honvédlaktanyai állomáshoz rendes várótermet, sorompót s a belső állomáshoz rendes peront állít.³⁴

Bár a haderő személyi és anyagi utánpótlását a katonakötelesek sorozásával, illetve összeírással pótolták minden év meghatározott időszakában, 1914-ben kiemelt figyelmet kapott az utánpótlás biztosítása. A hadkiegészítés a ló-osztályozással kezdődött. Ebben az időszakban még a lovak biztosítása, utánpótlása fontos kérdés volt, hiszen mozgósítás esetén a magánkézben lévő lovakkal kellett kiegészíteni, pótolni a különböző igényeket, pl. a huszáralakulatoknál, a fogatolt tüzérségnél. De a lovaknak jelentős szerepük volt a hadtápellátásban is. A Honvédelmi Minisztérium egész pontos ló-osztályozást rendelt el. A paripákat és természetesen az igaslovakat nem csak felülvizsgálták, hanem három példányban kiállított listát is fel kellett fektetni róluk. A felülvizsgálat után már a községi jegyzőknek havonta kellett pontosítani az állományt, majd a szabályzat szerint változásjelentőt küldtek a járási főszo-lgabíróknak.³⁵

A katonakötelesek megyei sorozása április 22–23-án a veszprémi hadkötelesek állításával kezdődött. A kimutatás szerint a városi újoncok száma 258 fő volt. A sorozóbizottság összetétele: elnök Koller Sándor alispán, helyettese Véghelyi Kálmán főjegyző. A honvédség képviselője Weidner-Diesel Ernő őrnagy, a sorozó tiszt Kovács József főhadnagy, míg a közös hadsereg képviselője Tornyay Géza alezredes volt. A sorozó tiszti feladatokat Kiss Elemér főhadnagy végezte. Április 26-án már a sorozás eredményét olvashatjuk a lapokban. E szerint a veszprémi 258 főből 39 ifjú vált be. Az *„igazolt távollévők közül – nagyobb részint intelligens ifjak – 24 bevált fő.”* Póttartalékba került három fő, újbóli sorozásra rendelték 111 főt, míg alkalmatlan volt 31 fő újonc. 33 ismeretlen személy volt, akik nem jelentek meg a sorozáson, tartózkodási helyük „puhatolását” a kiegészítő parancsnokság megkezdte.³⁶

61. 21.
Veszprém város polgármesterétől.
 21. éln. szám.
 1914.

Hirdetmény

Ő Felsége a népfelkelésnek a honvédelem érdekei által megkövetelt mérvben való felhívását elrendelte.

A vármegye és a város területéről a népfelkelésre kötelezettek közül egyenlőre csak azok kötelesek bevonulni, akik behívó-jegyet kapnak.

Veszprém, 1914. július hó 26-án.
Dr. Komjáthy László s. k.
 polgármester.

Printed and distributed by Veszprém.

Hirdetmény a népfelkelésről.

Forrás: Laczkó Dezső Múzeum, adattár: 61.21.

Május közepe a következő újoncozás (sorozás) ismételt kezdete. Beharangozóként a Veszprémben megjelenő hetilap szövegében közli Tisza István miniszterelnök írását, ami az Igazmondó újság március 14-i számában jelent meg. A publikációban Tisza megmagyarázza, hogy miért szükséges évről-évre emelni az újoncok számát, ami 1918-tól már 13 676 fő lesz. Háború volt a szomszédságunkban – emelte ki Tisza István –, a német, a francia és az orosz birodalom lázasan fegyverkezik. Ettől nekünk sem lehet lemaradni. A hadsereg technikai fejlesztését az alábbi irányba kell

Májusban csillaghullás volt Veszprémben. No, nem a „minden kívánságot teljesítő” csillaghullás, vagyis meteorzápor, mint inkább több tisztnek a rendfokozata növekedett. Veszprémben székelő harmadik katonai szervezet parancsnokát Schamschula Rezső ezredest, a m. kir. 82. hv. dandár parancsnokát tábornokká nevezték ki. Mint a cikk írója megjegyzi: „*Most a városunknak is van olyan magas rangú katonája, mint amilyen eddig nem volt.*”³⁷ Weidner-Diesel Ernő a veszprémi kiegészítő parancsnoka alezredes lett.

Bár szorosan nem kapcsolódik Veszprémhez az a hír, amiről a Veszprémi Hírlap beszámol, de különlegessége és újszerűsége miatt mégis érdemes megemlíteni: a Gelemérpusztán az állami út mellett³⁸ a hadsereg aviatikai osztálya repülőgép-telepet állított fel garázsokkal. A naponkénti fel- és leszállások innen és ide történnek. Ebből jól következik az, hogy a hadsereg idejekorán felismerte, hogy a repülőgépet lehet hadicélokra is használni.³⁹

megtenni: Növelni kell a géppuskák számát, a műszaki csapatokat a technika új vívmányaival kell ellátni. Szaporítani kell a honvédtüzérséget, mint azt teszik a szomszédos államok is. Ilyen körülmények között hadosztályonként 60 ágyúra kell emelni a tüzérségünket. Végül emelni kell a gyalogság létszámát is. Ez elsősorban abból áll, hogy a gyalogszázadok létszámát a jelenleg rendszeresített 93 főről 160–200 főig kell emelni.⁴⁰

A boldog békeidők híradásaiból nem hiányozhattak a sporttudósítások sem. Májusban több futballmérkőzést is játszottak az alkalmi játékosokkal felálló honvédcsapatok és a Veszprémi Torna Club (VTC) csapata. 19-én a hajmáskéri 11. tüzérezred csapata mérkőzött meg a Veszprémi Torna Club csapatával és 4:1-re megnyerte a találkozót. Gondolhatnánk, hogy ennyire rossz napot fogott ki a veszprémi csapat? A tudósító azonban választ ad a súlyos vereségre: A veszprémiek szépen megállták a helyüket, mivel a hajmáskéri csapatban a bécsi és a budapesti legjelesebb csapatok tagjai nagyszámban szerepeltek – köszönhetően a katonai szolgálatoknak. A csorbát a VTC már nem tudja kiköszörölni, mivel visszavágót nem terveztek, miután a veszprémi klub anyagi gondokkal küzd és egy mérkőzés kiadásai nagyon megterhelné a klub költségvetését.⁴¹

Május 24-én a sportrovat ismét egy „katonás” mérkőzésről ír. Veszprémi TC – 7. honvéd tüzérezred 4:0 (2:0). A tudósító megállapítja: az ellenfél ugyan kitűnő játékot mutatott, de nem tudta áttörni a VTC kemény védelmét. A gólokat Szalóky (kettőt is), Tóth, Kungl érték el. A végén ugyan lendületbe jött a honvédtüzér csapata, de gólokat már nem értek el. Ugyanekkor mérkőzés volt még a 11. tüzérezred és a 4. nehéz tarackos ezred (6:1) között. Korábban, május 21-én mérkőzött meg a VTC és a hajmáskéri tüzérség válogatott csapata, amikor a veszprémi csapat 2:1 arányban győzött. Május végén újabb mérkőzés volt, ezúttal a VTC – 4. nehéz tarackos ezred csapatai (5:1) között. Vagyis mindennaposak lettek a mérkőzések a honvédség csapatai és Veszprém város futballcsapata között.⁴²

Jelentős társadalmi eseményként mutatta be a helyi lap a május végén megrendezett iskolai lövészversenyt, amely csütörtökön, május 21-én folyt le a helyi honvédség lőterén a Kiskuti csárda mellett. A katonaság részéről többen megjelentek: Schamschula Rezső tábornok, a 82. hv. gyalogdandár parancsnoka, Wéber Ede ezredes, a 31. hv. gyalogezred parancsnoka, továbbá a főispán, az alispán és a város közösségének számos tagja. A kereskedelmi iskola növendékei érték el a legnagyobb eredményt, a 26 díjből 17-et vittek el, míg 9 a gimnazisták tudhattak magukénak.⁴³

Június 7-én megtörtént a városban építésre tervezett tüzérlaktanya szerződésének jóváhagyása. A fellebbezések után a belügyminiszter is jóváhagyta a szerződést, amely most már jogerős – írta a lap.⁴⁴ Emellett a város megkapta a terület-kisajátítási jogot is, ami ahhoz kellett, hogy a tüzérlaktanya építési területe rendelkezésre álljon, ha megkezdődik az építés.⁴⁵ Június 14-én megjelenő lapban tudósították az érdeklődő városi lakosságot, hogy dr. Komjáthy László, a város polgármestere a június 10-i közgyűlésen jelentette be: a tüzérlaktanya építési tervei is elkészültek.

Ennek ismeretében a vármegye alispánja június 15-re gyűlést hívott össze a részletes javaslatok megtárgyalására. Az építkezésnél továbbra is a legfontosabb célkitűzés, hogy a kaszárnyát veszprémi iparosok építsék fel.⁴⁶

Maradva még a tüzérlaktanya tervezett építésénél, a lapok beszámoltak arról, hogy június 24-én a város rendkívüli képviselőtestületi ülést tartott – többek között – annak a pályázati anyagnak a megtárgyalására, amely az épülő tüzérkaszárnya építési feltételeit tartalmazta.⁴⁷ Majd a következő hónapban egy részletes pályázati felhívás szövegét ismerhették meg az érdeklődők és az érintett vállalkozók is. Július 5-én a város polgármestere közzétette a laktanya felépítésére kiírt pályázat részletes leírását.⁴⁸ Sajnos ezt a közzétételt megelőzte egy másik fajsúlyosabb hír, június 28-án megölték a trónörököst.

Júniusban még hír volt, hogy a katonáknak aratási szabadságot lehet kérni, ami a hónap végétől esedékes, illetve arról is, hogy június 15-én Nikics János cs. és kir. altábornagy Veszprémbe érkezett és megszemlélte a 31. hv. gyalogezredet.⁴⁹ A katonaberkekben egy magas katonai előjáró látogatása semmi jót nem ígér, mert a tapasztalat mondja: egy ilyen szemle riadó, majd többnapos gyakorlat előjele szokott lenni. Ez, majd mint látjuk, be is vált.

De ekkor még a katonai-társasági hír volt az érdekesebb, miszerint a város tiszti díjlövészetet rendezett a Kiskuti csárda melletti „lövölde” telepen. Mint olvasható, házi ezredünk (vagyis a m. kir. 31. hv. gyalogezred) tiszti kara június 24-én tartotta szokásos díjlövő versenyt, szokatlanul nagy érdeklődés közepette. Részt vett benne az egész tisztikar. A díjakat Wéberné – a 31. hv. gyalogezred parancsnokának, Wéber Ede ezredesnek a felesége – adta át. Puskalövésben első Uher Ernő hadnagy, pisztolylövészetben Pozsgay Kázmér szds, 2. Komornik Aladár főhadnagy, míg a 3. díjat Schlemmer Ödön főhadnagy vehette át. Az eredményhirdetés után a társaság a feldíszített Kiskuti mulatóba vonult.⁵⁰

De izgalmasabb volt az a hír, hogy Veszprém közelében egy újabb dandárgyakorlatot tartott a honvédség (ami a magas katonai előjáró szemléjének „folyománya”). A gyakorlat öt napig tartott Iszkaszentgyörgy és Bakonykut között. Az eseményen megjelent Rohr lovassági tábornok, honvédségi felügyelő és Nikics János altábornagy.⁵¹ Részt vettek a dandárgyakorlaton a 1., 7., 20., 29., 30., 31. honvéd gyalogezredek, továbbá a budapesti 1. hv. tüzérezred. Az első nap tiszti díjlövésssel kezdődött, majd a századok versenylövészetével folytatódott, végül az ezredek küzdő lövészei fejezte be a lögyakorlatokat. A manőver a következő napokban már harcserű körülmények között Iszkaszentgyörgy, Bakonykut, Várpalota, Csór és Inota közötti területen zajlott le. Az utolsó mozzanatként a „várpalotai nagy ütközet” szerepelt, amelyben már fontos szerepet kaptak a honvédtüzérek is. Ebben az esetben nem csak „dörgéssel” színesítették a gyakorlatot, hanem srappnellet és élestöltettel lőttek át a gyakorlatozó ezredek felett a kijelölt célokra. A gyakorlatok ezzel a közös mozzanattal értek véget, ezután már – ami június 29-ig tartott – csak az ezredgyakorlatok maradtak.⁵²

Javában tartott a dandárgyakorlat, talán a város lakossága még a tiszti díjlövészet

eseményeiről beszélgetett: kit kivel látott, a hölgyek milyen toalettkben jelentek meg az eseményen, amikor június 28-án egy – a tudósítások „minősítése” szerint – szerb nacionalista diák, Gavriló Princip megölte a trónörökös Ferenc Ferdinándot és feleségét. A háború kirobbanásának ürügyét jelentő szarajevói merényletről a városban július 5-én megjelent lapok az első oldalon számoltak be. E lapszámban tudósítottak arról a gyászistentiszteletről is, melyet a temetés napján, július 3-án tartottak a székesegyházban. A vármegye és a város katonai és polgári vezetése, valamint a lakosság részvétele mellett a szentmisét dr. Rédey Gyula nagyprépost cerebrálta (b. Hornig Károly veszprémi püspök a temetésen vett részt Bécsben).⁵³

A merénylet hírére a város középületeire kitűzték a gyászlobogót, majd a július 1-re dr. Komjáthy László rendkívüli képviselőtestületi ülést hívott össze. „*Felháborodott emberi és hazafiúi érzésünk az első percben és mély fájdalom mellett bosszúért kiállt!*” – mondja beszédében a polgármester, mintegy előrevetítve a következő napok, hetek eseményeit. Ezután a testület elfogadta a gyászsesetre vonatkozó javaslatot, melyet a testület állva hallgatott végig és erősített meg:

1. Feliratban fordul a miniszterelnökhöz, hogy a város részvétét az agg uralkodó elé s a gyászoló családhoz juttatni szíveskedjék.

2. A gyászlobogók a temetés után nyolc napon át a városi középületekben kifüggesztve maradnak.

3. Temetés előtt való estétől a temetés utánig a zenét a rendőrség betiltsa.

4. Ezen idő alatt nyilvános táncmulatságot nem engedélyez.

5. A temetés órájában gyászvilágítás lesz; az utcai villamoslámpákat gyászfátyollal bevonják.

6. Az üzleteket a temetés ideje alatt bezárják.

7. A városi hivatalnokok nyolc napig fekete karszalagot viselnek, s a gyászmisén testületileg megjelennek.⁵⁴

Az újságok ugyan a trónörökös elleni merényletről írtak, elemezték hatását, beszámoltak a gyászistentiszteletekről, de olvashattunk más, szívderítő híreket is. Így a merényletről történt beszámoló mellett – ugyanazon lapszámban – hírt adtak a tudósítók Veszprém egyik kiemelkedő eseményéről: a harangöntésről. Tóth Árpád veszprémi harangöntő a nagyközönség és az újságírók jelenléte mellett öntötte ki a Kecskemétről megrendelt mintegy 2000 kg-os harangot. „*Senki sem hinné, hogy városunkban ilyen művésziesen kiállított nagyharangokat tudnak gyártani.*” – írja a Veszprémi Napló tudósítója.⁵⁵ Ezután beszámoltak a közel kétezer kilogrammos harang öntési folyamatáról. A hírt olvasva gondolták-e vajon a jelenlévők és a harangöntő mester, hogy néhány hónap múlva ez a fáradságos munkával öntött díszes harang – és társaik a templomtornyokban – az ágyúk alapanyaga lesz?

Dacára a merényletnek, kevés hír volt olvasható katonai készülődésről. Bár valami érződik – mintegy „benne van a levegőben” érzés –, valamire már lehetett számítani, miután egy rövid hírben arról lehet olvasni, hogy Hajmáskéren a vasútállomás bővítését rendelték el. A nyári hónapokban erre az állomásra mintegy 2 ezer vagon katonai szállítmány érkezik – feltehetően az itt állomásozó tüzéralakulatok

eszköz és anyagigényének kielégítésére –, de egyúttal azok útba indítására is a harcoló alakulatokhoz. Több vágányt és megfelelő rakodóhelyet fognak építeni – szólt a híradás.⁵⁶

1914. július 16-án csütörtök délután 1–2 között óriási vihar vonult át Veszprémen. Nagy cseppekben először eső, majd jég is esett. Rövid időn belül hömpölygött a víz az utcákon, megállítva minden közlekedést. A Hosszú utcában elöntötte a Szent Anna-kápolnát, az Anna téri átjárónál térdig gázoltak a vízben. A Kossuth utcáról, a Szabadí utcáról, a posta felől lezúduló víz ledöntötte a betonkerítést. Gyökeres János építőmester házát alámosta, ami összedőlt. A vihar csak a városban dühöngött, a környékén már semmi kárt nem okozott.⁵⁷ Kárt okoztak viszont a környéken a pityókás ludovikás tűzerek, mégpedig Hajmáskéren, amikor 10-én három szép hársfát kitortek.⁵⁸

Majd egy rövidke – mondhatni nyúl farknyi – hír, ami viszont annál nagyobb jelentőséggel bírt a sorok között is olvasó közönségnek: A komáromi ezred sürgönyileg visszarendelte zenekarát, tekintettel a szerbiai konfliktusra.⁵⁹ Ez már a hadüzenet, a háború előszeleként is felfogható, ami végül néhány nap múlva be is bizonyosodott.

Ebbe a viszonylagos „háborús-katonai újsághír-csendbe” robbant a hadüzenetről szóló hír az augusztus 2-kai lapszámokban. A Veszprémi Hírlap „Monarkiánk háborúja” címmel közöl vezércikket, kifejtve, hogy a háború a haladás velejárója. Megnyugvással kell fogadnunk a terheket – írja dr. Illés Dezső –, ugyanakkor lelkesedéssel kell mennünk ebbe a háborúba, mivel a kilátása ennek az erőfeszítésnek az, „[...] hogy ez a háború – minden valószínűség szerint – állami megszilárdulásunk és nemzeti kibontakozásunk hajnalhasadása.”⁶⁰

És a hadüzenet? Nos, „Ő császári és apostoli királyi fölsége 1914. július hó 28-án kelt legfelső elhatározása alapján július 29-én a szerb királyi kormányhoz hadüzenetet intézett – mint fogalmazott – jogainak és érdekeinek védelméről a fegyverek erejéhez fordult.”⁶¹ Ennél részletesebben foglalkozott a – vélt – okokkal a „Népeimhez” című kiáltványában. Szerbia a hálátlan, gyorsan felejtő ország, amely a sok jótéteményt elfelejtette, hátat fordított Ausztria–Magyarországnak – olvasható. És mi maradt ezek után? „Fegyveres erővel kell tehát államaim számára a belső nyugalom és az állandó külső béke nélkülözhetetlen biztosítékait megszerezni. Ebben a komoly órában tudatában vagyok elhatározásom egész horderejének, s a Mindenható előtti felelősségnek.

Mindent megfontoltam és meggondoltam.

Nyugodt lelkiismerettel lépek a kötelesség útjára. [...]

És bízom a Mindenhatóban, hogy a fegyvereimnek adja a győzelmet.” – olvasható a sokat idézett és szállóigévé vált befejező mondatok.⁶²

A hadüzenet együtt járt a haderő, így a honvédség hadiállományra való feltöltéssel: a mozgósítással. Augusztus 2-án a hadüzenet közlésével egy időben Veszprém város katonai parancsnoka már közli az általános mozgósításról szóló rendeletet: „Ő cs. és kir. Felsője a közös hadsereg, a haditengerészet és mindkét honvédség

[Landhwer – az osztrák belső haderő. – Földesi] általános mozgósítását, valamint a népfelkelés felhívását és behívását legkegyelmesebben elrendelte. A közelebbi tudnivalók a nyilvánosan kifüggesztett hirdetményekből vehetők ki.”⁶³

A mozgósítás hírére – ami a hivatalos tudósítás szerint nem támadó célú, hanem óvatosságból tett intézkedés – a város felbolydult, bár eddig is izgatottan tárgyalták az eseményeket: a szarajevói merényletet, latolgatták a háború kirobbanásának esélyét. De nem is latolgatták, mint inkább követelték. A városi, megyei lapok vezércikkekben igazolták a háború jogosságát, biztatva minden férfit a jelentkezésre, a nőket a hazafias munkára, az itthon maradókat a kitartásra és a takarékosagra.

A buzdítás mellett másról is írtak a lapok, ami már a megjelenéssel volt kapcsolatban. Kisebbségi terjedelemben jelennek meg, több rovatot be kell szüntetni, illetve rovatokat kell összevonni. Emellett több helyet fognak fenntartani a háború és a vele kapcsolatos közlemények részére. A változást az is okozta, hogy a nyomdászemélyzet a mozgósítás folyamán megcsappant. Például a Veszprémmegyei Újság alapnyomdása Szigethy Ákos is bevonult katonának.⁶⁴

És mit tett a város vezetése?

Nos, a szarajevói merényletet a rendkívüli közgyűlésen élesen elítélte, világháború kitörésekor – mint minden veszprémi polgár – üdvözölte a hadüzenetet. A július 29-i hadüzenet után a király általános mozgósítást rendelt el. Veszprém az eseményről péntek délután (2014. július 31.) értesült, ami azonnali cselekvést kívánt. A polgármester ellenőrzése mellett haladéktalanul megkezdődött a katonai ügyosztály munkája: falragaszok, plakátok kiosztása, kifüggesztése, rendőri dobszó (kidobolás) szervezése. Komjáthy⁶⁵ a városháza erkélyéről is hirdette, hogy kiknek kell bevonulni. Ezen a napon már szólt az összeverődött tömeghez a főispán Hunkár Dénes, az alispán, az árvaszék elnöke és természetesen fellelkesült önjelölt szónokok is. Komjáthy László csak este 9-kor szólt a városháza előtt összegyűlt városi lakosokhoz, akik a Szabadság téren tüntettek a háború mellett, éltették a katonaságot. Ugyan buzdította a bevonulókat „kötelességük teljesítésére”, de mondandójának lényege az itthon maradtokról való gondoskodás ígérete volt: „A város nevében ígérem, hogy a harcba vonulók itthon hagyott családtagjai fölött örködünk, jólétükről gondoskodunk éppen úgy, mintha a családfenntartó maga gondoskodnék róluk. Az itthon maradtak a város gyermekei lesznek.”⁶⁶

A megígért gondoskodás nem váratott sokáig. Augusztus 2-án Komjáthy a Szabad Polgári Párt rendezvényen vett részt az alispán Koller Sándorral együtt. Itt Komjáthy beszámolt a hatósági intézkedésekről, kérte a várost, hogy takarékoskodjon a vízzel (a víznyomás biztosítására ne használjanak el több hajtóanyagot a szivattyúk), illetve – mivel a lovakat elrekvirálták – két pár ökrösfogot beszerzését tartotta szükségesnek a szemétszállítás biztosítására. Tájékoztatta a megjelenteket, hogy elégséges burgonya és búza áll a város raktáraiban, és lépéseket tettek az uzsoarárak letörésére is. Ennek érdekében hívta össze a városi lisztkereskedőket, hogy kordába tartsa az esetleg elszabaduló liszt- és kenyérárakat. Az itthon maradtok segélyezésének összehangolását végezte az ezen a napon megalakult Jóléti

Bizottság is, melynek elnöke a polgármester lett. A bizottság munkájában természetesen résztvettek a hölgyek is, akik a gyűjtéseket végezték.

De elsőrendű kérdés volt a gyermekekről való gondoskodás: a dolgozó anyák gyermekeiket napközibe adhatják – volt Csolnoky Ferenc javaslata. A javaslatot elfogadták, az első napközi otthon a temetőhegyi óvodában nyílt meg. (az irgalmas nővérek és az angolkisasszonyok jelezték, helyet is adnak a napközinek). A polgármester már arról is beszámolt, hogy a város terhére a városi szegényházban már 16 gyermeket látnak el. Komjáthy László legelső teendőinek tartotta a napközi otthon felállítását, és jelezte a testületnek: ha ez megtörténik, felelősége elvállalja a cserhádi otthon vezetését (egyéként a Cserháton volt a legtöbb gondozásra szoruló gyermek).⁶⁷ Ugyancsak intézkedéseket tett a polgármester az iránt is, hogy Veszprémben fahiány ne legyen és a fa ára elfogadható szinten maradjon. Az erdőgondnoksággal megállapodott, hogy a szegény lakosság a hét bizonyos napjain száraz faágat szedhessen, illetve, hogy a hasáb és gömbfa, ágfa és tuskó jutányos áron kerüljön forgalomba.⁶⁸

Az előbb ismertetett és Komjáthy László polgármesterrel kapcsolatos hírek idézése után térjünk vissza az idő folyásának megfelelően az események bemutatására.

A hírek – ha lassan is – de megérkeztek a városba is. Világossá vált, hogy a háború már nem kerülhető el. A tömeg éltette a háborút, tüntetett mellette. Július 26-án vasárnap a város rendőrkapitánya engedélyezte, hogy az összegyűlt tömeg körmenetet tartson a városban. Szabadság térről indultak, zeneszó mellett felkeresték a főispáni lakot (itt Hunkár Dénes főispán lelkesítette az amúgy is lelkes tömeget), majd a komakúti honvédkaszárnya előtt ünnepelte a honvédséget. Pénteken, 31-én ugyancsak tömegtüntetés a háború mellett, majd a nap és a hét befejezéseként „[...] nemzeti zászlók lobogása mellett Schamsula dandárparancsnok rákóczitéri lakása előtt dísztakarodó volt.”⁶⁹

A város olyanná vált, mint egy megbolygatott méhkas. Az augusztus 9-én Veszprémben megjelent hetilap így számolt be: „Az elmúlt hét napjaiban Veszprém valóságos katonai város lett. Az általános mozgósítás királyi hívó szavára ezek és ezek siettek a póttartalékosok s népfelkelők tömegéből, hogy törvényszabta határidőben jelentkezzenek. Már szombat délután színes lett a főútvonalaknak táviratokra, esti lapokra váró népessége a bevonulók vegyes csoportjától. Tartalékos tiszték formaruhája, művelt néposztályok elitebb csoportja vegyült össze egy azon lelkes, hazafias érzéssel a földmunkás polgárok nagy tömegével.”⁷⁰

Eközben elkezdődött a „szálláscsinálás”, vagyis a bevonulók részére először a középületeknél (iskolák, nagyobb egyházi épületeknél, mint zárdák, papnevelde) valamint a magánházaknál a megfelelő szobák lefoglalása. De sor került a loval rekvirálására, felszerelések, és különböző járművek átvételére is a hadsereg részére. Az újságíró szerint a hangulat lelkes volt, sőt megkapó, a bevonulók dalolva foglalták el a számukra kijelölt szállásokat, a lakosság szíves üdvözléssel fogadta be a katonákat. Tehették, tehette, hiszen még nem dördült el sem ágyú, nem söpört végig a tömegen a srapnel lövedék, és nem kellett szuronyrohamra indulni a hús-

vér, szembenálló és szintén rohamozó embertársának. A háború még valóban ünnep volt.

Augusztus a katonák eskütétele és búcsúzásának jegyében zajlott le. Először a város tüzérezrede, a m. kir. 7. honvéd tábori ágyúezred újította meg a honvédesküt. A Nagymezőn állt fel az ezred teljes menetfelszereléssel Nagyboldogasszony napján, vagyis augusztus 15-én. Az ezred eskütételén megjelent Veszprém vármegye alispánja, a város polgármestere, dr. Komjáthy László, akik beszéddel köszöntek el a honvédektől. A válaszbeszédet az ezred parancsnoka, Capp Gusztáv alezredes mondott. Indulás a frontra 17-én, Jutas vasútállomásról történt.

Másnap – augusztus 18-án – a m. kir. 31. honvéd gyalogezredtől búcsúzott a város, az ezredtörzs Jutason, a 2. zászlóalj a Búzapiacon, szintén a polgármester jelenlétében, akinek szintén egy zászlót adományozott Veszprém nevében.

A lapok az elindulás előtti eskütételről, az elindulásról, a búcsúzásról terjedelmes és szívhez szóló írásokkal számoltak be. De mit mondott az érintett, a katona. Ennek szemléltetésére idézzük fel az egyik, a 7. hv. ágyúezred – a mozgósítás kihirdetése után kötelezően vezetett – ütegnaplóinak⁷¹ felhasználásával.

M. kir. 7. hv. tábori ágyúezred, 1. üteg. Ütegnapló⁷²

A tüzérezred egyik tisztjének ceruzarajza az üteg állásáról valahol Galiciában 1914/15 fordulóján. Forrás: HM HL II. 1000 m. kir. 7. tábori ágyúezred, 1. üteg, ütegnapló, 1914. 08. 04.–1915. 07. 11.

„1914. augusztus 4. Mozcósítási parancs vétele. Az üteg állandó állománya állomáshelyéről Hajmáskérről a mozcósítás 1. napját megelőző napon felszerelési állomására Veszprémbé ment utazómenetben.

Augusztus 15. 4 óra. Az üteg az ezredparancsnok parancsára egy löveget az ún. „Szamarlegelő”-re huzat és azt a város közösségétől kapott virágokkal feldiszi. Az ágyú tiszta virág. 6 óra 45. Az üteg vonata nélkül a városon keresztül a „Szamarlegelő”-re vonul, ahol ezredkötelékben leteszi, illetve megújítja a honvédekűt. Az eskűt megelőzőleg ünnepélyes istentisztelet és buzdító szónoklat a tábori lelkész valamint Capp alezredes, ezredparancsnok által. 9 óra 50 perc: Dízelvevonulás zárt alakzatban és ügetésben az ezredparancsnok előtt.

Augusztus 17. 12 óra. Indulás Jutasra. 1 óra 50-kor bevagonírozás kezdete, 4 óra 30-kor bevagonírozás befejezve. Idő: reggel eső, néha derült, a berakodás befejeztével felhősakadás. Legénység hangulata kitűnő.”

A következőkben az ezred 4. ütegének – példásan és részletesen vezetett – naplójából idézek:⁷³

„Az üteg délután 5 h-kor kapta meg az általános mozgósítást elrendelő parancsot; mint az első mozgósítási nap augusztus 4-ike jelöltetett meg. A legfelsőbb elhatározást a legénységnek azonnal kihirdették.

A harci vágy és a lelkesedés megnyilatkozása bámulatos volt, a hajmáskéri laktanya egetverő éljene feljogosít azon reménykedésre, hogy kizárólag magyar anyanyelvű legénységünk őseihez méltó lojalitással, bátran, akadályt nem ismerő kötelességtudással néz a bekövetkezendő nehéz napok elé. Szinte várták már a parancsot, hogy kezükbe vegyék a fegyvert hazájuk védelmében.

A napokkal előbb elrendelt részleges mozgósítás az érezhető külpolitikai idegesség felhúzta jó előre embereink érdeklődését úgy, hogy még a legutolsó hajtótűzér is – a maga módja szerint – tisztában volt a háború okairól és annak szükségességéről.

A háború okairól való kérdezősködéseinkre fényes feleletet kaptunk. Sok egészséges, persze szimpla gondolatot hallottam, mind megannyi megnyilatkozás a magyar lovagiasságnak és egyenes gondolkodásnak.

A tiszték közt általában elterjedt vélemény volt, hogy a mozgósítás csak egy diplomáciai aktushoz a tekintélyt adja. Ezt megerősíteni látszott, hogy az első mozgósítási nap, a mozgósítás elrendelése után az ötödik napra jelöltetett ki.

Sokan vannak közöttünk, akik szinte elkeseredve panaszkodnak: egyszer adódik alkalom, hogy a katona produktív munkát végezzen és akkor is a diplomáciai óvatosság útjába áll. Azok, akik számolnak a hadsereg közbelépésével: egy igen rövid háborút jósolnak; indokolják nézeteiket a milliós hadsereg óriási szükséglete következtében beálló elviselhetetlen gazdasági helyzettel.

Még a délután, illetőleg az est folyamán a mozgósítási előmunkálatokat egészítjük ki. Csodálatos pontossággal vannak megszerkesztve. Az „Idő és Munkabeosztás” az üteg napi teendőit tartalmazza; a „Munkacédulák” az egyes személyek dolgait szinte percről percre.

A mozgósítást megelőző második nap augusztus 1.

A nap nagy része csomagolással telt el. Az üteg a felszerelési állomásra Veszprémbe szálláscsinálókat küldött a szállás előkészítésére. Különbféle kósza hírek keringenek: újabb hadüzenetről tudnak. Említésre érdemes, hogy a tartalékosok

nagy része már ma akar a csapattestéhez bevonulni. Itt is tapasztalható az a türelmetlenség amit a tényleges legénységünkön észre lehet venni. Mindenki fél, hogy elkésik, hogy a háború nélküle véget ér. Érdemleges munkát nem végeztünk.

A mozgósítás első napját megelőző nap augusztus 2.

Mint igen üdvös intézkedést fel kell említenem, hogy az üteg békeállománybeli hajtókat vezényelt a pótüteg raktáraiba, hogy a darabonként raktározott szerszám alkatrészeket hatosfogatonként összeállítsák. Ezen intézkedés előre láthatólag az átvételt megkönnyíti; a később bevonuló tapasztalatlan tartalékos hajtó legénység pedig kész összeállított hatosfogatot kap. Az üteg minden előkészületet megtett, hogy holnap reggel Veszprémbe a felszerelési állomásra meneteljen.

A mozgósítást megelőző nap, augusztus 3-án.

Indulás Veszprémbe reggel 8 órakor. Az ütegek önállóan menetelnek, érkezés délelőtt 10 h körül. A kiutalt szállások megfelelőek voltak.

Harmadik mozgósítási nap, augusztus 6.

Az üteg legénységi állománya elérte a hadilétszámot, az üteg beosztás elkészült. Említésre méltó, hogy a legénység szívesen tagadja, hogy ért a lóhoz, vagy, hogy hajtó volt.

Negyedik mozgósítási nap, augusztus 7.

A tartalékos legénység polgári ruházatát adtuk át a pótütegnek megőrzés végett, különben tűzharc, hajtóiskola és lovardát tartottunk.

Hetedik mozgósítási nap, augusztus 10.

Kivonulás harcoss ütegekkel Jutas pusztaira ahol kézi lőfegyverrel, éles tölténnyel lőttünk. Dacára az előző oktatásnak, főleg a hajtótüzérek nem tudták puskájukat kezelni. Sokan a tölténytárat lövedékekkel lefelé akarták a szekrénybe⁷⁴ erőszakolni. Célzásról szó sincs – az irányzékot alig ismeri valaki. Általában az a benyomást keltették, mintha soha nem láttak volna tényleges szolgálatuk alatt puskát.

Tizenkettedik mozgósítási nap, augusztus 15.

A teljes harckész üteg legénysége a mai napon teszi le illetve újítja meg a honvéd esküt. Délelőtt 8-kor ezredkötelékben fogatolt harcoss üteg kivonul Veszprémből K-re közvetlen a város mellett fekvő legelőre, ahol zárt vonalban sorakozva fogadja az ezredparancsnokát Capp Gusztáv alezredest és az állomásparancsnokot.

Egész Veszprém megjelent a „hetesek” esküvételénél. Impozáns látvány volt bekeretekhez szokott szemeknek a hadi állományú kolosszus. Délcegen ültek tüzéreink az új csukaszürke uniformisban, minden szem tele önbizalommal, bizakodással. A tábori lelkész az egybegyűlt legénységnek az eskü lényegéről tartott hosszabb beszédet, majd ezredparancsnokunk lelkesítő szavaira egetverő „éljent” kiáltottak tüzéreink, a legfelsőbb hadúrra, kinek bölcs belátása a háború szükségességét felismerte és a hadiállapotot elrendelte. Az esküt Ruzicska Béla főhadnagy, ezred segéd-tiszt olvasta fel; ezer torok mondotta utána: „Isten minket úgy segítjen!”

Nem volt néző, kinek szemei szárazon maradtak volna. Hisz ezekkel karácsonyra Sztpéteváron leszünk – gondoltuk. Némán – a pillanat nagyszerűségének hatása alatt állva – néztünk egymásra.

Szinte felezett merengésünkből a parancs a díszmenetre. Az ütegek ügetésben robotgáltak el a megjelentek előtt. Ezredparancsnokunk meglegedett mosolya, büszkévé tett; jóleső érzéssel gondoltunk vissza az elmúlt hetek emberfeletti munkájára, melynek gyümölcse, alezredesünk elismerése nem maradt el.

A városban egész nap a tüzésekről beszéltek, sokan érdeklődéssel kerestek fel telep-helyünket, hogy az ágyúról ismereteket szerezzenek.

Persze a telepőrök ráfogták minden közeledőre kurtályukat.⁷⁵ A kíváncsiak látva, hogy a haragos tüzér nem ért tréfát, néhány száz lépésre az ágyúk körül csoportosultak, míg végre valaki oda vezette őket és pár szóval érthetővé tette, hogy hogyan lő a tüzér. Délután az erre önként jelentkező legénység gyónt, illetőleg úrasztalához járult.

Tizennegyedik mozgósítási nap, augusztus 17.

A rendes, minden utazás előtt érzékelhető idegesség uralkodik az egész ütegben – mindenki csomagol. Délután 6 ó. 30-kor elhangzó „imához” után a legjobb kedélyben megyünk Jutasra, ahol ütegünket vonatra rakják.

A rakodás igen soká tartott. A szabályzatban előírt két óra rakodási időt erősen túlléptük. Részben gyakorlatlan legénységünk volt az oka, másrészt, hogy mindent előírások szerint akartunk rakni, amit a viszonyok, illetőleg a vasút készületlensége nem engedett meg.

A szállítmány két részben; az első délután 11 óra 30 perckor, a második délelőtt 2-kor indult. A pályaudvar dacára a felhőszakadás szerű esőnek és a késői indulásnak, igen népes volt. Egy lelkesítő „éljen” a száz és száz kendőlobogató búcsúzó könnyes tekintete kísért végig az állomáson.”

A városban maradtak takarékoskodtak – és adományokat adtak, vagy gyűjtöttek. Ezt tette sok magánszemély és tették a különböző társadalmi, önkéntes szervezetek. Ezek a híradások gyakorlatilag minden lapszámban olvashatóak voltak. Szerencsére ez az adakozási kedv – főleg a tehetősebb polgárok részéről – fennmaradt a háború teljes időtartama alatt: hol erőteljesebben, hol csak csordogálva. Például a veszprémi polgárok sorából hadbavonult katonák családjai részére a helybeli Khebra Kadisha 200, az izraelita Jótékony nőegylet 200 koronát adományozott. Vagy említhetnénk Pósa Endrét, aki a bevonult népfelkelők közül 150 embernek adott ebédet a háza kertjében. Winter Sándor kereskedő augusztus 15-ig befolyó bruttó jövedelmének 10%-át a bevonultak családtagjainak adta.⁷⁶

Augusztusban háziezredeink már útban voltak a kijelölt megindulási terepszakaszokra, és nemsokára átesnek a tűzkeresztségen is. Augusztus végén aztán tanúja lesz egy időben a város lakossága és a háziezredeink katonái is – egy részleges napfogyatkozások, ami megfigyelhető volt Európából is. Rossz ómen?! Utólag könnyű okoskodni, de tudjuk: az volt. Erről így számol be a város lapja: Pénteken – augusztus 21-én – fél kettőkor részleges napfogyatkozás volt megfigyelhető Veszprémből. „A természet szokatlanul csendes, a madarak félénken húzták meg magukat, a kakasok mintha hajnal lett volna, úgy kukorékolnak, a Temetőhegy háttérében, a Papoddal és Csatárral szokatlan sárgás fényben igazán festő ecsetjére méltó képet

nyújtott.”⁷⁷ A napfogyatkozás két óra körül ért véget. És mit írtak katonáink? Ismét az ütegnaplóból idézek: „Augusztus 21. Délelőtt megérkeztünk Moseiska-ra. Kivagoníroz-tunk és megindultunk Lasky-Goseinkowe nevű lengyel faluba. Hét kilométeres menet után megérkeztünk délelőtt 8 órakor és laktáborba szálltunk. Délután 1 óra 15-kor egy észre vehető napfogyatkozásban néhány babonához hajló emberünk rossz előjelet látott. Parancskiadásnál aztán népszerű magyarázattal balhiedelmüket eloszlattuk.”⁷⁸

A városi kórházban dr. Csolnoky Ferenc műtétet végez a Vöröskeresztes ápolónők gyűrijében. Forrás: ZSIGMOND 1914., 19. p.

Nos, a fiúk elvonultak a harctérre, az itthon maradottaké az aggodás és a várakozás jutott osztályrészül. És természetesen az önkénteseknek majd a sebesültápolás. Erre sokáig nem kellett várni, mert a szeptember 6-i városi újságok már arról számoltak be, hogy megérkezett az első sebesülttranszport. Természetesen eddig a városban átalakítások történtek, hogy legyen hol fogadni a sebesülteket. Kórházzá alakították a felső kereskedelmi iskolát (ma Kossuth iskola), a piaristák gimnáziumát. Az oktatás ugyan elkezdődött, de nem az eredeti helyeken. A piaristák az oktatást – Komjáthy polgármester közvetítésével – egyelőre az eredeti helyen kezdték, a kórházat az angolkisasszonyok és az irgalmas nővérek épületében rendezték be. A városi kórházban ezeken kívül még elkülönítettek 60 ágyat a harctéri betegek részére. A fekvőbetegek számára kialakított katonakórházi elhelyezésen kívül a lábadozó betegeknek, mintegy 300 főnek, a városban lakók adtak helyet. A katonakórház egyébként a 26. mozgósítási napon érte el a teljes készütséget.

Az első transzport szeptember 2-án érkezett a városba, a vasútállomásra. A beszámoló szerint a város lakossága már este 6 óra után kezdett gyülekezni, majd nyolc óra után már ezrekre volt tehető a létszám a katonai kordonnal körülvont úttesten a kereskedelmi iskolától a vasútállomásig. Izgalommal vegyes kíváncsiság a lakosság részéről, lelkesedés és szorgalom az ápolószemélyzet részéről. De „[...] jóval a jelzett érkezési idő előtt megjelent a polgármester, aki éles előrelátásra való intézkedést tett. Hogy csak egy apró, de rendkívül fontos dolgot említsünk: gondoskodott róla, hogy jég legyen kéznél s egyben felajánlotta, hogy a kórház jégszükségletét díjmentesen rendelkezésre bocsájtsa a kórház fennállásának egész időtartamára.”⁷⁹

Az előre jelzett 75 fő helyett 125 fő érkezett, elszállításuk egy óra alatt megtörtént vagy a kórházba, vagy a könnyű sebesültek a lábadozó részleghez. Az újságíró értékelése szerint mindez a példás előkészületnek és a helyszíni intézkedésnek tudható be, amiben élen járt a polgári hatóság és Komjáthy polgármester.

A Veszprémi Hírlap tudósítója már nem volt ennyire megértő. Ekkor egyenesen sértőnek találta a kordont, és azt, hogy a katonák nem engedték a virágszórást sebesültekre.⁸⁰ Ezután „természetesen” számolatlanul érkeztek a sebesültek. Sok esetben a környező városokban kellett kezelni őket. Szeptember 20-án már 329 fő – köztük 117 súlyos – sebesültet hoztak. Ez esetben a város vezetése már figyelembe vette az újságírók igényeit is, mert mint írja a tudósító: „A sajtó képviselői is megkülönböztető jelvényt kaptak: a város piros-kék színével karszalagot.”⁸¹ Ekkor még a várakozókat egészen a vasúti megállóig engedték, de már Komjáthy kérte a lakosságot: ne zavarja a sebesültek nyugalmát, a fertőzés elkerülése érdekében pedig a továbbiakban nem engedik a közönséget a váróterembe sebesültek érkezésekor.

Ha csata van, a katona vitézül harcol, „aprítja” az ellenséget, egyszer csak azon találja magát, hogy kitüntetik. Márpedig katonáink vitézül harcoltak, tehették mert még lelkesek voltak, fűtötte őket a harci vágy. Így az uralkodó kitüntette a város mindhárom „házi-katonai alakulat” parancsnokát: Schamschula Rezső vezérőrnagyot, a 82. gyalogdandár parancsnokát (Lipót-rend lovagkeresztje), Wéber Ede ezredes, a 31. gyalogezred és Capp Gusztáv alezredes, a 7. tábori ágyúezred parancsnokait (hadi ékítményes 3. oszt. Vaskoronarend). De több „háziezredbeli” tiszt is elismerésben részesült. Wéber Ede ezredes betegsége miatt ekkor a városban tartózkodott és a következő tartalmú levelet küldte Komjáthy polgármesternek:

„Nagyságos Polgármester Úr! Betegen, ideiglenes tartózkodásra, a harctérről ideérkezve, felhasználom ezen alkalmat arra, hogy Nagyságodnak tudomására hozzam, miszerint a veszprémi 31. honvéd gyalogezred augusztus hó 28-án az Uhnov melletti harcban tűzkeresztségén átesett. Ezen ütközetben oly vitézül harcolt, hogy magatartása az ütközet lefolyására döntő befolyással volt és nemcsak az egész hadseregben, de magas helyen is általános elismerésben részesült. Legénysége 11 ezüst vitézségi éremmel lett ott kitüntetve. Dyniska, Podkajcze, Czerkosy, Magiczow, mind megannyi nevek, melyek aranybetűkkel lesznek az ezred történelmébe belevésve. Amidőn szerencsém van ezen ténytet becses tudomására hozni, egyszersmind azon meggyőződésemmek adok kifejezést, hogy Veszprém városa a jövőben is csak dicsőt

fog ezen derék ezredről hallani. Teljes tisztelettel maradok híve Veszprém, 1914. X/15. Weeber, ezredes.”⁸² A tanács, amelynek ülésén a polgármester e levelet bemutatta, a következő határozatot hozta: „A tanács örömmel és hazafias lelkesedéssel értesül házi ezredünk hősi és önfeláldozó vitézségéről és legmelegebben üdvözli a hős ezredet és annak hős ezredesét. Isten áldását kéri fegyvereikre s kéri a Mindenhatót, hogy hős ezredünket segítse és támogassa a haza védelmében teljesített legszentebb munkásságukban.”⁸³

A sebesültek, a betegek csak egyre jönnek. Szeptemberben már a veszprémi püspök is átadja a lábadozó tiszteteknek veszprémi rezidenciáját. A veszprémi püspökvár ura, a sümegi püspöki kastély birtokosa is beáll a jótékony személyek sorába – írta a városi lap. „A veszprémi palotáját a magánlakosztálya kivételével felajánlja a sebesült tisztak gyógyítására, ápolási helyéül.”⁸⁴ De pótkórházat rendeztek be a lábadozó betegek számára a város tulajdonában lévő ún. Holles-féle házban is. A pótkórházba a berendezéshez Rauschnitz bútorkereskedő hat, Weisz Lipót bútorgyáros tíz ágyat küldött használatra.⁸⁵

Szeptember végén a népfelkelésre kötelezetteket jelentkezésre szólították fel. A felhívásra 214-en jelentkeztek, az 1892-es születésűek közül 58-an, 1893. évjáratúakból szintén 58 fő, míg az 1894-es évfolyamból 104 fő. A felhívást egyébként már az az új hadkiegészítő parancsnokság bocsátotta ki, amely szervezetet Veszprémbe állították fel. A parancsnokság hivatali helyiségéül a Szarvas vendéglőt bérelte ki a honvédelmi vezetés, működését december 24-én kezdte meg és hatásköre kiterjedt Veszprém és Győr vármegyékre.

A város vezetése – élén a polgármesterrel, Komjáthy Lászlóval – ígéretéhez híven már most, a háború kezdetén – és gyakorlatilag a háború befejezéséig – mindent megtett a hátrahagyottak segélyezésére. Októberben egy összesített kimutatást olvashattunk a kiosztott segélyekről.⁸⁶ A városi jóléti bizottság a harctérre bevonult katonák családjainak eddig 8303 koronát gyűjtött össze. Ebből 920 koronát osztottak ki olyanoknak, akik semmit vagy csak állami segélyt kaphattak. Az államsegélyből kiosztottak 67 családnak 6500 koronát. Biczy Károly tanácsnok figyelmeztette a segélyben részesülőket, hogy csak a legszükségesebbekre költsék a kapott pénz: élelemre, ruházatra és tüzelőre. Ha tudomásukra jut, hogy élvezeti cikkekre költöttek, akkor a segélyt megvonják az érintettől.

A városban az év utolsó negyedévében már korlátozni kellett a nappali áramot. Október 1-től vezette be a veszprémi üzemvezetés a korlátozást, mivel kevés volt a működtetéshez szükséges dízelolaj. A szükséges olajat a galíciai petróleumtelepekről szereztek be, de a szállítás – érthető okokból – már akadozott. Decemberben – Komjáthy hathatós tárgyalásának eredményeként – a város egy lefoglalt olajszállítmányból 140 hordó dízelolajat kapott, amiből már jutott eladásra is. Az eladáskor Komjáthy kikötése volt, hogy nem adhatják drágábban a kereskedők, hanem csak a város által megszabott áron.

Októbertől újabb katonakórházat kellett kialakítani a városban. A választás a várbán, a Szentháromság téren lévő ún. szeminárium épületére esett. A frissen kialakí-

tott, a papnövendékek háló- és tantermeiből betegszobává alakított cs. és kir tartalékkórházban 150 fő sebesültet tudtak ápolni. A kispapok új tanulóhelye Kauzli prelátus, az éjjeli szállásuk a ferences barátok házában volt. A szeminárium bútorait a püspöki rezidencia raktáraiban helyezték el.⁸⁷

Két hónapi szünet után novemberben ismét iskolába járhattak a helybeli katolikus elemi fiúiskolák növendékei. Az, hogy ez megtörténhessen, három személynek kellett egyeztetni és közös nevezőre jutni. De mindenek előtt kellett a katonai parancsnok jóindulata, hogy mentesítse a honvédségi használat alól az Iskolai utcai egytantermes Kopácsy iskolát. Itt tanultak a I. osztálybeli és az Szent Anna iskola IV. osztályos növendékei. A megegyezés után az I. osztályban Sörédi József előadásai hétfőn, szerdán és pénteken délelőtt, míg kedden, csütörtökön és szombaton délután voltak. A IV. osztály Gubicza Lajos tanító diákjai a fordított napokon és napszakban mentek iskolába.⁸⁸

Olvashattunk a lapokban kórházokról, a sebesültek önzetlen gondozásáról, adományokról és adományozókról, a háborúról, annak sok-sok részletéről. Megismerhette a korabeli olvasó és a ma érdeklődő lakosa a városnak, hogy a veszprémi házi-ezredek milyen hőstetteket vittek végbe. A kíváncsi, a hátszágban megborzongó itthon maradtoknak „csak” a hideg futkosott a hátán, amikor a háború egyik gyilkos fegyveréről olvashatott. Márpedig erre is sor került, amikor a rövid hírt megtalálta: a bajonetről. Az újságíró bizonyára sem a fronton nem volt, de nem találkozott olyan sebesülten a kórházak valamelyikében sem, aki bajonettől kapott volna sebet. Talán nem ír rajongó sorokat, dicsőítve a bajonett diadalát, nagyszerűségét. No igen, a hátszágban minden olyan nagyszerű: haláltmegvető bátorság, harci lelkesültség, és ahol az ágyú nem segít, majd segít a bajonett. Csak a valóság egészen más.⁸⁹

Az év végén már oly nagyszámú sebesült érkezett a városba, hogy újabb épületeket kellett átalakítani kórházzá. Ebben a hónapban a szegényház került a pót-kórházak sorába. Ekkor kezdték meg a gyűjtést a kórház új röntgenegépre, aminek vételére rövid idő alatt összejött, de hasonlóképpen sikerült a gyűjtés az új kórházi ágyakra is. A város lakosságát ekkor kezdték el beoltani – Komjáthy polgármester utasítására – a kolera elleni védőoltással. Rendeletére még felállították az ún. közegészségügyi polgárőrséget, aminek feladata volt a harctérről hazatért katonák által esetleg behurcolt kolerafertőzés időbeni észlelése, megelőzése.

E rövid írásban minden egyes részletre nem térhettem ki, ami a háború első fél évében történt. Sok minden volt olvasható, hogy csak Koritsánszky Ottó írásait említsem, aki rendszeresen beszámolt a kórházakban történekről, vagy küldött tudósítást a fronton harcoló harmincegyesekről, veszprémiekről.

Az látható volt, hogy a város vezetése – élén a polgármesterrel – valóban állta a szavát: hathatós és tényleges segítséget nyújtott az árváknak, a magára maradt és segítségre szoruló családoknak. Komjáthy kemény kézzel tartotta kordában az árakat, kihasználva azt a lehetőséget, hogy valamilyen szinten szabályozhatta, de inkább: befolyásolhatta az élelmiszerek árait. Mindent megtett a városba érkezett

105914. Fm.

VESZPRÉM R. T. VÁROS POLGÁRMESTERÉTŐL.

Felhívás!

Karácsonyi szent ünnepünket akkor ünnepeljük meg legmeltóbban, ha a távoll
 harctereken értünk hősiösen küzdekről megemlékezünk. A meleg családi otthonban

**Karácsony estét ünneplő közönség
 juttassa el szeretete adományait azok-
 hoz, akik a téli hidegben életüket
 áldozva és vérüket ontva teljesítik
 legszentebb kötelességüket.**

HÁNY CSALÁDAPA GONDOL A TABORI KARÁCSONYI ESTÉN OTTHON
 MARADT CSALÁDJÁRA és mily jóleső érzéssel veszi az
 itthon maradottak megemlékezését.

A hadvezetéség megengedte, hogy KARÁCSONYI ADOMÁNYOK KÜLDHETŐK akár általában
 a hadsereg részére, akár HOZZÁTARTOZÓIK CIMÉRE.

**Az adományok a veszprémi m. kir. honvéd
 állomásparancsnoksághoz küldendők decem-
 ber 14-én délután 4 óráig.**

Rendes CSOMAGOI.ÁSBAN küldhető a csomagban:
 Téli ruha, romlásnak ki nem tett élelmiszer, csokoládé, sütemény, tea, cukor, szivar,
 dohány, cigaretta, stb.

**A csomagokat az állomásparancsnokság
 továbbítja a harctérre.**

Feljegyzendő a csomagon:
 az adományozó neve; lakása; a csomag súlya, valamint az, hogy az északi, vagy a déli
 harcterre küldendő.
 AKIK HOZZÁTARTOZÓIKNAK KÜLDENEK CSOMAGOT, jegyezzék fel a csomagon: a pontos
 címet; a tábortá posta számát és azt, hogy az északi vagy déli harcterre küldendő.

**A hozzátartozók részére csakis ez alka-
 lommal szállít az állomásparancsnokság cso-
 magot.**

Hiszem, hogy városunk közönsége tehetségéhez mérten kötelességét teljesíteni fogja.
 Veszprém, 1914. december 8-án.

Hazaíás üdvözléttel

Dr. Komjáthy
 polgármester.

Komjáthy felhívása a karácsonyi szeretetadományokra.

Forrás: LDM adattár 61.27.

sebesültek, majd lábadozók elhelyezésért is. Gyakorlatilag mindenütt ott volt, mindenütt személyesen intézkedett.

Decemberben a fő hír a katonák karácsonya volt, pontosabban a gyűjtés, hogy ajándékot tudjanak küldeni a fronton harcolóknak. Sajnos a levelek lehullottak, de katonáink még nem értek haza. Arra várni kellett további több mint három évet.

Végül – bár nem egy év végi eseményről szól – köszönjük el 1914-től Komjáthy László polgármester felhívásával, ami a mai szemnek talán túlságosan fennkölt, de jól érzékelteti a kor hangulatát, és a város polgármesterének gondolkodását is:

„A polgármester a közönséghez⁹⁰.

A küzdelemteljes megpróbáltatás nehéz napjai szakadtak mindnyájunkra. A nemzet férfitörzse dicsőséges szövetségünkkel titáni küzdelmet folytat az ellenség néptengerével. Ebben az óriási küzdelemben nekünk, itthonmaradottnak is kijut a nehéz feladat: segítenünk kell, – a katonáknak szükségesek küldésével – a küzdőket, és anyagilag támogatunk a küzdők itthon maradt családjait. Ez a feladat különös jelentőséget nyer most, amikor a tél kezdi éreztetni dermesztő leheletét, amikor a természet lassú haldoklásának kezdete a szegények szenvedéseinek kezdetét is jelenti. Mert nincs se tüzelő fájuk, se melegítő ruhájuk. Ezekről a szegényekről, a hadbavonultak, az értünk is küzdők gyámol nélkül itthonmaradt családjairól gondoskodnunk kell. Ez a gondoskodás, az élők életének biztosítása, foglalkoztatja gondolatainkat ma, máskor a halottak emlékének szentelt ezen az ünnepen is. Ma dobjuk félre a hívságos fényűzés gyertyatengereit és virágkoszorú özönét! Ma csak egy szál gyertyát, csak egy szál virágot adjunk a temető gondozott sírjában nyugvó halottainknak, mert sokan alusszák örök álmukat a határokon túl is, akiknek nyugvóhelye jeltelen, akiknek haló porai fölé egy szál gyertya, egy szál virág se jut, s akiknek sírjára csak az égi csillag fénye, vagy a fegyverek fellobbanó tüze világít! És amit így elvonunk a holtak emlékeitől, adjuk azt az élőknek: adjuk a hadbavonultak családtagjainak segélyezésére a temetők kapuinál felállított urnákba! A holtak emléke most az élőköt segítse!”

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az 1914. év városi és megyei hírlapok jegyzetben szereplő lapszámai
BALLA 2014. = Balla Tibor et. all: *A magyar tüzérség 100 éve 1913–2013*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2014.
BRECHT 1980. = Bertolt Brecht.; *Háborús kiskaté*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1980., fülszöveg. Az idézet az 1955. évi első kiadás mottójaként szerepelt.
CSISZÁR 2014. = Csiszár Miklós – Földesi Ferenc: *A Polgármester és városa, Dr. Komjáthy László 1911–1929*, Veszprém MJV Önkormányzata, Veszprém, 2014.
FELSZEGHY = Vitéz Felszeghy Ferenc szerk.: *A magyar tüzér*, Budapest, é.n.
FÖLDESI 2012. = Földesi Ferenc: *A „Sosemvolt” tüzlaktanya ürügyén Veszprém egyes múltszázadi közállapotairól*, Veszprémi Szemle, 2012/1.
FÖLDESI 2014. = Földesi Ferenc: *A Polgármester! Világégéstől a megerősödésig – korrajz dr. Komjáthy László polgármesterről*, Veszprémi Szemle, 2014/2.

- HERCZEGH 1936. = Herczegh Géza: *A M. Kir. Veszprémi 31. Honvéd Gyalogezred, a 31. 46. és a 79. honvéd menet zászlóaljak, valamint a 31/I. népfőlkelő zászlóalj története*, Cegléd, 1936.
- HOGYA 2001. = Hoga György: *Veszprém város díszpolgárai*, Veszprém, 2001.
- VARGA 2009. = Varga Béla: *Veszprém város lexikona*, Veszprém, 2009.
- WIEGREFE 2010. = Wiegrefe, Klaus: *Menetelés a barbárságba*. In: *Az első világháború*, szerk.: Stephan Burgdorff – Klaus Wiegrefe, Napvilág kiadó, Budapest, 2010. 15. o.
- ZSIGMOND 1914. = Koritsánszky Ottó: *A veszprémi katonakórház*. In: Zsigmond János szerk. *A Veszprémvármegyei Közművelődési Egyesület naptára az 1915. közönséges évre*, Veszprém, 1914, 19–45. o.

JEGYZETEK

- ¹ Csoóri Sándor: *Forgácsok a földön*, Budapest, 2001.
- ² A harmincéves háború (1618–1648) a 17. század világháborújának is tartott harminc éves háború 1618 és 1648 közt zajlott főleg német területeken, a központosításra törekvő katolikus vallású Habsburg császári hatalom és a vele szemben álló, önállóságukat és szabad vallásgyakorlatukat féltő protestáns fejedelmek között, több külföldi ország beavatkozása mellett. A háborúban, melynek csatáit főleg zsoldoseregek vívták meg egymással, legalább 3–4 millióan (más becslések szerint 10–11 millióan) haltak meg. Forrás: <http://tortenelemklub.com/ujkor/korajkor-1500-1700/1174-a-harminceves-haboru-1618-1648->
- ³ 1756. augusztus 29-én támadta meg II. Frigyes porosz király serege a Habsburg Birodalommal szövetséges Szászországot, és ezzel azonnal kiváltotta Bécs hadüzenetét. A konfliktus nyomán hamarosan általános háború robbant ki (tartott 1756–1763-ig), melyet az európai nagyhatalmak három kontinensen vívtak; a porosz-osztrák fronton eldöntetlenül, a gyarmatokon pedig brit győzelemmel végződő küzdelmet később Winston Churchill az „első világháborúként” jellemezte.
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1756_augusztus_29_kirobban_a_heteves_haboru/
- ⁴ BRECHT 1980., fűlszöveg. Az idézet az 1955. évi első kiadás mottójaként szerepelt.
- ⁵ Veszprémi Hírlap, 1914. 08. 23. A király születésnapja, 5. p.
- ⁶ WIEGREFE 2010., 15. p.
- ⁷ Veszprém a világháború évtizedében, válogatta és szerkesztette Csiszár Miklós, Veszprém, 2007.
- ⁸ Veszprémi Hírlap, 1913. 07. 27. A balkáni háború, 3. p.
- ⁹ Veszprémi Hírlap, 1913. 08. 03. A béke felé, 1. p.
- ¹⁰ 1913. augusztus 10-én írták alá az Oszmán Birodalom európai területeit felosztó nemzetállamok a bukaresti békét, mely lezárta az 1913 júniusában kirobbant második Balkán-háborút. A másfél hónapos összecsapást követő egyezmény ugyan valamelyest átrajzolta a határvonalakat, de az első világháború hamarosan ezen szerződés rendelkezéseit is felülírta. Bár a közvetítők mindent megtettek a béke érdekében, a kielégítetlen hódítási vágy később csak tovább növelte az ellentéteket. A karikatúristák ebben az időszakban – joggal – lőporos hordóként ábrázolták a Balkánt, mely belharcaiba mindinkább belesodorta a nagyhatalmakat, elsősorban Oroszországot és az Osztrák–Magyar Monarchiát.
Forrás: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1913_augusztus_10_veget_er_a_masodik_balkan_haboru/ Letöltve: 2014. 03. 24.
- ¹¹ Veszprémi Hírlap, 1913. 08. 24. Külpolitikai helyzet, 1. p.
- ¹² 10000/eln.–1912. Újjászervezést előkészítő intézkedések 1912 októberétől kezdődőleg. Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban: HM) Hadtörténeti Levéltár (a továbbiakban: HL) HFP 2486/eln.–1912. (556. doboz)

- ¹³ Veszprémi Hírlap, 1913. 03. 09. Az új ezred, 4. p.
- ¹⁴ A nap – március 1. – egyben a honvédtüzérség megalakulási napja is.
- ¹⁵ Részletesebben lásd: Dr. Gulyás Géza alezredes: *A fegyvernem megalakulása és a tüzértisztképzés beindítása, a fegyvernem részvétele az első világháborúban*, Honvédségi Szemle, 141. évfolyam, 2013/4. szám, 45–52. p.
- ¹⁶ Őfelsége a király kinevezte ezredessé Capp Gusztáv alezredest, a 7. hv. tábori ágyúezred parancsnokát. Veszprémvármegye, 1914. 09. 08. Kinevezések a honvédségnél 1. p.
- ¹⁷ A honvéd-tüzérség megalakításakor 1913-ban Schwartz Jenő százados a Hajmáskéren alakult 2. hv. tüzérosztály parancsnoka volt. Az előléptetés pontos dátuma nélkül olvasható, hogy Megyesi Schwartz Jenő 7. hv. tábori ágyúezredbeli őrnagyot az uralkodó alezredessé léptette elő. Veszprémmegyei Újság, 1915. 08. 05. Katonai előléptetések, 3. p.
- ¹⁸ Veszprémi Hírlap, 1913. október 26. A honvédtüzérségi barakkokat..., 5. p.
- ¹⁹ Veszprémi Hírlap, 1913. 09. 07. Nagygyakorlat, 6. p.
- ²⁰ Vagyis a katonai szervezet békében is meglévő állománya kiegészülve a tartalékosok közül behívott, de már katonaviselt személyekkel, együtt hajt végre gyakorlatot, hogy megismerjék az új harcéljárásokat, azokat közösen begyakorolják. Ezzel együtt gyakorolják a fegyverek kezelését, felújítják ismereteiket is.
- ²¹ Veszprémi Napló, 1913. 10. 12. Hazai miniszter Veszprémben. 4. p.
- ²² HOGYA 2001., 31. p.
- ²³ Veszprémi Napló, 1913. november 2. Ágyúpróbák, 4. p.
- ²⁴ Veszprémi Hírlap, 1914. január 11. 1. p.
- ²⁵ Veszprémi Hírlap, 1914. január 25. Önkéntes ápolónői tanfolyam Veszprémben, 5. p.
- ²⁶ Veszprémi Hírlap, 1914. március 01. Egyenes kocsiutat Jutasra. 5. p.
- ²⁷ Uo.
- ²⁸ Veszprémi Hírlap, 1914. március 08. Az új barakkok javítása, 5. p.
- ²⁹ Veszprémi Hírlap, 1914. március 15. A csatornázás ügye, 5. p.
- ³⁰ Erről részletesen lásd FÖLDESI 2012., 3–29. p.
- ³¹ Veszprémmegyei Újság, 1914. március 15. Próbamozgósítás, 3. p.
- ³² Veszprémi Hírlap, 1914. április 05. Robbantanak a Tobak-utcában, 5. p.
- ³³ Veszprémi Hírlap, 1914. április 12. Honvédtüzérezred Hajmáskéren, 9a. p. A pontatlan tudósítás annak szövege, hogy az ezred parancsnoksága – mivel Veszprémben még nem volt kész a tüzér-laktanya – Hajmáskéren, míg az ezred I., a II. osztályai és a pótkerete Veszprémben a tüzérbarakkokban voltak elhelyezve.
- ³⁴ Veszprémi Hírlap, 1914. április 12. A laktanyai állomás fejlesztéséről, 9b. p.
- ³⁵ Veszprémi Hírlap, 1914. április 19. Ló-osztályozás, 5. p.
- ³⁶ Veszprémi Hírlap, 1914. április 26. Sorozás, 5. p.
- ³⁷ Veszprémi Hírlap, 1914. május 03. Katonai előléptetések. 4. p.
- ³⁸ A Veszprém-székesfehérvári főútvonal mellett, a litéri útelágazás közelében állt hajdan a Geleméri csárda, a későbbi geleméri káptalani major. Lásd: VARGA 2009, 257. p.
- ³⁹ Veszprémi Hírlap, 1914. május 10. Aviatika, 5. p.
- ⁴⁰ Veszprémmegyei Újság, 1914. május 19. Újoncozás előtt, 1–2. p.
- ⁴¹ Veszprémmegyei Újság, 1914. május 19. Sportrovat, 13. p.
- ⁴² Veszprémmegyei Újság, 1914. május 24. Sportrovat, 6. p.
- ⁴³ Veszprémmegyei Újság, 1914. május 24. Iskolai lövészverseny, 4. p.
- ⁴⁴ Veszprémi Hírlap, 1914. június 4. Helybenhagyott szerződés, 5. p.
- ⁴⁵ Veszprémi Hírlap, 1914. június 4. Kisajátítási jog, 5. p.
- ⁴⁶ Veszprémi Hírlap, 1914. június 17. A tüzérkaszánya, 5. p.
- ⁴⁷ Veszprémi Hírlap, 1914. június 28. Városi közgyűlés – Tüzérlaktanya, 2. p.

- ⁴⁸ Veszprémi Hírlap, 1914. július 5. Versenytergályási hirdetemény, 5–7. p.
- ⁴⁹ Veszprémi Hírlap, 1914. június 21. Katonai szemle, 4. p.
- ⁵⁰ Veszprémi Hírlap, 1914. június 28. Tiszti díjlövészlet, 3. p.
- ⁵¹ Nikics János (Johann Nikic) altábornagy a m. kir. 41. honvéd gyalogdandár parancsnoka volt.
- ⁵² Veszprémi Hírlap, 1914. június 28. Dandárgyakorlat, 4. p. A gyakorlat 1914. június 24-én kezdődött.
- ⁵³ Veszprémi Hírlap, 1914. július 5. Ferenc Ferdinánd haláláról. 1. p. és Gyászmise a trónörökösért, 3. p.
- ⁵⁴ Veszprémi Hírlap, 1914. július 5. Veszprém gyásza, 3. p.
- ⁵⁵ Veszprémi Napló, 1914. július 5. Harangöntés, 2. p. A harangöntésről olvasható még Veszprémi Hírek 1914. július 5. A kecskeméti harang, 5. p. Az újságíró ez esetben pontatlan volt. A kecskeméti öregharang valóban megrepedt, amit 1852-ben Schaudt András öntött újjá. Tóth Árpád valószínűleg egy másik harangot öntött, amit az I. világháborúban beolvastottak.
- ⁵⁶ Veszprémi Hírlap, 1914. július 16. Állomáskibővítés, 5. p.
- ⁴⁷ Veszprémi Hírlap, 1914. július 19. Ítéletidő Veszprémben, 4. p.
- ⁵⁸ Veszprémi Hírlap, 1914. július 19. Romboló tűzerek, 5. p.
- ⁵⁹ Veszprémi Hírlap, 1914. július 26. A siófoki katonazenekar, 5. p. Az ezred minden bizonnyal a cs. kir. (közös) 12. gyalogezred lehetett, amelynek a katonazenekara igen híres volt. Forrás: <http://komaromkatonai.blogspot.hu/2013/08/a-12-kozos-gyalogezred.html#more>, Letöltve: 2014. 04. 22.
- ⁶⁰ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 2. Monarkiánk háborúja, 1. p.
- ⁶¹ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 2. Hadüzenet, 1. p.
- ⁶² Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 2. Népeimhez, 2. p.
- ⁶³ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 2. Veszprém város közösségéhez!, 2. p.
- ⁶⁴ Veszprémmegyei Újság, 1914. augusztus 2. Olvasóinkhoz, 1. p.
- ⁶⁵ Komjáthy László polgármesterről és a korról lásd: CSISZÁR 2014. és FÖLDESI 2014., 17–48. p.
- ⁶⁶ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 2. Veszprém és a háború, 3–4. p.
- ⁶⁷ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 9. Veszprém és a háború, 2–3. p. Komjáthy Lászlóné tevékenyen részt vett a vöröskeresztes mozgalomban is, önkéntes ápolónői tanfolyamot is elvégezte. Komjáthy né vezetett a népkonyhát is, amely elsősorban a gyermekek ételmezését biztosította (szeptember 6-ig 767 gyermeket ételmeztek a cserhádi óvodában. Veszprémi Hírlap, 1914. 09. 20. 3. p.)
- ⁶⁸ Pápai Lapok, 1914. szeptember 13. Gondoskodás lisztről és fáról, 2. p.
- ⁶⁹ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 2. Veszprém és a háború 3–4. p.
- ⁷⁰ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 9. Veszprém és a háború – A város képe, 2. p.
- ⁷¹ A veszprémi 31. hv. gyalogezred története 1936-ban megjelent, ahol részletesen lehet olvasni a megalakulásukról, de főleg a világháborús szerepükről, az ütközetekről. A könyvet hasonlóan a Veszprémi Szemle Várostitörténeti Kht jelentette meg 2014-ben. HERCZEGH 1936.
- ⁷² HM HL II. 1000 m. kir. 7. tábori ágyúezred, 1. üteg, ütegnapló, 1914. 08. 04. – 1915. 07. 11. Az ütegpáncsnok Rumpelles Mihály százados.
- ⁷³ HM HL II. 1000 m. kir. 7. tábori ágyúezred, 4. üteg, ütegnapló, 1. kötet, 1914. 07. 31. – 1914. 12. 31. Az ütegpáncsnok Bulyovszky Jenő százados volt.
- ⁷⁴ Már mint a lőszertárba, amit a katonai szleng „szekrény”-nek nevezett.
- ⁷⁵ A kurtály fegyver, a közvetlenül nem harcolók részére. A kurtály megnevezés gyaníthatóan kifejezetten magyar eredetű szó, mert más nyelveken a német „stutzen” szónak valamilyen változatait használják. Az angol szakirodalom „short rifle” kifejezést a „rövid puskát” jelenti. A karabély és a kurtály közti tömegkülönbség – 0.2 kg – az eltérő szerelésekből ered. A fegyver tömege: 3.4 kg, a fegyver hossza: 1000 mm, csőhossz: 500 mm.

Forrás: <http://uni-nke.hu/downloads/bsz/bszemle2003/techn120201.html>. Letöltés ideje: 2014. 07. 07.

⁷⁶ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 15., Adomány a katonacsaládoknak, 2–3. p.

⁷⁷ Veszprémi Hírlap, 1914. augusztus 23., Részleges napfogyatkozás, 5. p.

⁷⁸ HM HL II. 1000 m. kir. 7. tábori ágyúszerez, 4. üteg, ütegnapló, 1. kötet, 1914. 07. 31. – 1914. 12. 31.

⁷⁹ Veszprémvármegye, 1914. szeptember 6. Megérkezett az első sebesült „transzport”, 1. p.

⁸⁰ Veszprémi Hírlap, 1914. szeptember 6., Sebesültek érkezése, 3. p.

⁸¹ Veszprémi Hírlap, 1914. szeptember 20., Sebesültek és Közösségünk figyelmébe, 5. p.

⁸² Veszprémvármegye, 1914. október 25. Hős honvédeink kitüntetése, 1–2. p.

⁸³ Uo.

⁸⁴ Veszprémi Hírlap, 1914. szeptember 20. Püspökház – katonakórház, 4. p.

⁸⁵ Veszprémi Hírlap, 1914. szeptember 27., Pótkórház, 6. p.

⁸⁶ Veszprémi Hírlap, 1914. október 04., A jóléti bizottságból és Államsegély katonacsaládoknak, 4. p.

⁸⁷ Veszprémi Hírlap, 1914. október 18. A veszprémi szeminárium hadikórház, 4. p.

⁸⁸ Veszprémi Hírlap, 1914. november 08. Novemberben megnyíltak az elemi fiúiskolák, 4–5. p.

⁸⁹ Veszprémi Hírlap, 1914. október 25. A bajonett diadala, 3–4. p.

⁹⁰ Veszprémi Hírlap, 1914. november 1. Most az élőknek, 4. p.

Emlékezés Csikász Imre szobrászművészre

– születésének 130., halálának 100. évfordulója alkalmából –

DOHNÁL SZONJA

AMIKOR MEGKAPTAM A FELKÉRÉST CSIKÁSZ IMRÉRŐL szóló tanulmány elkészítésére, hasonlóan érzetem magam, mint Wehner Tibor 1994-ben, az akkori évfordulóra összeállított „Vár ucca tizenhét” negyedévkönyvek Csikász Imre 1884–1914 című kötetébe írandó cikkével kapcsolatosan: „A Veszprémből küldött-kapott, Csikászra vonatkozó kiadványmásolatok mindent, minden lényegest elmondanak – nem tudom, mit írhatok én? Nehéz lenne értékelni vagy átértékelni egy nyolc évtizede lezárult, alapjában feldolgozott életművet.”¹

Csikász Imre portréja

Effajta érzésem ma, 2014-ben halmozottan igaz, ugyanis azóta megjelent a fent említett tanulmánykötet Fenyvesi Ottó, Géczy János, Gopcsa Katalin és Mátis Livia szerkesztésében, mely tulajdonképpen az oeuvre minden irányú megközelítését, feldolgozását tartalmazza. Akad az írások között (a teljesség igénye nélkül) baráti visszaemlékezés (Dr. Ribó Zoltán), tudományos kutatáson alapuló családfa-elemzés (Hudi József), személyes hangvételi napló (Wehner Tibor), az életmű egy-egy korszakát elemző tanulmány (László Péter), a korszak szobrászatáról szóló értekezés (Tóth Antal) és még hosszan folytathatnám a sort. Összesen 13 igényes, tudományos alaposítással megírt remek írás foglalja keretbe a sajnálatosan rövid életű szobrászművész munkásságát és minden ahhoz kapcsolódó történetét, adatot.

A kérdésre (mit írhatok én?) a válasz sokáig váratott magára (felmerült bennem rövid időre a művésszel készítenő fiktív interjú gondolata is, amit végül elvettem), majd úgy döntöttem, a kettős évforduló aktualitását figyelembe véve mégiscsak szükséges a már ismert adatok és események felidézése. Emellett természetesen Csikász életéhez, művészetéhez kapcsolódó fotográfiák újralapozása sem maradhat el – melyek ugyan egytől-egyig ismertek a nagyközönség előtt – talán mondanak nekünk valami újat ma, 2014-ben is. Elképzelhető azonban, hogy csupán az is elegendő ez esetben, ha rájuk pillantva ismét emlékezünk a fiatalon elhunyt művészre.

20 év telt el az utolsó összegző kötet megjelenése óta. 130 év telt el 1884 (május 9-e) óta, amikor Csikász Imre megszületett Veszprémben, egy iparos családban. 100 év telt el 1914 (január 23-a) óta, amikor Csikász Imre meghalt; halálának időpontja egybeesett az első világháború kitörésének évével. Csupa évforduló, mind kerek. Egy pillanat erejéig érdemes végigtekinteni ezen a néhány évszámon.

1884-ben nyitották meg Budapesten az Operaházat és tették le Barcelonában az Antoni Gaudi tervezte Sagrada Família-templom alapkövét; ebben az évben született Mattis Teusch János festőművész, Szép Ernő író, költő, Lux Elek szobrászművész és Amadeo Modigliani festőművész.

1914-ben tört ki az első világháború, mely a művészetben is visszavonhatatlan változásokat eredményezett; ebben az évben született Bálint Endre képzőművész, Bohumil Hrabal író és ebben az évben halt meg Lechner Ödön és Feszty Árpád. Ugyanerre az évre datálható Marcel Duchamp Üvegszárító című ready made-je.

2014-ben, a minap érkezett meg postán az Új Művészet augusztusi száma. Végiglapoztam, és számos írást találtam, mely Csikász kortársainak művészetével foglalkozik. Megemlíti Moholy-Nagy László tábori levelezőlapjait, Rippl-Rónai József első világháború idején született munkáit és még hosszan sorolhatnám, ugyanis a szám a világháború és a művészet kapcsolatával, valamint az első világháború emlékére rendezett kiállításokkal, alkotásokkal, megemlékezésekkel foglalkozik. Az indító cikk pont a korábban említett változásra utal: „A Nagy Háború alaposan megváltoztatta a művészek élet- és munkakörülményeit, alkotásaik témáit. ... az alkotók immár a háború értelmetlenségét, szörnyűségét fogalmazták meg műveikben.”² Csikász már nem élte meg a háború kitörését, mégis; nem érdektelen elgondolkodni azon, hogy ha megadatott volna számára a lehetőség, milyen művek születtek volna egy ilyen hatalmas változást követően? A Margit-szigeten található Ülő lány nyugalma, csendes mosolya, visszafogott tekintete után milyen szobrok láttak volna napvilágot? Mit szőtt volna a hatalmas történelmi, társadalmi változáshoz Csikász? Örök rejtély marad. A háborús élmények hatására megváltozott volna-e témaválasztása és kifejezőmódja? Ez az, amit már soha nem fogunk megtudni.

A századforduló művészetének mindenképpen érdemes még a későbbiekben egy kis figyelmet szentelnünk. Hiszen Csikász külföldi tanulmányútjai révén serkentő, mély gondolatokat kaphatott európai kortársai révén is, s bizonyára megérintődött a nagy változástól. Előtte röviden idézzük fel életútját – ebben segítségünkre lesz a

A szülői ház

barátja, Ribó Zoltán által írt életrajz – megnézzük, miként jutott el Európa különböző országaiba, nagyobb városaiba,³ s aztán vetünk egy pillantást a századforduló művészetére.

Ki volt Csikász Imre, akiről Szép Ernő a következőket írta: „Gyönyörű magyar fiú volt, boldogan csengő hangja volt, karcsú, szőke, sűrű haja és finom kis bajusza volt. Nagyon erős volt és mindig birkózni szeretett volna.”⁴ S nem csak ő tartotta szépnek Csikászt. Horváth Margit írja emlékezéseiben: „Egy püspöki ebéd alkalmával, amikor is a hosszú asztaloknál ültek a papi és világi előkelőségek és meghívtak, egyszer csak minden átmenet nélkül felkiáltott a püspök⁵: »Csikász, de szép ember maga!« Imre beszélt, Nagymamám által tudom, hogy alig tudott zavarában valamit motyogni...”⁶

Csikász Imre 1884. május 9-én született. Kilián László a következőket írja róla Csikász Imre horoszkópja című írásában: „A veszprémi szobrász földies. Nem földszagú, nem földhözragadt. Tudja – legalábbis gondolatának, ízeinek, csontjainak rezdüléseivel – a négy őselem közül – a földnek, mint elemnek a titkát. Ha nem is igazi praktikus embere a századvég Magyarországnak, Európájának, anyagszeretetének mélysége megint a tavaszi csillagkép hatására emlékeztet. A művész, mint az igazi „bikák” erős vénuszi sugárzásban mutatkozik: másnál jobban vonzzák a testformák, érzékeny a külső, a fizikai szépségre és félelmetes a formaalkotási hajlama.”⁷

Idősebb Csikász Imre képfestőmester és Veledics Mária gyermekeként született. A családnak korábban egész képfestő üzeme volt: „Akkor még végszámra kézzel nyomták a végekre fába erősített rézmintákkal a különböző ismétlődő mintákat. Ezeket indigóba mártották. Nagyon pontos, rendes munkát igényelt, és ehhez víz kellett. Jó volt a Séd. Ezt ki is használták, az udvarból a veteményes- és virágos kerten, lugason át a telek végében folyt. A nagy udvar pedig alkalmas volt a megmintázott végvásznak szárítására.”⁸ Később egy vihar következtében tönkrementek a festéknymók, az igencsak drága indigót kimosta a víz. A család sorsa innentől kezdve nehezebbre fordult.

Csikász Imre képeslapja Laczkó Dezsőnek

Imre a Szent László és Szent Anna iskolákat követően 1894-től a Piarista Gimnázium tanulója volt. Az első évet ismételnie kellett, a második osztályban – a sors különös fintorának is tekinthető – rajzból is megbukott. Laczkó Dezső, múzeumunk alapítója és igazgatója természetrajz tanára volt Csikász Imrének. Ő fedezte fel a diákban szunnyadó tehetséget (a tanórákon ugyanis előszeretettel farigcsált), hogy lehetőség rejlik a fiúban, remek a kézügyessége és tanácsolta szüleinek, adják be fa- vagy kőszobrász inasnak. Fehér Sándor, veszprémi faszobrász, akihez 1897 őszén Csikász inasnak állt, a következő évben Budapestre ment és magával vitte Imrét is. Budapesten felvételizett az Iparművészeti Iskolába, ahol beigazolódtott, hogy Laczkó Dezsőnek jó szeme volt az ifjú tehetségek felkutatásához is, ugyanis rögtön a második osztályba vették fel. Az ötödik évfolyamot nem fejezte be, saját

Fehér Sándor szobrász által kiállított bizonyítvány 1901-ből

bevétele szerint már nem tudott újat tanulni. 1904-ben Kaposvárott épületszobrászként dolgozott Borovicz Imre szobrászművész műhelyében.

Anyagiak tekintetében a család egyre rosszabb körülmények között élt. Az édesapa halálát követően édesanyja még egy ideig vitte a vegyesboltot, majd mind a

veszprémi, mind pedig a Balatonalmádiban épített házat kénytelen volt eladni. Az alkotás, a művek létrehozása folyamatos nélkülözéssel párosult Csikász számára. Alapvető gondot okozott az alapanyag beszerzése is, ezért legtöbbször a már elkészült szobrokat formázta újra, gyúrta át az agyagot. Az utókor szerencséjére barátja, Ribó Zoltán megfogadta vele, hogy minden művet, melyet megsemmisít, előtte lefotózza. Ennek köszönhetően maradt fenn az utókornak számos alkotása, ha élőben nem is, de papír alapon igen. Akadtak jószívű, a művészet iránt fogékony, érdeklődő pártolói, mecénásai is; dr. Óvári Ferenc ügyvéd, országgyűlési képviselő és báró Hornig Károly veszprémi püspök például nem egyszer nyújtott anyagi támogatást számára, lehetővé téve ezáltal a külföldi tanulmányutakat vagy egy-egy mű megszületését, bronzba öntését. Nekik köszönhette, hogy 1906-ban Münchenben az Akadémián tanulhatott; ekkor készítette el a két híres szobrot, melyek ma is a Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményét gazdagítják: a Karoló lányt és az Övedző fiút. Az Akadémián Balthasar Schmitt (1851–1942) tanítványa volt, akinél több magyar művész is megfordult ebben az időszakban (Sámuel Kornél, Mattis Teutsch János, Rumi Rajki István is). Schmitt szakrális plasztikát oktatott. Tudva levő, a Münchener Akadémia ekkor egy konzervatívabb iskolának számított, ahol azonban nagy gondot fordítottak a technikai képzésre.⁹

A rákövetkező évben már a modernebb szemléletű brüsszeli Académie Royal des Beaux-Arts növendéke. Brüsszel és az akadémia fontos helyszín volt, ahova többször visszatért: „ez a három év, amit a belga fővárosban töltött, erős haladást jelentett számára. Alakrajzot itt Delville mellett tanult, plasztikai stúdiumokat, mintázást pedig Van der Stappen közelében, akinek kedvelt tanítványa volt. E brüsszeli időzés alatt háromszor nyert első díjat az akadémián.”¹⁰ – Charles Van der Stappen-t a 19. századi belga szobrászat egyik legjelentősebb alkotójaként tartják számon, aki igazgatója is volt az akadémiának. Rendkívül haladó szellemű és sokoldalú művész volt, akit például már ekkor érdekelt a fényképezés és annak a művészettel való kapcsolata is. Csikász ezt a szellemiséget hozta haza mesterétől a brüsszeli akadémiáról.

A belga főváros a művészi fejlődés mellett a magánélet szempontjából is jelentőséggel bírt: itt ismerkedett meg későbbi menyasszonyával, a „bájos, szőke, finom lelkű, halk szavú belga lánnyal”,¹¹ Turner Laurával. Laura az évek során megtanult magyarul, és magyar nyelven írt képeslapokat küldött Csikász édesanyjának, nővérének, a családnak. Egyébiránt a fiatal szobrász Brüsszelben a kikötőt szerette a legjobban, sok időt töltött el a flamand halászhajók megfigyelésével. A Krisztus fej című szobrának is egyikőjük lett a modellje. A belgiumi évek alatt a nyarakat rendszeresen Veszprémben töltötte és folyamatosan dolgozott.

1910-ben Párizsban járt tanulmányúton. Itt ismerkedett meg Auguste Rodin műveivel, melyek igen nagy hatással voltak rá; későbbi munkáinál meg is figyelhető ez. Régi, dédelgetett álma azonban Itália megismerése volt. Erre is hamarosan lehetősége nyílt: a kellő anyagi támogatás birtokában Milánóba és Rómába utazott. Róma több szempontból is kiemelkedő város volt az életében, de amit mindenképpen meg kell említenünk, hogy itt, a Via Margutta-i műteremben mintázta a Fialat

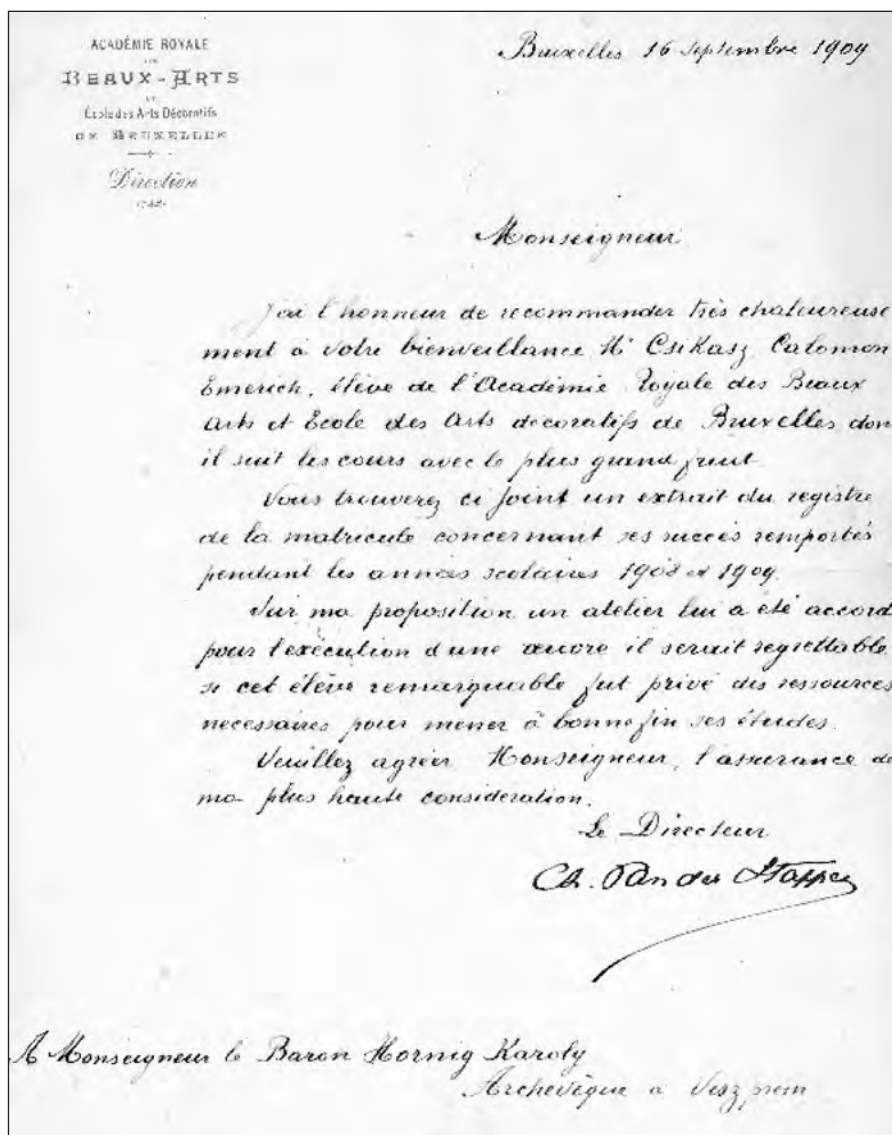

Csikász Imre és Sámuel Kornél Münchenben

dik világháborút követően egy időre megszűnt. Csikász Imre volt az első szobrász, aki hosszabb ideig dolgozott itt. 1912–1913 nyarán megfordult a művésztelepen többek között Móricz Zsigmond, Lengyel Géza és Szép Ernő is. „Kada Elek polgármester jól érezte meg, hogy nem elég a Cifra Palota, a város építészeti arculatának modernizálása, a város tekintélyét és rangját a kultúra színvonala adja meg. Kezdeményezte egy művésztelep megszervezését a nagybányai Iványi Grünwald Bélával, helyet adott a nemzetközileg is számon tartott nagy műgyűjtő, Nemes Marcell magyar képzőművészeti kollekciónak, sőt, műtermes villákat építtetett a leendő művészeknek, hogy semmiben ne szenvedjenek hiányt.”¹⁴ A Művésztelep 1913-as kiállításán szerepelt az Ifjúság című szobor, mely egy fiatal férfit ábrázol, amint kezét a magasba, az ég felé emeli. Csikász eredetileg a *Vers les étoiles* (A csillagok felé) címet adta a szobornak. – A szobor emelkedett hangulatot áraszt, az ifjú kor szenvedélyessége fejeződik ki a kar lendületében, ugyanakkor az arc kissé melankolikus. Kecskeméten készítette azt a Petőfi mellreliefet is, melyet az egykori Korona Szálló falán helyeztek el. Mai is látható ez az alkotás itt Veszprémben, a Mackó Cukrászda mellett.

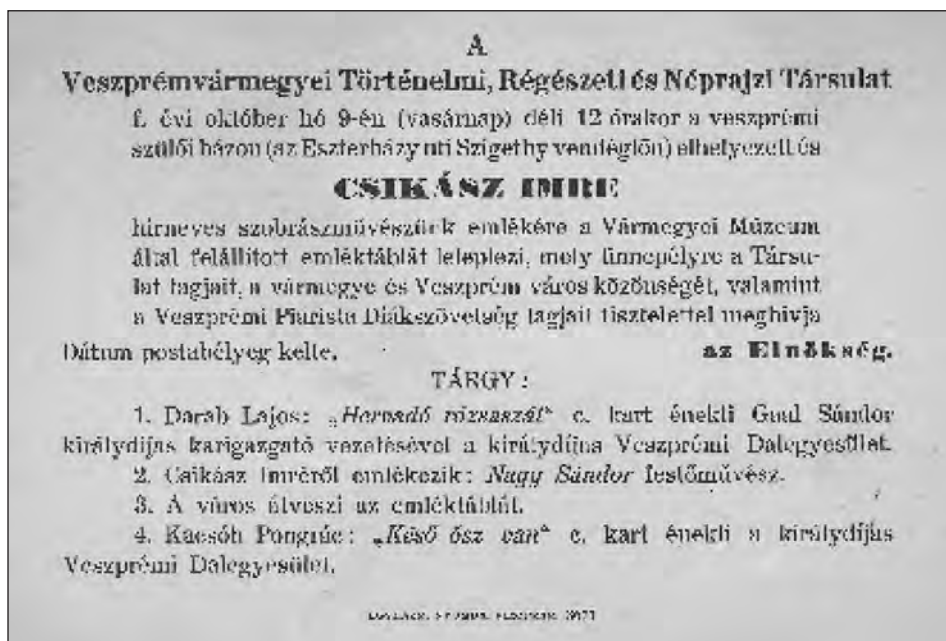
lány és az Ülő lány című szobrait. A Fiala lány Münchenben bajor állami aranyérmét nyert, az Ülő lány Ráth-díjat kapott. „A díjat titkos szavazás útján Csikász Imre szobrászművésznek ítélte a 234. katalógus szám alatt kiállított ‘Ülő leány’ című szobraért. A kitüntetett művész a legfiatalabb művészgenerációhoz tartozik s a Műcsarnokban ezúttal állított ki legelőször, amely annál értékesebbé teszi a kitüntetést.”¹² A Fiala lány „az újjászületés, a tavasz gondolatát az éppen nővé fejlődő kamasz lány ártatlanságával, önfeléd boldogságával fejezi ki.”¹³

Hazatérése után felváltva dolgozott Veszprémben és Kecskeméten, az ottani művésztelepen. Az alföldi városban egy különleges művésztelep alakult 1909-ben Iványi Grünwald Béla vezetésével. Egy össz-képzőművészeti (festészet és szobrásziskolát is magába foglaló) telep volt ez, mely a másod-

Charles van der Stappen levele Csikász Imrének a Brüsszeli Akadémiáról

Utolsó éveiben a Kecskeméti Művésztelep mellett több helyen is alkotott: Budapesten, a Százados úti művésztelepen, Veszprémben és Balatonalmádban egyaránt. Alkotás iránti vágya mindvégig töretlen maradt, az anyagi és egyéb nehézségek dacára kitartóan dolgozott a számára legnehezebb időkben is. Még akkor is a művé-

Az emléktábla avató meghívója 1932-ből

szet és az új szobrok létrehozása volt a legfontosabb, mikor már meghűlve 1913 karácsonya környékén pihennie kellett volna; orvosa ekkor már óva intette az utazástól. Tüdőbetegsége miatt – melyet valószínűleg egy balatoni fürdőzés során szerzett – januárban szanatóriumba került, állapota eleinte hullámzó volt, hol jobb, hol rosszabb időszakok váltották egymást, de hozzátartozói ekkor még bíztak felépülésében; a kór végül mégis legyőzte őt. 1914. január 23-án halt meg, mindössze 29 éves volt.

Művészetének jelentőségét mutatja, hogy évekkel halála után is kapott elismerő díjat. „A Kisfaludy Társaság Greguss-díját, mellyel az 1911–12. évkör legjobb szobrárt kellett jutalmazni, az 1917-ben elhalt társával, Szamolovszky Ödönnel – a két derékban törött tehetség közt osztották meg.”¹⁵

Halála után Laczkó Dezsőnek köszönhetően a múzeumban létrehoztak egy Csikász-szobát. A múzeumigazgató Csikász Imre édesanyját is meghívta Veszprémbe, az emlékszoba megtekintésére, azonban betegség következtében Csikász Imréné időközben elhunyt. A Veszprémi Hírlap be is számolt az eseményről. „A múzeumban már berendezte Laczkó Dezső a Csikász-szobát s vasárnap lent járt Almádiában, hogy meghívja a bálványozó édesanyját a bemutatásra és az halottan feküdt a klinikán.”¹⁶ Édesanyja soha nem láthatta a fia tiszteletére létrehozott helyiséget és az ott kiállított tárgyakat. Később a múzeum gyűjteményébe került a hagyatéknagy része, majd ezt követően további ajándékozásokkal, vásárlásokkal bővült a

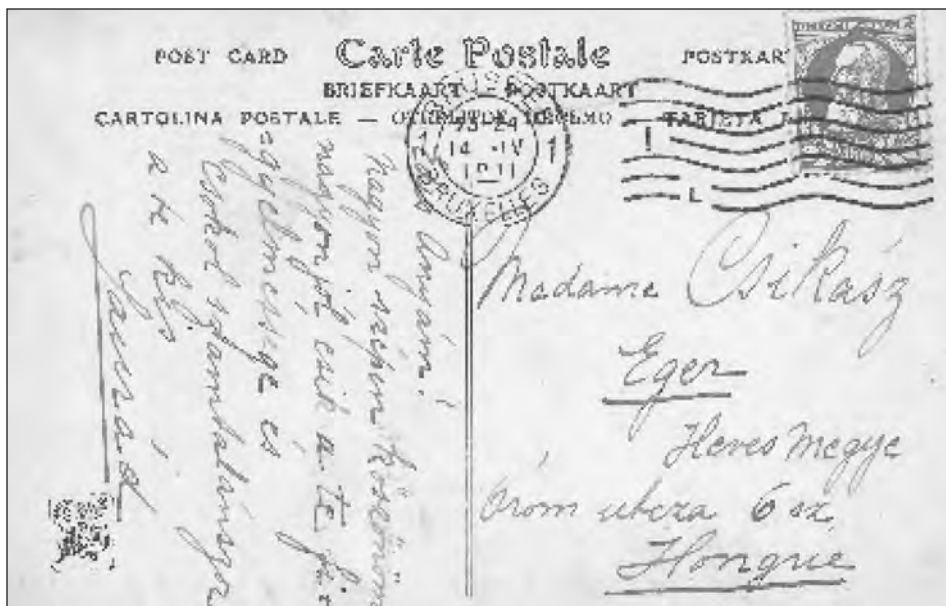

Turner Laurával

Rómában, az ottani műteremben ismerkedtek meg. Nagy Sándor többszörösen is kötődött Veszprémhez, a megyéhez, hiszen Németbányán született, feleségével pedig jó néhány évet éltek a megyeszékhelyen. Ő tervezte többek között a Petőfi Színház falán ma is látható sgraffittót. Megjárta Párizst, Európát, haladó szellemisége az avatón elmondott beszédéből is tükröződik. „A magyar szobrászat pár évtizeddel elmaradt a festészettől. Most, az új század elején jöttek a fiatalok, már nem

kollekció. Laczkó Dezső levelezést folytatott a család több tagjával is, így került a múzeumba Csikász Imre számos levelezése, kézirata, különböző országokból származó képeslapjai, valamint vázlatok, fotók, személyes tárgyak.

1932-ben emléktáblát¹⁷ avattak Veszprémben, az egykori Csikász-házon. Az avatóbeszédet Nagy Sándor festőművész mondta. A festőművész – aki egyébként a Gödöllői Művésztelep alapítója volt – és a szobrász ismerték egymást, még

Turner Laura képeslapja Csikász Imre édesanyjához

Pillitz Benő-emléktábla

Bécsből, mint a régiek, hanem Brüsszelből, Párisból és új, tisztultabb elveket hoztak. Számoltak a térrel, alkalmazkodtak az épülethez, gondoltak az anyaggal is, sőt maguk faragtak is. Ő már ennek az új felfogásnak a harcosa volt.”¹⁸

Nagy Sándor sorai után érdemes egy pillantás erejéig kitekinteni a századforduló művészetére. A kitekintés tényleg csak egy pillantás lehet, hiszen ebben az időben a magyar képzőművészet, az építészet, szobrászat is rendkívül szövevényes, sokféle stílussal és még több alkotóval. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy míg a festőknél találunk nagyobb csoportosulásokat, irányzatokat (például a Nyolcak), „a szobrászok nem csoportokba szerveződve hajtják végre a stílusváltást. A századvég akadémikus szobrászatával először a szecessziós-szimbolikus Beck Ö. Fülöp szakít, aki ötvösművészként is jelentős volt. A klasszikus ígézetből azonban ő sem tudott szabadulni egészen, akárcsak a század első felének többi kie-

melkedő szobrásza.”¹⁹ A festészetben már ott voltak az újítók: Rippl Rónai József, a magányos Csontváry Kosztka Tivadar, Gulácsy Lajos, továbbá a Nagybányai Művésztelep alkotói és a már említett Nyolcak. Az építészetben a szecessziót képviselő Lechner Ödön, később Kós Károly, Lajta Béla, Kozma Lajos, a szobrászat azonban, ahogyan Nagy Sándor is mondta 1932-ben, más léptékben haladt. Ugyanakkor „ebben a sokféleségben mégis létezik egy a századfordulóra jellemző magatartás, gondolkodásmód és érzésvilág, amely a korszak kisebb mestereinek műveit is áthatja. A semmi másra nem utaló, csak önmagára vonatkoztatott emberi testnek, mint önálló kifejezőeszköznek a felfedezése létrehozott bizonyos sémákat, melyek a kismesterek műveit is megemelték és a stílusáramlat részeseivé tették. A progresszív törekvések fő képviselői, nagy egyéniségei mellett az ő munkásságuk is színezi az összképet, mintegy meghatározza azt az átlagot, amely a korszak érzésvilágát uralta.”²⁰ Való igaz, hogy ha megnézzük Csikász kortársainak munkásságát, akár a Műcsarnokban megrendezett kiállítások műtárgylistáját, nagyon sok alkotót találunk. Egyértelműen foglalkoztatta a művészeket az emberi test megmintázhatósága. Csikásznál ebben a tekintetben is fontos előrelépés volt, hogy megismerkedett a már hivatkozott Rodin művészetével. (Érdemes összevetni az Ifjúság című szobrot és Rodin Bronzkor című alkotását, valamint Rodin kéztanulmányait és Csikász

Emléktábla avató Nagy Sándorral

Csikász nővérét elvenni feleségül, „mire Imre azt a választ adta, hogy ne is gondoljon erre, mert mióta meghalt Milike vőlegénye 3 nap alatt tüdőgyulladásban, hallani sem akar a férjhezmenésről.”²³ Lux Elek, aki szintén tanult Brüsszelben, és főleg portrékat, női aktokat mintázott. Holló Barnabás, aki főként domborműveiről ismert és Kisfaludi Strobl Zsigmond, aki Csikással együtt szintén a Kecskeméti Művésztelep alkotója volt. A finn Liipola Yrjo, akivel többször is állított ki Csikász, ugyanis a finn művész hosszabb ideig Magyarországon is élt. Még hosszan sorolhatnánk a neveket.

Csikász Imre alkotásaival személyesen először 2011-ben találkoztam, amikor elkészült sok-sok kolléga hosszú hónapokig tartó munkájának eredményeképpen a Laczkó Dezső Múzeum Tanulmányi Raktára. Többek között a képzőművészeti gyűjtemény minden egyes darabját kézbe kellett venni, új vitrinbe, tárolóba, rácsos állványra helyezni. Ekkor kerültek elő Csikász Imre alkotásai: kisplasztikáknak, portréknak, domborműveknek, egész alakos alkotásoknak, vázlatrajzoknak, keretezett grafikáknak kerestük a helyet az újonnan kialakított épületrészben, szépen meg-

édesanyja kezéről készült kisplasztikáját.) Ami talán a legfontosabb változás a századfordulón, azt Tóth Antal fogalmazta meg tanulmányában: az új felfogás a szobrászatban elvetette a klasszicizáló akadémizmust és azt tartotta fontosnak, hogy a szobor egy önmagáért való esztétikai rend, egy önmagát jelentő művészeti tárgy legyen. Ehhez azonban szükség volt a kompozíciók, a formázás és a megmintázás átalakítására.²¹

A magyar kortársak közül néhány alkotó, akikkel valamilyen módon kapcsolatban állt Csikász: mindenekelőtt Sámuel Kornél, a nagy tehetségű, fiatalon elhunyt szobrászművész, akiről dr. Lázár Béla a következőket írta 1914-ben: „egy mesterségével tisztában levő, érzésben gazdag művészünk”.²² Sámuel Kornél jó barátja volt Csikász Imrének, együtt jártak a Müncheni Akadémiára is. Horváth Margit utal rá emlékezőseiben, hogy szerette volna Milikét,

világított üveges vitrinekben, posztamensen, dobogón, festménytároló állványon, grafikai szekrényben. A legtöbb szoborhoz évek óta nem nyúlt senki, porosan, szürkén adtuk át őket megtisztításra; a restaurátorok keze nyomán megújulva várták az átadás napját. Ekkor vettem kézbe először a Csibét, a kicsike kis bronzszobrocskát, melynek modelljét a legenda szerint Csikász napokig zsebében hordta, etette, majd ezt követően mintázta meg akkor már telt és a sok magocskától kissé félrecsúszott beggyel. (A művészettörténeti adattárban rábukkantam a Csibe bronzba öntéséről szóló számlára is, melyet a Galli és Vignali Hungária Magyar Műerczöntöde állított ki. Tételként „egy darab kis csirke bronzba öntése” szerepel.) Előkerültek továbbá a csodás gipszportrék, nagy részük itt készült Veszprémben: Deogáró Aladárról, Mili nővéréről, Árvayné Csikász Mártáról, Lully-ról, Illés Heddáról készült alkotások. Csikász elhivatottságát tükrözik grafikai is, melyeket szintén a raktár rendezésekor láthattam először. Sokszor innen-onnan kitépett lapokon, vázlatfüzet egy-egy üres oldalán, esetleg már megkezdett, de félbe hagyott levelek üresen maradt sarkában találtam aprócska vázlatrajzokat, skicceket. Csikász feltehetően mindig és mindenre rajzolt, benne volt kezében és szívében az alkotás iránti vágy és készítés.

A Laczkó Dezső Múzeumban több alkalommal rendeztek emlékkiállítását Csikász Imre tiszteletére. Az 1964-es tárlathoz katalógus is készült életrajzzal. 1984-ben a Veszprémi Ifjúsági Parkban nyitottak egy tárlatot. 1994-ben, amikor a „Vár ucca tizenhét” című kötet megjelent, Gopcsa Katalin művészettörténész indította el azt a kezdeményezést, hogy legyen Veszprém városának egy köztéri Csikász szobra.²³ 2000-ben ismét kiállítással emlékeztek (ugyancsak Gopcsa Katalin rendezésében) a Laczkó Dezső Múzeum-ban, melyhez kapcsolódóan újabb katalógus megjelenítésére került sor.

Csikász Imre bronzba öntött Kossuth mellszobrát 2002. március 14-én avatták fel Kossuth leszármazottak jelenlétében a veszprémi Kossuth Lajos általános iskola előtti területen. A szobrot öntésre Raffay Béla szobrászművész készítette elő.²⁴

Ma, 2014-ben, nem csak itt Veszprémben emlékezünk a kiváló szobrászművészre. A minap találtam meg az interneten ifj. Gyergyádesz László művészettörténész írását a Hírös Naptár című értéktörző helytörténeti weblapon, mely kecskeméti illetőségű. A hét művésze itt Csikász Imre, aki mint korábban említettem, kötődött Kecskeméhez is.

Cikkem megírása során több doboznyi anyag került kezembe a múzeum Mű-

Kossuth-szobor

vészettörténeti Adattárában kutakodva. Végiglapoztam Csikász Imre kézzel írt leveleit (Ribó Zoltánnak, Laczkó Dezsőnek, édesanyjának, családtagjainak), képeslapokat, táviratokat olvastam tőle és menyasszonyától, megnéztem az összes fotót, ami róla, barátairól, ismerőseiről, Lauráról és a műveiről készült, újságcikkeket böngészgettem és mindeközben szépen lassan „megismertem” Csikász Imrét. Már nem csak a szobrai és rajzai voltak előttem, nem csak a rengeteg adat, cím, évszám, amit életéről, műveiről valaha írtak és tudni lehet, hanem az elszántsága, a kedvessége, a kitartása, a szeretete, az őszintesége, a küzdelmei, az életöröme, az aggodalmai, az élni akarása, a vidámsága, a bohémisége, az elhivatottsága és az, amit Ady Endre 1914-ben a következőképpen fogalmazott meg:

„Most már megállhatok:
Már-már minden emlék,
De mégis, ha újra,
Ha százszor születnék:
A jussáért küzdő
Lantos és parittyás,
Csak ugyanaz lennék.”²⁵

JEGYZETEK

- ¹ Wehner Tibor: Csikász napló. In: Vár ucca tizenhét, Veszprém, 1994/1. 75. o.
- ² Pataki Gábor: A Nagy Háború és a művészet. Új Művészet, 2014. augusztus. 4. o.
- ³ Dr. Ribó Zoltán: Csikász Imre veszprémi szobrászművész életrajza In: A Veszprémvármegyei Múzeum Évi Jelentésének Irodalmi Melléklete. 1929–30. Laczkó Dezső Múzeum Művészettörténeti Adattár ltsz. 93.11.1.
- ⁴ Szép Ernő: Egy fiatal szobrász halála. In: Vasárnapi Ujság, 1914. 61. évfolyam. 5. szám. Laczkó Dezső Múzeum Művészettörténeti Adattár ltsz.: 93.6.1.
- ⁵ Hornig Károly veszprémi püspök
- ⁶ Horváth Margit: Emlékezések a régmúltról. In: Laczkó Dezső Múzeum Művészettörténeti Adattár, ltsz.: 94.17.11.
- ⁷ Kilián László: Csikász Imre horoszkópja. In: Laczkó Dezső Múzeum Művészettörténeti Adattár, LSZN.
- ⁸ Horváth Margit: Emlékezések a régmúltról. In: Laczkó Dezső Múzeum Művészettörténeti Adattár, ltsz.: 94.17.11.
- ⁹ Salamon Nándor: Rumi Rajki István első évtizedei (1881–1914). In: Vasi Szemle 2007. LXI. Évfolyam. 4. szám.
- ¹⁰ Művészet (szerk.: Lyka Károly), 1914, 13. évfolyam, első szám, 70–71. o.
- ¹¹ Dr. Ribó Zoltán: Csikász Imre veszprémi szobrászművész életrajza. In: A Veszprémvármegyei Múzeum Évi Jelentésének Irodalmi Melléklete. 1929–30. Laczkó Dezső Múzeum Művészettörténeti Adattár ltsz. 93.11.1.
- ¹² Elek Artúr: Képzőművészet. In: Az újság, 1912. január 25. csütörtök 13. o.
- ¹³ Éri Gyöngyi–Jobbágyi Zsuzsanna: A nő. In: A magyar századforduló 1896–1914. (szerk.: Éri Gyöngyi–Jobbágyi Zsuzsanna), Corvina Kiadó, 1997, 144. o.

- ¹⁴ⁱ Magyar művészet (szerk.: Bellák Gábor–Jernyei Kiss János–Keserü Katalin–Mikó Árpád–Szakács Béla Zsolt), Corvina Kiadó, Budapest, 267. o.
- ¹⁵ Dr. Sziklay János: Veszprém város az irodalomban és a művészetben , Celldömölk, 1931.
- ¹⁶ Veszprémi Hírlap, 1923. október 28. vasárnap.
- ¹⁷ Az emléktábla Rumi Rajki István szobrászművész alkotása.
- ¹⁸ Beszéd Csikász Imre szobrászművész emléktáblájának leleplezésekor, mondta Nagy Sándor festőművész Veszprémben, 1932. október 9-én. Különlenyomat a Veszprémi Hírlap 1932. évi okt. 23-iki számából. In: A Veszprémvármegyei Történelmi, Régészeti és Néprajzi Társulat kiadványa. Laczkó Dezső Múzeum Művészettörténeti Adattár, ltsz.: 94.1.1.
- ¹⁹ Magyar Művészet 1800-tól napjainkig. (szerk.: Beke László–Gábor Eszter–Prakfalvi Endre–Sisa József–Szabó Júlia), Corvina Kiadó, 2002, 316. o.
- ²⁰ Magyar Művészet 1890–1919 I. kötet. (szerk.: Németh Lajos), Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 477. o.
- ²¹ Tóth Antal: A korszak szobrászatáról. In: Vár ucca tizenhét, Veszprém, 1994/1. 50.o.
- ²² Dr. Lázár Béla: Sámuel Kornél. In: Művészet, 1914, tizenharmadik évfolyam, nyolcadik szám, 429-434. o.
- ²³ Horváth Margit: Emlékezések a régmúltról. In: Laczkó Dezső Múzeum Művészettörténeti Adattár, ltsz.: 94.16.1. Ezzel kapcsolatosan cikket is írt a Napló 1994. január 22-i számába „Csikász szobrot Veszprémnek!” címmel.
- ²⁴ Bándi László: Veszprém emlékjelei 2000–2004. Veszprémi Szemle 17. sz. 2009. 3–4. sz. 62.o.
- ²⁵ Ady Endre: Most már megállhatok. In.: Ady Endre összes versei I. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1975, 580. o.

Csibe

KÖZLEMÉNYEK

Báró eörményesi Fiáth Ferenc
és a társadalmi környezete

BONTÓ JÓZSEFNÉ HORVÁTH ELVIRA

VESZPRÉMBEN, VESZPRÉM VÁRMEGYÉBEN 1837-TŐL 1885-IG ÉLT ÉS DOLGOZOTT eörményesi Fiáth Ferenc. Volt aljegyző, bíró, helytartósági tanácsos, császári és királyi biztos, cs. és kir. kamarás, cs. és kir. (titkos, majd valóságos belső titkos) tanácsos,¹ adminisztrátor, nemzetőr kapitány, főispán.

Fejér vármegyéhez kötötték a rokoni, baráti kapcsolatai, itt kezdett politizálni. E vármegyének pártvezetője, alispánja, országgyűlési képviselője is volt. Ezekben a minőségeiben jelentős ismeretséget, ismeretet szerzett, amelyeket mindegyik vármegyéjében kamatoztatott. A megyénkben Veszprémben és Vörösberényben lakott,

Fiáth Ferenc grafit portréja (Laczkó Dezső Múzeum, képzőművészeti gyűjteményének tulajdona. Ltsz: 60.119.1.)

Menyekén, Csittényben, Padragon, Akarattyan gazdálkodott. Hűséggel rögzítette nyilvános és magánéletét az Életem és élményeim című korrajzában.²

1815-ben született Akán nemesi családban, az akkori Veszprém vármegyében. A família eredeti neve az Eörményesi lehetett, 1500 előtt vették fel a Fiáthot, megtartva előnévként a korábit. Ehhez kapcsolódott a karánsebesi név. Karánsebes a Szörényi bánságban birtokaik egyik központi helye volt. A címerükben is Karánsebes kabalaállata, a medve szerepel. A török háborúk idején elvesztették a dél-magyarországi területeiket, áttelepültek a Dunántúlra. Az egyik ág leszármazottja a vármegyénkben 48 évet végigdolgozó Fiáth Ferenc.

Az életét és munkásságát meghatározta a nyolcgyermekes, a rokonsággal szoros kapcsolatot tartó, társas életet folytató

családi légkör és a neveltetése. Az apja, Fiáth József, sokat olvasott, értett a történelemhez, művészethez, zenéhez, sakkhoz, gyermekeit a szellemi, anyagi hivatás teljesítésére készítette fel. Az anyja, br. Luzenszky Franciska szintén művelt volt, példát mutatott a ház körüli munkák teljesítésére, az emberek szeretetére, a segítőkész és illedelmes viselkedésre. A szülők nevelési elve kristályosodott ki jellemében, miközben megszerezte a szerény életviteli módszereknek, a kultúrát tisztelő és művelő emberek megbecsülésének, a különböző társadalmi osztályok életmódjának, a társasági, politikai, gazdasági életnek az ismeretét.

Felkészülés a jogügyi, politikai tevékenység ellátására

Fiáth címer (Dr. Erdős Ferenc, Kelemen Krisztián, Vitek Gábor: Vármegyeháza a bástya és a várfa! helyén c. könyvből)

Az írást, olvasást, történelmet az apjától, a német és a francia nyelvet, irodalmat az anyjától tanulta. A győri bencés szerzetesrendhez került iskolába. Az első tanára a magyar nyelven oktató Czuczor Gergely lett. Bepótolta a többi tantárgy alapismeretét, tanult zongorázni, ministrálni, lányokkal táncolni, bekerült a katedrális énekkarába, hittanórán a német nyelvű csoportba, és korrepetált. Körmeny Sándor tanárától elsajátította a hathatós tanulás módszerét, eminens tanulóvá vált. Jutalomból tanulhatott fuvolázni, énekelni, mélyíthette a francianyelv-tudását. A székesfehérvári cisztereknek folytatta a tanulmányait. Tizennégy éves korától tanult retorikát, majd Akán pszichológiát egy magántanártól és olasz nyelvet egy főhadnagytól.

1831-től jogi tanulmányokat végzett Győrben. Ekkor alakult ki a kötelességtudata, tudásvágya. Itt ismerte meg Takács Sándort, Veszprém vármegye korábbi

főbíráját, akivel sokat beszélgetett megyei dolgokról, közjogról, politikáról. Az egy-éves joggyakorlatát Székesfehérvárott töltötte a bűnvádi eljárások módozatait és a polgári perrendtartás mechanizmusát elsajátítva. 1835-ben kapott róla bizonyítványt. Még ebben az évben igazságszolgáltatásból szerzett gyakorlatot Pesten a királyi táblánál mint jurista. Ők már tényleges gyakorlatot végeztek, okulva tanultak. Mivel közügyekben kívánt dolgozni, köz- és magánjogból is hallgatott előadásokat Győrben. A cenzúrázó bizottság ezután adta meg számára a jogosultságát. Az időben ezek a diploma, a szaktevékenységek ellátásának az előfeltételei voltak.

1835-ben egy móri vadászat alkalmával bővült az ismeretségi köre a társadalmi élet meghatározó személyiségeivel. (Windischgrätz, Rosseau, Nobili, Burich, Welden.)

Veszprémben aljegyző, Fehérvárott alispán és országgyűlési képviselő

Veszprémben kívánt letelepedni és dolgozni. 1837 tavaszán kereste fel az apjával Rohonczy János első alispánt, királyi tanácsost. Ő azzal utasította el, hogy nem akar-nak olyan aljegyzőt, aki a fehérvári ellenzék vezetője, mert veszélyes elvű. Ennek ellenére ifj. gróf Zichy István főispán elfogadta a folyamodványát, mivel számított példamutató magaviseletére, pontos kötelességteljesítésére.

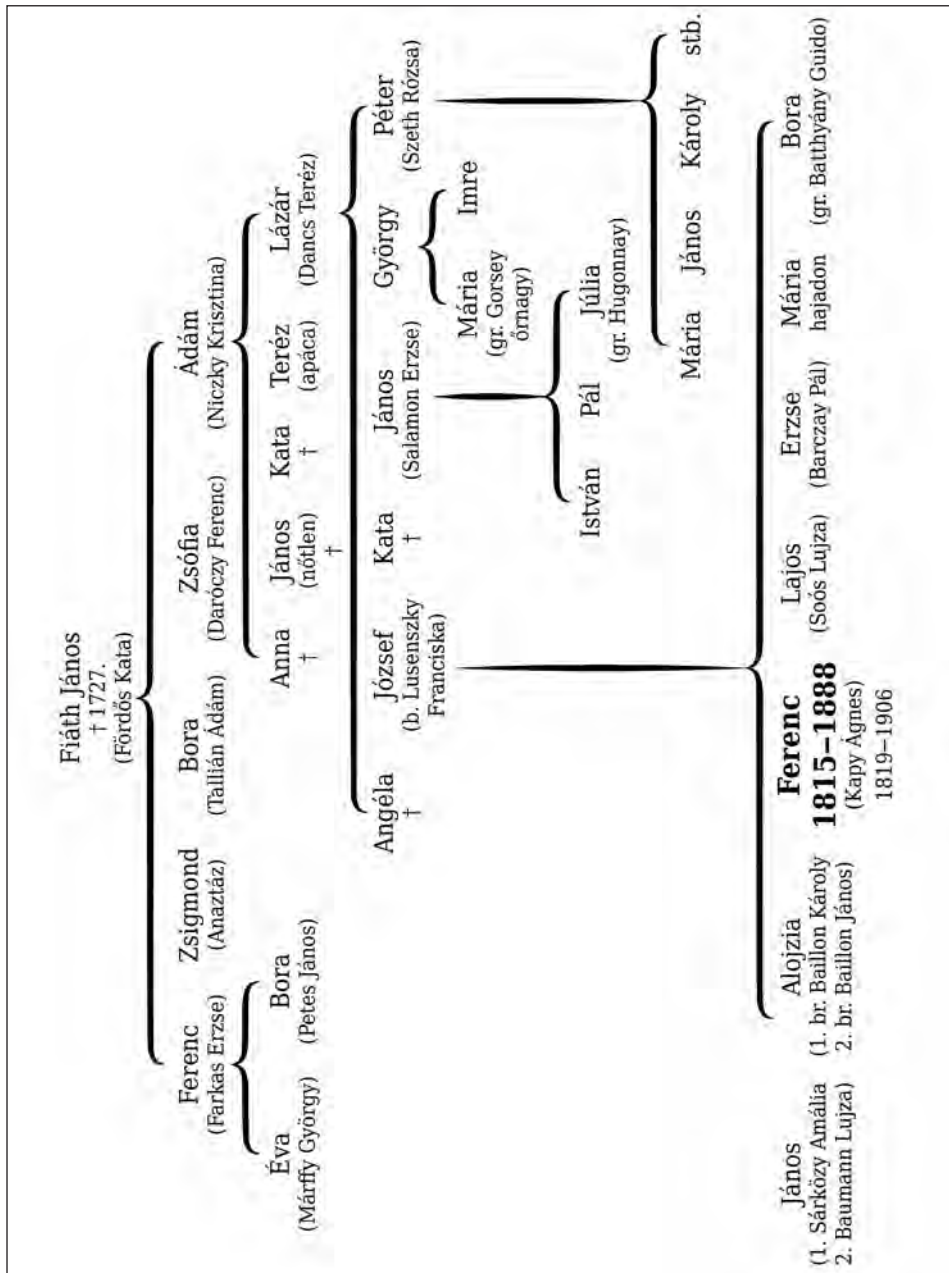
Az 1837. április 18-án kezdődő megyegyűlésen iktatták be tiszteletbeli hivatal-nokként aljegyzői állásába. Eskütétel után kötelessége volt megismerni a vármegyét, s elkezdte a baráti társasága kialakítását. A baráti kapcsolat minősége itt eltért az általa megszokottól, és csak személyre levetítve politizáltak. Tisztelte a független egyéneket. Ez időben mindkét vármegyét a Lovassy-ifjak sorsa foglalkoztatta. Lovassy László 1836-ban az alkotmányos szabadságra, demokráciára vágyó ország-gyűlési ifjak egyesületének vezére volt, aki később a veszprémi gimnázium névadó-ja lett. Nagynevű emberek keltek a védelmükre: Kossuth Lajos, Kölcsey Ferenc, Wesselényi Miklós. Fiáth Ferenc egy beszédet rögtönzött e témában a veszprémi Izer vendéglő nagytermében.

1938-ban betekintést nyerhetett a Pest vármegyei ügyek tanácskozásaiba. Megismerkedett gr. Széchenyi Istvánnal, Kossuth Lajossal és a magyar főnemesség nagy részével. Ezt követően igyekezett szakszerűbben megítélni a társadalmi törté-
néseket, a békés átalakulás híve lett, kizárta az erőszakot.

Furcsa helyzet jellemezte az országot. Nem volt egység a kormány és a várme-gyék, a főúri nemesség és a mágnásság között. A magyar nyelvet csak kevés főúr beszélte tisztán, még kevesebb szabatosan. Elzárkóztak a nemzeti élettől, ők voltak a „német magyarok”. A középnemesség ragaszkodott hazájához, de elvében nem volt stabil, gátló tényezőt jelentett.

Fiáthot ebben az időszakban választották meg országgyűlési követnek Fehérvárott. A pozsonyi országgyűlés 13 törvénycikkkel, az ifjak amnesztiájával ért véget. Ekkor ismerte meg Majláth György országbírót, Péchy Manót, s lett id. Pázmándy Dénes a pártfőgője, tanácsadója.

Veszprémben kevés tennivaló hárult rá. Évente négyszer tartottak megyegyűlést, és hó elején az ezt előkészítő kisgyűlést, s rendkívülit sürgős esetekben. Fő teendő-je az átvonuló katonaság elszállásoltatása, továbbszállíttatása és a politika volt. Időnként vidékre ment hitelesítés és helyreigazítás végett. A törvényszéken negyed-
évenként 12 napot elnökléssel töltött, főként magánperek alkalmával, s elnökölt az árvaszéken. Jó kapcsolatot alakított ki az ügyvédtársaival, elsősorban Véghelius (Véghely) Zsigmond főbíróval. Két év gyakorlás után népszerű bírónak tartották.

Fiáth ősök családfája (Kempelen Béla: Magyar nemes családok c. könyv alapján készítette Bontó László)

Voltak kiegészítő programjai: elkísérte gr. Zichy Domokost Rozsnyóra; küldöttséget vezetett gr. Károlyi György békési főispánhoz; intézte a rokon gr. Esterházy Angelika jogügyi útra terelt örökösödési ügyét; barátja, gr. Széchenyi Andor polgári perét.

Társadalmi életkép az 1840-es évek elején

1840 körül erősen élénkült a politikai élet. Átrétegződött a társadalom, módosult az eddigi magyar életvitel. Fiáthnak mindegyik munkaviszonyát átszötte a politika. Külön pártot alapítottak Kossuth követői és ellenzői, Széchenyi a kettő között foglalt állást. *„Tiszta fővel, meleg szívvel, forró hazaszeretettel, nagy munkaképességgel bírt mind a kettő, [...] Egyik ifjúsága a véralkatának egész hevével, kicsinyelve, megvetve a nehézségeket, kész mindenért mindent veszélyeztetni. A mondott célra törekedett a másik is, de koránál, véralkatánál, s talán családjá és nagy vagyonánál fogva, kímélve a sértendő érdekeket, felismerve a nehézségeket, biztosan lépésről lépésre haladva vezette a nemzetet, de nem veszélyeztetve időnyeres tekintetéből ennek egész jövőjét.”*³ Időnként a politikai vezető emberek pártot váltottak. Fiáth pártja Fehérvárott ugyancsak meghasonlott a távollétében. Átpártoltak a Kossuth által mutatott irányhoz. 1843-ban a gyűlések hangulata is szenvedélyessé, modortalanná vált. Az országos pártok is szervezkedtek, Széchenyié konzervatív reformpárt lett, Kossuthé radikális liberális párt.

Családalapítás és a társadalmi kötelezettségek

Fiáth új lehetőséget kapott tapasztalatszerzésre, a pesti jegyzőségre hívták helyettesítőnek, amit ideiglenes megbízottként teljesített. Ekkor részt vett a Nemzeti Kaszinó farsangi multságában és Brunsvikék összejövetelén. Mindkét helyen találkozott kapivári Kapy Ágnessel, akivel hamarosan házasságot kötött. Pozsonyban laktak, mert tartott az 1843–1844. évi országgyűlés. Itt született az első kislányuk, aki csak rövid ideig élt. A lelkileg összetört anya egy felvidéki tót faluban gyógyult. Az apa elfoglaltsága: 10-től 14 óráig ülés, szabadidejében Erkel János (Ferenc zeneszerző öccse) jurátusával foglalkozott vagy vadászott a képviselő-társaival.

Bár reformokat tárgyaltak az országgyűlésen, a nemzetiségi magyar nyelvű hozzászólásának az erőltetése mindent megvétőzött. Fiáth a pártjukra állt, de nem akadt támogatója. A csökönység háttérbe szorította a józanságot, berekesztették az ülést. Az eredménytelenség kihatott a jövőre, a horvátok rokonszenve elveszett, az országban elégedetlenség lett úrrá.

Fiáth Ferenc helytartósági tanácsos, császári és királyi biztos, majd kamarás

A magyar helytartótanács 1845 márciusában kinevezte Fiáthot tanácsosnak, ekkor Budára költöztek. A helytartótanács sikeresen működött, az üléseken József nádor főherceg elnökölt. Tőle kapott egy bonyolult, hét évtizedes úrbéri pert, amit sikeresen oldott meg.

1846 májusára Fehérvárra kapott megbízást királyi biztosi minőségben egy ügy kivizsgálására. Ő volt a legilletékesebb, hiszen az eset idejekor ott alispánként működött. Családostól hazautaztak. A negyedéves kisfiuk megbetegedett, még négy napig élt. A neje zavarodott lelkiállapotban megszökött, a férje az előző lakásukban talált rá. Bízta a környezetváltozásban, európai körutazásra mentek. Jót tett a gyönyörű természet, a zöld tenger látványa, de Ferenc Triesztben váltólázat kapott, nehezen gyógyult. Másfél havi utazás után érkeztek vissza. Elvégezte a feladatát, cs. és kir. kamarási kinevezést kapott.

Adminisztrátori kinevezés

A konzervatív elvű gr. Apponyi György töltötte be a kancellári tiszteket, a kormány ekkor kész volt a nemzet műveltségének, anyagi lehetőségének megfelelő reformokat támogatni, cserébe rendet, békét, törvénytiszteletet várt el. A kancellár elrendelte fő-alispán, azaz főispán-helyettes kinevezését, hogy a megyék és a kormány közti tárgyalásaihoz biztosíthassa a kompetenciát. Közölte az elvárásait, de azoknak a főispánok többsége nem akart megfelelni, ezért adminisztrátorokat nevezett ki melléjük. Fiáthot Fejér, Marich István Dávidot Veszprém vármegyébe. Marich, aki 1845 óta vármegyénk főispánja volt, nem akart pártvezér lenni. Csakhogy ekkor már nem voltak rendes viszonyok, a főispán méltóságáé sem. Beindult az Apponyi elleni agitáció, Apponyi és Marich is neheztelt a sikertelenség miatt. Apponyi módosított, Fiáthot áthelyezte Veszprémbe, holott országsszerte ellenségesen fogadták az adminisztrátorokat. Itt kisebbségben volt a konzervatív párt, az ellenzék féktelenkedett. Marich 1848-ig maradt főispán, őt Hunkár Antal váltotta.

A Fiáth család Vörösberénybe költözik a társadalmi élet történelmi változásai idején

Fiáthék Vörösberényben haszonbérbe vette a volt jezsuita klostrot. Mária lánya 1847. decemberben született, ezért megbízható környezetet kívánt a családjának biztosítani.

Még nem tudták az emberek, mit hoz a jövő, igyekeztek minden eshetőségre felkészülni. Fiáth adminisztrációs időszakában városunkban működött a magyar kormánybiztos és a kerületi hadfogadó bizottság. A pénzügyekkel hat pénztár foglalko-

zott és 1846. január 1-jétől a Veszprémi Takarékpénztár. A kort vagyoneleltárak (inventáriumok) készítése jellemezte, amelynek az egyik jelentősége abból fakadt, hogy nem védte törvény a hitelezőket. Veszprém a mezővárosok kategóriájába tartozott, pedig itt jobban fejlődött az ipar és kereskedelem.

Apponyi és Széchenyi megértették egymást, Széchenyi helytartósági tanácsos lett, így Fiáthnak kollégája.

Az 1847-es országgyűlésen sikertelenek voltak a tárgyalások, emellett magában rejtett egy váratlan momentumot. Kossuth tudatta, a képviselők esküje érvénytelen, mostantól nem a nemesség, hanem a nép követei. A képviselők megdöbbenek, csak Deák Ferenc megjelenése állította helyre a kedélyeket. Fiáth szerint ez már forradalmi lépésnek számított. Megalakították az 1848-i minisztériumot, törvényeket hoztak. E sorrend miatt Fiáth ezeket politikailag helyesnek tartotta, de a lojalitással kétségei voltak. Batthyány Lajos létrehozta a nemzetőrséget, megalakult az Országos Nemzetőrségi Haditanács. A helytartóságokat beszüntették, automatikusan megszűnt Fiáth állása, átmenetileg még a vörösberényi ház átadása is elakadt.

Fiáth 1848. február végén értesült a francia forradalom kitöréséről. Felötlött benne Jean Jacques Rousseau a „Contract social” elméletről írt gondolata, következtetett. Bonaparte Napóleon megbukott, de az eszközei hatását örökölte népe, a szabadságvágy ekkor érte el tetőfokát. Ez időben ingadozott a hatalom Ausztriában, Badenben, Poroszországban. Metternich sem bízott a feladatköre ellátásában, ezért március 13-án lemondott, távozott. József főherceg már nem élt. V. Ferdinánd király vacillált, nem adott ki hathatós utasítást Magyarországra nézve, legalábbis a magyaroknak nem. A horvátok atrocitásait később sem nézte rossz szemmel. Az éppen beteg gr. Apponyi br. Jósika Miklós erdélyi kancellárral együtt lemondott.

A magyarországi forradalom kezdete. Fiáth köznemzetőr, nemzetőr kapitány

Magyarországon is beindult a tetteges forradalom délkeleten, s Pesten. Terjedt országszerte. Vörösberény, Kenese, Szentistván megválasztotta Fiáthot nemzetőr kapitánynak. Köznemzetőrként a katonaeletet is megízlelte, és rögtönzött kiképzésben részesítette a csapatokat. Délen a horvátok akcióba léptek, hamar elérték Fehérvárt.

Gr. Zichy Jenő nem katonáskodott, de gyakran járt Fehérvárra. Menlevelet kért Jellasicstól, közben a proklamációjából bekerült egy köteg a kocsijába. Káloz felé haladva Görgey nemzetőrei elfogták. Hazaárulónak ítélték, Csepel-szigeten, Lóréven felakasztatták. Ennek helyén az osztrák császár kápolnát emeltetett, a homlokzatának felirata „Eugenio, e Comilibus Zichy”. Eugen magyarul Jenő. Ödön a két évvel fiatalabb testvére volt, 1894-ig élt.

Gr. Lamberg Ferenc kir. biztos, tábornok átvette Batthyánytól a haderő szervezését. Budára igyekezett Majláthhoz. A Duna hídján felismerte a nép, meglincselte. A Galíciából átszökött huszárok Esztergom külvárosában végeztek vérengzést. Eddig

egy barátja és a nagybátyja esett áldozatul, itt az unokaöccse és egy barátja. Az igazságérzetét sértették ezek a tények. Erőszakosan támadtak a horvátok, a nemzeti függetlenségükért küzdöttek. Veszprém vármegye rendeletet adott ki: a szabadcsapatok egyesüljenek a sajátjukon kívül Somogy és Fejér vármegyék határainak megvédésére. Fiáth indulása előtt tapasztalta: a horvátok a juti (ma: Siójut) disznócsordára és a káptalani birkanyájra lövéseket adtak le, a fejérmegyei és kecskeméti nemzetőrök szüretelték a szőlőjét. Akarattyan volt a gyülekező, Lepsényben egyesültek a szentgyörgyiekkel, s 1700-an indultak Siófok felé. Sukoró és Pákozdt között a magyarok győzelmével végződött az összecsapás. Mindkét csapat két irányban hagyta el a helyszínt. Fiáth a vármegyék védelmére kapcsolatot kezdeményezett Görgeyvel, aki visszautasította azt. A csapatán belüli incidens miatt lemondott, hazament. Másnap a százada is, mert a tisztek Simontornyánál kapituláltak.

Epizódok az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc eseményeiből

A bécsi forradalom 1848. október 6-án érte el tetőfokát. Felakasztották gr. Theodor Baillet von Latour osztrák hadügyminisztert. Harcok zajlottak az év végén a Lajta mentén, Bábólnán, Mórton, Bakonysárkányban. Fiáth ez időben otthon élt, novemberben megszületett Miklós fia.

Az Országos Honvédelmi Bizottság elnöke 1848 decemberében meghatározta a népfelkelők harcmódozatát. „... *csendben rohanni meg az éj oltalma alatt az ellenséget, [...] fejszével, kaszával, bottal, késsel szúrni a halált maga körül, kanócot vetni az ellenség társzekereibe, puskaporos gyűjtelékeibe...*”⁴ Előírták, hány főt állítsanak elő megyénként e csatározáshoz. Az önkéntes jelentkezőket sorshúzással pótolták.

Veszprém vármegyében a szabadcsapat ily módú szervezését Nemegyei Bódog őrnagy végezte a főispán egyetértésével, de sem a felszerelésük, sem kiképzésük nem sikerült tökéletesen.

A december 30-ai móri sikertelen csata után Kossuth foglalkozott a honvédelem szervezésén, irányításán végrehajtandó módosításokkal. Fiáth Széchenyihez hasonlóan érzekelte, ez a forradalom a haza vesztiéhez vezet.

A nemzetőrök letartóztatták a szerintük gyanúsakat, megfigyelést alkalmaztak, a postát cenzúrázták, a magánéletben is gyarapodtak az ellenfelek. Fiáth is egy fejérmegyei cselszövés alanya lett. Elfogták, kihallgatták, ítéletet mondtak rá, eltérítették az úti céljától, de mindenütt voltak jóakarói, ők mentették meg.

Élet a nemzet hódolt területén, ahol Fiáth Ferenc Veszprém és Zala vármegyék királyi biztosa

Fiáth 1849. januárban érkezett Windischgrätzhez, hogy eleget tegyen a meghívásnak. Királyi biztosi megbízást kapott Veszprém és Zala vármegyékbe, ahol nem volt

osztrák fegyveres erő. Be kellett kapcsolnia e területeket a mozgalomba. Ettől egyszerre megborzadt és megőrült. Echerich kapitány két századával érkezett vissza Veszprémbe. Szívesen fogadták, s mindent rendben talált. Esztergom, Komárom, Fejér vármegyék kivételével az egész Dunántúlt a soproni lakosú Burich tábornok parancsnoksága alá helyezték, az ország e része hódolt területté vált.

Hazánk történelmének meghatározó periódusa következett. Kármentési számfejtő bizottság működött Budán, járasonként biztonsági biztosi hivatalokat állítottak fel. Megtelepült városunkban a cs. kir. katonaság és a parancsnoksága br. Echerich vezetésével. Országosan növelték a királyi biztosok létszámát. Veszprémbe meghagyták Fiáthot. A király nyilatkozatai és a cs. kir. hadsereg fővezérének felhívásai csak az ő közreműködésével kerülhettek terjesztésre. Itt is eluralkodott a személyes bosszú, több embert kellett megvédenie, Rosost és önmagát is. Látta a nép, hogy a meggondolatlan rágalmozás helyett a józan és következetes szigor teret ad a személy- és vagyonbiztonságnak. Elfogadták, alkalmazkodtak hozzá ebben az új élet helyzetben, a provizórium kiterjesztését jelentő időszakban.

A katonai parancsnokság levélben közölte az elvárásait. Egyszerre alkalmaztak benne kötelező jellegű előírást, ellenkezést nem tűrő megkötést és engedékenységet az identitás formálása, stabilizálása, saját közigazgatási érdekük érvényesítése érdekében. Fiáth teljesítette a köteleességét: rendeletet készített belőle. Az okát, követelményeit, a teljesítés kötelezettségét egyértelművé kellett tennie egy közigazgatási ülésen elsősorban a tisztviselői kar számára, hogy segíthessék a népet e módosult élethelyzetükben.

A császáriak variáltak a nemzeti színekkel, jelképekkel. Kötelező lett a díszmagyar öltözet használata a kir. biztos előtti megjelenéskor. Előírták, a vármegye írásban és minden törvényes tag által aláírva fejezze ki feltétlen hódolatát Ferenc József parancsai iránt. A polgári hatóságot alárendelték a katonainak, hogy korlátozzák a földesurak jogát, meggátolják a nyugtalanságot, biztosítsák a közlekedést, a postát. Egyesek zárolt javait visszaadták, másokét zároltatták. Megszüntették a közgyűléseket, választmányi üléseket. Módosították a hivatalos ügyintézkést, a magyar nyelvű levelek mellé német fordítást követeltek. Ha volt a birtokukban a forradalmi kormány rendeletéből, kötelezték a bemutatását. Aki ezeknek ellenszegült, akár rögtönítélő törvényszékileg is büntethették.

Módosult a megyei vezetők feladatköre.

Fiáthé: összekötő a katonaság és megyei között; a katonaság ellátatása, elszállásoltatása; útlevelek kiadása, ami a megyehatáron túlra a Dunán inneni kerületekbe, a balatoni gőzhajóra is szükségessé vált.

A főispáné: az eddigiék mellett a tisztviselői jelentések elnöklése.

Az alispánoké: a katonai kormány törvényeinek betartatása; lefegyverzés; pénztárak pénznemek szerinti állapotfelmérése.

A járási fő- és alszolgabíróké: hátralékos hadiadó behajtása; a „lázadók” kormánya általi vagyonlefoglalások és zárolások jelentése a tárgyalásukkal együtt. Aki fegyvert fog, a népet erre biztatja, lázít, akadályozza a fegyverek beadását, az ellen rögtönítélő szék ítélkezik, s a vétkesek halállal is büntethetők.

A mesterembereké: a cs. k. hadsereg ruházatának elkészítése, leadása a Budai Katonai Ruhatárban.

A szénamennyiség begyűjtéséért a Tatai Katonai Élelmezési Hivatal felelt. A különböző pénztárak csak rendeltetésszerűen működhetek. A nyomdákat letiltották, a kaszinókat, társulatokat bezáratták. Az ország forradalmi részével nem tarthattak kereskedelmi kapcsolatot. A köztanodákban tanítókról jellemrajzot, a postai alkalmazottak és tisztek politikai és magán magaviseletéről igazolást készítettek. A mészárosok, pékek, molnárok, kereskedők visszaélését fékező rendelkezések 1845 óta voltak érvényben a henye életüket beszüntető paranccsal együtt a megyében. A nyugalmat biztosító csend és rend szabályait Fiáthék már 1846-ban írásba foglalták, majd azt követően többször megerősítették.⁵

Fiáth Zala vármegyében is ezeket az ügyeket intézte Egerszegen, Kanizsán, Szentgróton, de lassabban jutott eredményre. Nem ismerték, az itteni emberek a Fejér és Veszprém vármegyeiektől szokásaikban, gondolatvilágukban különböztek. Sértő megjegyzést tettek rá, kelletlenül fogadták, de a kedélyeket mindenütt lecsillapította. Viszont tapasztalta, él a dinasztikus érzés a népben, nem akarja szétválasztani a hazát és a trónt.

Visszatértekor kellemetlenül érintette Fiáthot Hunkár Antal egész birtokának zároltatása. Barátságosan még Eötvös József is egyetértésre utasította ezzel kapcsolatban. Meg kellett felelni több hivatalos szervezetnek. Működött az ideiglenes kamarai főigazgatóság, a cs. és kir. vizsgáló választmány, mindkettő gr. Almássy Móric elnökletével; kir. ideiglenes polgári igazgatóság.

A királyi biztosok összefogtak, tájékoztatták, segítették egymást. A császáriak a felsőbbrendűségüket érvényesítő intézkedéseik mellett aggályoskodtak. A magyarok között előfordultak átgondolt és megfontolatlan tettek. Útlevel nélküli egyének kalandozása, Zalaapátiban bujtogatás; Szilas, Komárom, Siófok, Tihany térségében zavargások. Elszaporodtak a koholt vádak tartalmazó feljelentések. Fiáth számtalan család egységét mentette meg precíz munkájával.

Rövid időre három megyéért lett felelős, átvették vele a zilált, terrorizált közhangulatú Fejért is.

A politikai légkör hatása a társadalmi életre

1849-ben komoly problémát okozott a politikai életben a Pátens és a tíz nappal későbbi Debreceni Határozat. „*E két esemény megsemmisíti a legitimitás táborát. Az első miatt nem védheti többé a koronát a nemzet irányában; a második folytán nem mentheti tovább a nemzetet a korona előtt.*”⁶ Pedig lehetetlen egyszerre menteni a nemzetet és a koronát. Folyt a harc országszerte, hatására a vezetőségben több személycsere történt. A társadalmi élet mozgalmassá, a politikai légkör problémássá vált. Sokasodtak a letartóztatások, az újoncozást elhalasztották, gond volt a pénz átváltásával, családok szegényedtek el. Fiáth is változtatott a munkamorálján: tudó-

sítás, közlés, értesítés, bemutatás, tudomásulvétel, intézkedés, az ügy függőben tartása, illetékeshez továbbítása. Egy jelentése szerint 1849-ben Veszprém és Zala megyék lakóinak háromnegyede magyar és német, egynegyede tót, a Muraközben laktak horvátok is. Muraközt Fiáth intézkedésére csatolták vissza Horvátországtól a magyar területhez.

A muszka (orosz) sereg megkezdte az intervenciót. Megszűnt a budai közigazgatás. A Konzílium és Kamara gr. Almásy Móric családjával együtt Stájerországba menekült. A 49 milliós értékükkel Fiáth szállásán, a püspöki rezidenciában éjjelezték. Másnap távoztak. Fiáthnak katonai parancsra Bécs vagy Grác felé kellett utasítania Baranya, Tolna, Veszprém kisebb csapatait, és neki újabb parancsátvétellel Sopronban jelentkezni.

Indulása előtti este tartott pihenőt a Pápai út mentén Hoffmann őrnagy ulánus csapata. Parasztkocsiban szállították gr. Batthyány Lajos és gr. Károlyi István államfogyokat. Az őrnagy megkísérelte a hajdúk és pandúrok fegyvereit, a megye összes kasszáját magához venni, de ezt Fiáth megakadályozta. Másnap elindult a nejevel, unokahúgával, segédszemélyzetével és archívumával. Elhaladtak a foglyok mellett, szeretett volna velük beszélni, de a dzsidások nem engedték. Pápa után több cs. kir. sereget láttak visszavonulni.

Sopron után Bécset kapták úti célul, ahol szeptember elejéig éltek több „kényszer emigrált” magyarral. Időközben bevette Budát a magyar fősereg, odaértek a muszkák is. Az országunk kormányzatát átvette Geringer. Fiáthot a helytartóságba vagy a muszka táborba akarta küldeni. Egyiket sem vállalta, mert Magyarországnak kötelezte el magát. Ezért a társaival együtt teljesen mellőzték.

Értesültek a világosi fegyverletételről. Előbb a felesége jött haza Baillon Marival, hogy a gyermekei közelében lehessen, hamarosan az apa is követte őket.

Drasztikusan változott a hadi helyzet. „*Ausztria orosz segítség mellett leigázta Szent István birodalmát, [...] Haynau és Susan bosszút leheltek. Nem azt nézték, ki a bűnös, saját törvénytelenül rögtönzött büntető eljárásuk szerint; – hanem azt gylilkolták, akit hatalmukba keríthettek. Bekövetkezett a bosszú, embertelen szívtelenség, kegyetlenség és borzadály zenitje az 1849. október 6-a. A bécsi forradalmárok kegyetlenségeiért a magyarokon álltak nemtelen bosszút...*”⁷ a bécsi események egyéves évfordulóján. Hadi vezetőket előzőleg is kivégeztek, most a népen torolták meg, átélhette Haynau katonai diktatúráját is. Tehát a nemzet megalázása lett a forradalom következménye.

Fiáth Ferenc korlátozott politikai élete

Fiáth élete is megváltozott, lelassult. A hatalom gyanúsítani sem merte, de a politikai élet és a személyes szabadság bezárult előtte. A gazdaságának, családjának élt. Pál fia 1850. márciusban született. Borbála húga gr. Batthyány Guido felesége lett, a kustányi birtokon éltek. Sokszor járt ide, tanította a sógorát gazdálkodni.

Deák Ferenc a szomszédos Kehidán lakott, gyakran találkoztak, bizalmasan beszélgettek. Deák barátsággal, bölcsességgel javasolt összefogást az erőszak ellen. *„Mert amit a mostoha sors és törvénytelen erőszak elvett, azt elévülhetetlen jogunk alapján visszaszerezhetjük, de ha feladjuk a jogunkat, nincs okunk többé panaszkodni, s nincs jogunk cselekedni.”*⁸ Az 1859-es hadjárat idején letargikus, bizalmatlan hangulat uralkodott nemzetünkben. Fiáth a közjogot, történelmet, pragmatikát tanulmányozta, megbizonyosodott a legitimitás erejéről.

Ferenc József Veszprémbe látogatott. Jelen volt Fiáth apja, aki pár hónap múlva mint a legidősebb kamarások egyike a leszármazottaira is vonatkozó osztrák bárói rangot kapott. Ezt Fiáth Ferencnek 1874-ben királyi elhatározással kiterjesztették Magyarországra.

Az olasz-francia háborúban a monarchia elvesztette Lombardiát, ennek lett a következménye az Októberi Diploma. Viszont ennek a hozadéaként kell értékelni a megyék és az alkotmányos főispáni hivatal visszaállítását és az elkötelezettséget a koronázásra.

Fiáth Ferenc első főispánsága 1860. december 10-től 1864-ig

Br. Vay Miklós kancellár Fiáthot nevezte ki főispánnak 1860. december 10-ével. Veszprémbe Bezerédj Miklós püspöknél szállt meg. A Várban működő megyeházában tartotta a megyegyűlést, amely népgyűlés lett. A kinevezését törvénytelen állásnak ítélték, ellenségeskedtek. Rutinosan oldotta fel a nézeteltérést bátorságra, emberségre, elhűsége, szaktudásra támaszkodva. Beszélt arról, hogy az összes törvény az alkotmány lényeges része, ezért esküszik a magyar király ezek szentségére. Elmagyarázta, most is győzött az alkotmányosság ereje a tizenkét éves önkényes uralom felett. Végül a hivatalos esküjét e megye közönsége előtt tette le. Megnyerte a megyét a kiegyezésnek. Kialakították a megyei vezetőséget az ifjúság bevonásával, a környezete megnyugtatónak hatott.

Az 1861-es eredmény nélkül feloszlott országgyűlés lesújtotta. Itt a határozati és a felirati párt abszolút, ill. relatív lehetlent akart, ebben a nemzet vesztét látta. Megállapította, az ausztriaiak nem ismerik a magyar nemzet jellemét, a nemzetiségeket saját függetlenségük érdekli, a magyar függőséget a kiegyezés szüntetheti meg. A helyhatósági állásuk alkotmányos. A kormányférfiaké törvénytelen, de ők szerzik meg a magyar kormánynak a törvényes állást.

A november 2-ai megyei közgyűlést karhatalmilag feloszlatták, a hivatalokat bezáratták. A tisztikar lemondott, Fiáth adminisztrátort kapott, de ő is elzárkózott ettől a helyzettől. Így Jogasics Sándor lett a vármegyénk főispáni helytartója.

Fiáth az apját segítette Akán. 1863-tól újra politizált a kiegyezés ügyéért publicisztikai úton. Bécsben kirekesztették a magyarokat, egyedül Nádasdy Ferencsel tárgyaltak. Fiáth előmozdító tudása is rajta keresztül jutott el hozzájuk. Nem volt vármegye, de felkérték kormányzójának. A visszautasítást követően 1864-ben felmentették főispáni tisztségéből.

Fiáth a családapája és a politikai háttér-munkás

Gyermekei nevelésének élt. Arra képezte őket, amihez értett: magyar, német, francia, angol nyelv; a fiúkat lovaglás, úszás, vívás, vadászat; a lányokat művészetek terén. Elkezdtek a legidősebb lányukat bevezetni a társas életbe, de ez meghaladta a vagyonukat. A fiúk kilenc évig tanultak a Bécshez közeli jezsuitáknál, a lányok egy évig a bécsi szaléziák neveldejében (Anna szül.: 1852., Ágnes szül.: 1854., Jozefa szül.: 1855).

Mária esküvője 1864-ben volt. A násznagy gr. Apponyi György és a vő br. Sennyey Pál felélesztették Fiáthban a reményt. Így 1865-től a kiegyezés előkészítésén serénykedett. Nádasdy kezdeményezésére elkészítette Magyarország történelmi emlékeztetőjét a bécsi kormány számára. Áprilisban megjelent Deák húsvéti cikke. Nem kényszerítették Magyarországot a birodalmi tanácsba, a lakosság pártolta a kiegyezést, megalakult az ideiglenes kormány. Bécsben tárgyaltak a megyék szervezéséről, ahol meghívottként volt jelen Fiáth.

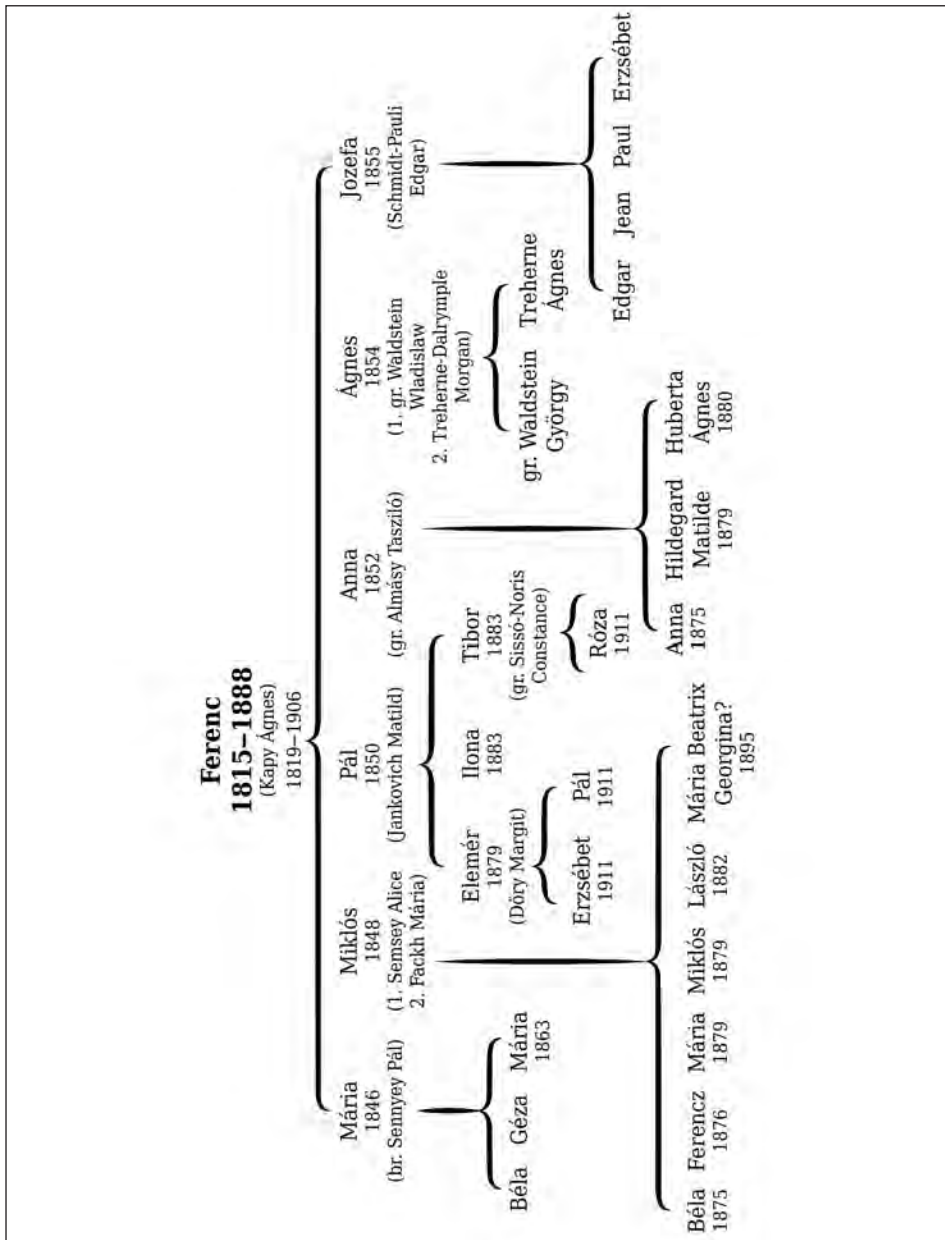
Fiáth Ferenc második főispánsága 1865-től az élete végéig

1865-ben ismét kinevezték főispánnak. 1867. február 14-én létrejött a kiegyezés Ferenc József és Deák Ferenc vezetésével. Dualista birodalom tagja lett nemzetünk Osztrák–Magyar Monarchia néven. A kezdeti időszakáról Fiáthtal kapcsolatban kevés iratanyag maradt fenn. A korrajzában írta, részt vett a koronázáson főispáni minőségben.

Az 1869–1872. évi országgyűlést a király trónbeszéde zárta; „...a magyar osztrák állam a közeljövőben teljes békének néz elébe, s így hazánkban is a megkezdett reorganizáció nagy műve befejezhető...”⁹ 160 törvényt alkottak. Az 1870-es években vármegyénk adókivetés szempontjából a győri pénzügyi igazgatósághoz tartozott, a mérnöki hivatalt Székesfehérvárra helyezték. Szorgalmazták az adóbefizetést, mert az elmaradása komoly következménnyel járt. Módosult a foglalkoztatottság, de a díjazás nem emelkedett az országos pénzügyi helyzet miatt. A főispán, a kormány képviselője, az állampénztárból kapott tiszteletdíjat.

Elkészítették a vármegye szervezési szabványát, szabályrendeleteket, és szigorúan eszerint intézkedtek. Foglalkoztak az urbanizált területek rendezésével, fejlesztésével, a megélhetés és közlekedés biztosításával, közegészségügyi, környezetvédelmi feladatokkal, a községek átszervezésével: egyesítés, szétválás, kis-, ill. nagyközséggé alakítás, másik járáshoz csatolás. Több község kívánt rendezett lenni az 1871. XVIII. tc.-nek megfelelően, holott az 1873-ban egyesült fővárosunk Buda-Pest rendezetlen volt. A rendezett tanácsú várossá nyilvánításhoz szabályszerűleg felszerelt kérvényt kellett április 1-jéig benyújtani, ezt Veszprém megtette. 1875-ben teljesült.

1876. januárban gyász érte a nemzetet Deák Ferenc elhunytával. Ez évben bevezették az igazolási jegyet, ami a személyi igazolvány ősenek tekinthető: az illető vezeték- és melléknevét, rangját, foglalkozását, lakhelyét tartalmazta.¹⁰

Báró Fiáth Ferenc leszármazottainak családfája (A könyvben felhasznált genealógiai könyvek /Kempelen Béla, Nagy Iván, Gudenus János József/ és a család gyászjelentése alapján készítette Bontó László)

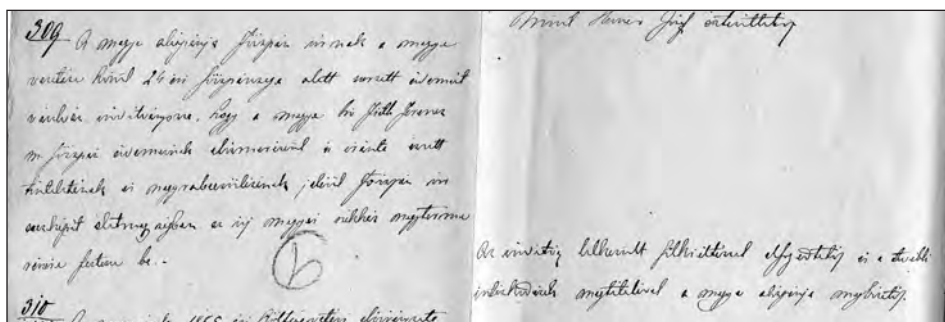
Fiáth Ferenc júniusban elérte a 40 éves szolgálatát, elmúlt 60 éves, és a 16 évig viselt főispánságáról lemondott, amit Tisza Kálmán miniszterelnök nem fogadott el, így tovább vezette megyéjét, munkáját a tisztviselő kar elismerése, tisztelete kísérte.¹¹

Európa összes kultúrállamában egy időben végeztek hasonló elvekkel a népszámlálást. Személyi adat, lakásviszony, házi állat. Határnap dec. 31., határidő 1880. jan. 10. Ezt vármegyénkben a Fiáth elnök vezetésével működő közigazgatási bizottság intézte 12 csoportra osztva. A büntető törvénykönyv életbeléptetése szükségessé tette a megyei és városi szabályrendeletek átvizsgálását. Vizsgálták az alapítványok értékeit. Emberbaráti, nemzetgazdasági szempontból szorgalmazták a biztosítások kötését.

Az 1883. dec. 15-i törvényhatósági ülésen dr. Sárky Miklós tag indítványozta; jegyzőkönyvileg mondjanak köszönetet a főispánnak kiváló egyéni tulajdonságaiért, az ügyek éveken át tartó intézéséért, a mindenkori tapintatáért.

Az 1884. jan. 1-jei ülésen Véghely Dezső javasolta az arcképének lefestését szintén elismerésként.¹²

Fiáth Ferenc 1885. február 19-én végelgyengülésben halt meg Veszprémben. Pribék István felszentelt püspök temette el Akán.¹³ „Benne nemcsak a közélet, de a társadalom is egy felejthetetlen kedves alakot veszített el.”¹⁴

Véghely Dezső indítványa, és az arra hozott határozat jegyzőkönyvi bejegyzése (MNL VeML: IV/401. 100. Veszprém megye törvényhatósági bizottságának jkve 1883–1884. évre. 309. pont)

Fiáth Ferenc tevékenységének összegzése

Az életét kísérő eseményeket munkavégzés közben és a korrajz készítésekor is értékelte. Ez ad különös fényt a tevékenységének, ami a rendi Magyarország utolsó korszakától a dualizmus második évtizedéig tartott.

Főérdeke mindenkor a hazája és a családja volt. Élete büszkeségének tartotta: minden körülmény között hű tudott maradni az elveihez és lelkiismeretes a kötelességteljesítéshez, s mindenkor a következmények tudatában döntött.

Fontos helyet foglalt el a nézetében a feddhetetlen becsületesség, pozitív erkölcsiség, az erős akarat, a barátság. Mindig őszintén vallotta, a sikerét barátai segítségével érte el, s az a legmegbízhatóbb barát, aki igaz érzelmekkel viseltetik a másik felé.

S ezt üzenté az utódainak: „*Majd ezer éves itt létünk alatt – változó végzetes viszonyok közt, az isteni gondviselés örködött fölöttünk... Ily nemzet – hűn követve nagy fiai Széchenyi és Deáknak tanai bölcsességét – biztosan számíthat saját erejére, – állami, s nemzeti jövőjére.*”¹⁴

E gondolatokkal zárva elismeréssel emlékezhetünk meg róla 2015-ben a születése 200. és a halálának 130. évfordulóján!

JEGYZETEK

¹ A titkos tanácsosi és a valóságos belső titkos tanácsosi megnevezés nem munkakör volt abban a korban, hanem kitüntetésnek számító cím.

² FIÁTH = Fiáth Ferenc: Életem és élményeim. Tettyei Nándor és társa Budapest, 1878. 1–2. k. 266. p. + 256. p.

³ FIÁT I. k. 202–203. p.

⁴ http://fejer.archivportal.hu/id-241-1-13_honvedelem_szervezeseben_jelentkezo.html

⁵ MNL VeML: IV. 151. 20-135. Fiáth Ferenc iratai. Sajat kezű feljegyzések. Fiáth Ferenc Veszprém városnak kiadott csendrendelete 1849. jan. 26. (jelzet sz. n.)

⁶ FIÁTH II. k. 169. p.

⁷ FIÁTH II. k. 184–185. p.

⁸ FIÁTH II. k. 195–196. p.

⁹ MNL VeML: Veszprém vármegye bizottságának 1872. évi jegyzőkönyve. 68.

¹⁰ MNL VeML: V. 172. a. 5. Veszprém városa tanács és képviselő-testületi gyűléséről vezetett jkv. 1876.

¹¹ FIÁTH II. k. 249–251. p.

¹² MNL VeML: IV. 401. 100. Veszprém megye törvényhatósági bizottságának jkve 1883–1884. évre

¹³ MNL VeML: XV. 150. mikrofilm. 21.

¹⁴ Zsoldos Ignác: Báró Fiáth Ferenc emlékezetére. Veszprém. Megyei hivatalos heti közlöny. Veszprém, 1885. február 22. XI. évf. 8. szám (oldalszám nélkül) FIÁTH II. k. 252–253. p.

Találkozásaim Cser József tanító úrral

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

A VESZPRÉMI LACZKÓ DEZSŐ MÚZEUMNAK van egy régi, közel 150 darabból álló kalendárium gyűjteménye. A múzeumi közleményekben, 1993-ban Kópházi Ferencné írt ezekről a különlegességekről,¹ részletesen bemutatva a kalendárium-irodalom történetét, a kalendáriumok szerkezetét, tartalmát. Külön fejezetet szentel „István Bácsi” naptárainak² és megjegyzi: „a hónapok felsorolása után időjósást és jó-tanácsokat közöl, ami visszautal a hajdani divatos asztrológiai jóslatokra.” Ez a mondat volt az, ami felkeltette az érdeklődésemet a kalendáriumok iránt, vajon milyen jóslatokat (milyen rigmusokat) találok ezekben a naptárakban? 2012 nyarán felkerestem a múzeumot, hogy végre kezembe vehessem és a saját szememmel olvashassam, milyen időt jóslt a „100 éves jövőmondó” az adott hónapra (évre), vagy éppen milyen időjárás volt várható az „öreg gazdák tapasztalása” szerint.

A gyűjteményből (ami két nagy kartondobozt töltött meg) először kiválogattam a magyar nyelvűeket, majd rövid olvasgatás után úgy döntöttem, lefotózom a számomra érdekes oldalakat és később rendszerezem az összegyűjtött anyagot. Fotózás közben feltűnt, hogy némelyik kalendáriumban kézzel írt bejegyzések (jegyzetek) vannak, de először ennek nem tulajdonítottam nagy jelentőséget. Ahogy haladtam a fotózással és olvastam a jegyzeteket, döbbsentem rá, hogy ezek időjárási és részben történeti feljegyzések, mégpedig Veszprémből.³ Innen kezdve lettek igazán érdekesek számomra a kalendáriumok, és már nem az időjárási rigmusok, hanem az időjárási feljegyzések érdekelték.

A fotókat feltöltöttem a számítógépre és mivel akkor nem volt időm velük foglalkozni, bizony meg is feledkeztem róluk. Eltelt egy bő év és 2013 nyár végén vettem elő ismét az anyagot, kezdtem el a jegyzetek feldolgozását. Írtam az egyes napokat, hónapokat, éveket egymás után, amikor az egyik naptárban – az 1848-asban, március hónapnál – az alábbi bejegyzésre bukkantam:

Jegyzetek 1848.

Kizárólag a Nagy-Kanizsán történt eseményekről.

Márc. 15-dike Pesten.

Márc. 15-dikének ünneplése N.K. márc. 19-én és 20-án.

Márc. 20. Taródi Laci, 3-ik Latin osztályba járó tanulót, egyik mozsár; – mellyel a felső templom mögött örömlövéseket tettek, – szétrobbant, s egy darabja agyon ütötte.

Márc. 22. T. Lacinak fényes temetést rendezett a város.

Hogyan kerül egy nagykanizsai kalendárium a veszprémi múzeumba, az időjárás-feljegyzésekkel teletűzdelt gyűjteménybe és vajon ki írta a feljegyzést (vagy éppen visszaemlékezést)? Alaposabban végignézve a kalendáriumot – és később a többi is – a belső címlapra szép betűkkel felírva a vélhető tulajdonos neve: *Cser József*. Ebben az esetben még aláírva *N. Kanizsa 1850*; a későbbiekben (1863-tól) *Cser József tanító, Veszprém*. A jellegzetes kézírás és a névazonosság kapcsán úgy gondoltam, hogy egy személyről van szó, aki korábban Nagykanizsán élt, majd később – az 1860-as évek elejétől – Veszprémben tanítószkodott.

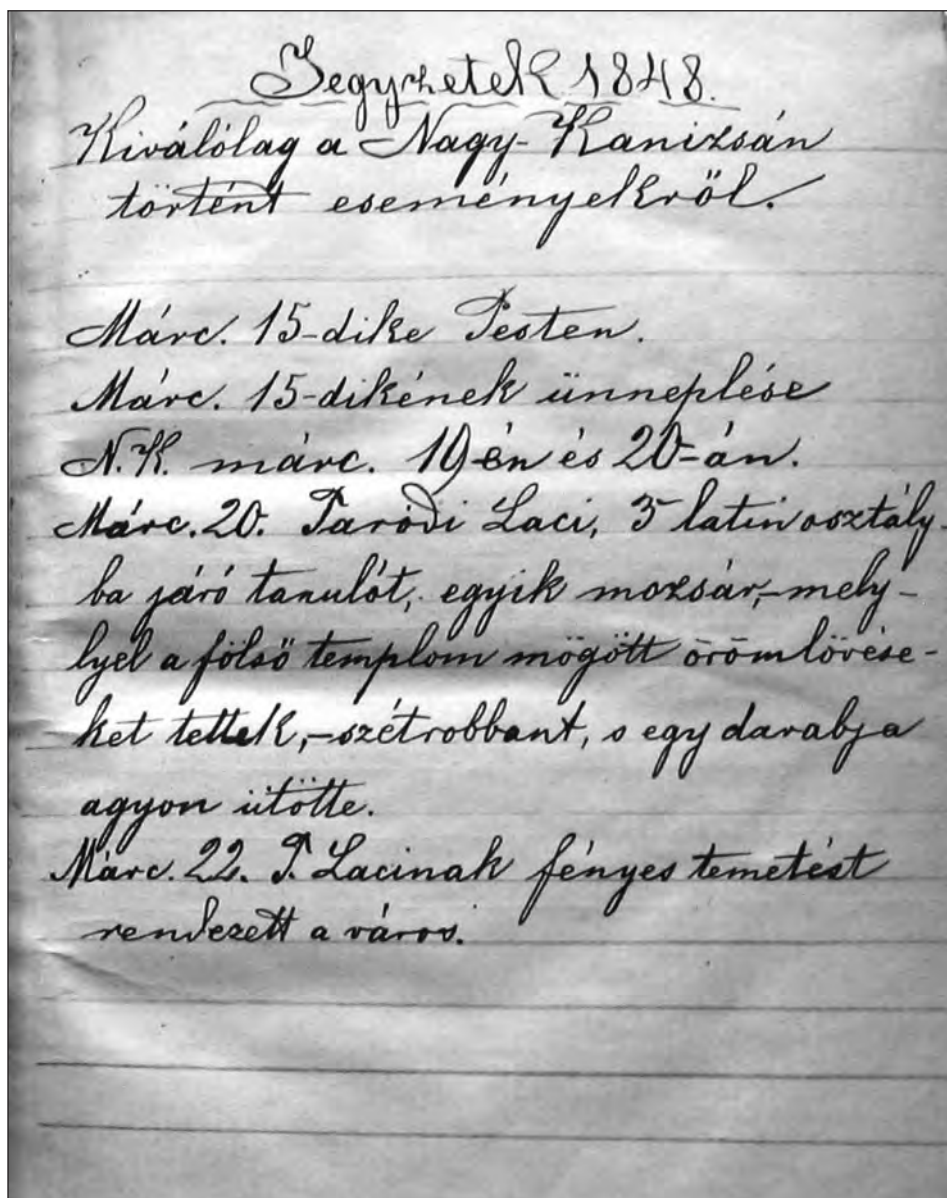
De ki lehet ez a Cser József, aki közel 30 éven át rendszeresen feljegyezte (napról napra) a veszprémi időjárás adatokat, az 1860-as évek elejétől itt élt Veszprémben és 1903-ban még készített feljegyzéseket. (Lehet, hogy később is, de az utolsó fellelt kalendárium az 1903-as.) Én is – mint aki a számítógép előtt ül és „dolgozik”, az internetet hívtam először segítségül és hosszas keresés után ráleltem a Klauzál Gábor Társaság honlapjára, ahol Gy. Lovassy Klára cikkében⁴ az alábbi mondatot olvastam: „A szabadságharcral messzemenően szimpatizáló városban már jóval a kiegyezés előtt, 1860-tól Cser József népiskolai tanító gyűjteni kezdte a relikviákat, majd 1876-tól ezt Véghely Dezső főjegyző folytatta.” – Megvolt az első kapocs, lehetett indulni. Gy. Lovassy Klárától megtudtam, hogy van egy nagykanizsai kapcsolata – Czupi Gyula könyvtárigazgató, könyvkiadó – aki szintén az előbb idézett mondat kapcsán jutott el hozzá, ugyanis Czupi Gyula kiadni készült (2008-ban) egy könyvet, amely Cser József nagykanizsai egyén visszaemlékezéseit tartalmazza az 1848/49-es eseményekről és az iránt érdeklődött, hogy a két Cser József azonos lehet-e. Néhány héttel később én is felvettem a kapcsolatot Czupi Gyulával.

A másik szál, ahol egy veszprémi „kutató” elindul, Veszprém város lexikona,⁵ mert abban biztosan benne van a keresett személy. Találtam is egy rövid bejegyzést, bizonytalan születési és halálozási időponttal, és azt is megtudtam, hogy „Cser József: 1859-től 1898-ig tanított. Kezdetben az 1–2. osztályban, 1868 után az 5. és 6. osztályokban dolgozott.⁶ Földrajz-tankönyve két kiadásban [...] jelent meg...” A lexikon irodalmi hivatkozásként Tölgyesi József egy tanulmányát jelöli.⁷ Irány az Eötvös Károly Megyei Könyvtár honismereti gyűjteménye, ahol megkaptam a hivatkozott dolgozatot és az abban említett Cser József dokumentumokat. Ezekből kiderült, hogy „Cser József, a veszprémi római katolikus elemi iskola tanítója, aki nyugdíjas éveiben, századunk elején két vaskos kötetnyi újságkivágat gyűjteményben örökítette meg a szabadságharc emlékét, rakosgatta és ragasztotta egymás mellé a korabeli lapokban megjelent írásokat.” Az első kötet⁸ bevezetőjébe 1905. augusztus 1-jén (amelyet „Tájékoztató”-nak nevezett) a következőket írta:

„Szülőföldem Nagy-Kanizsa, ahol a Jellasics vezette betörés pusztító csapás volt, az idők folyamán sok és változatos esemény színhelyéül szolgált.

Hallottam az egetverő lelkes éljeneket. Máskor a kétségbeesés szomorú hangjai riasztották föl a csöndöt.

Láttam a magyar huszár vakmerő bátorságát és az ellenség gyáva futását, a fölbőszült nők hősi tettét, amint az ellenség katonáit megtámadva lefegyverezték, és a

Jegyzet oldal az 1848-as kalendáriumból (március)

hencegő ellenség egyeseinek gyászos halálát. Mindezek, mint gyermekkori emlékek, följúlnak lelkemben, s a velök rokon 48/9-diki események iránt is érdeket gerjesztenek lelkemben.”

Világossá vált, hogy a veszprémi tanító és a nagykanizsai diák egy személy, ő írta az 1848-as naplót és a későbbi időjárási feljegyzéseket is. Ebben a kötetben található még egy személyes megjegyzés is, ami közelebb visz bennünket Cser József életének megismeréséhez. Egy 1905. július 26-i újságkivágás mellé írt jegyzetben búcsúzik el néhai tanárától, Révffy Endre címzetes kanonoktól, '48-as vadásztól, aki vitézségével számos ütközetben kitűnt. „*Révffy Endre, kedves jó tanárom, ki 1847/8-diki iskola évben, Nagy-Kanizsán a nemzeti tanoda – norma (* 3-ik osztályában szeretettel oktattál bennünket, a jó Isten adjon csendes nyugalmat és lelkednek az Örök világosság fényeskedjék! Ámen. Cser József nyugalm. tanító. Veszprém.*” (A csillag jelet a lap alján megmagyarázza: latin előkészítő osztályt jelentett.) Ebből a bejegyzésből, illetve abból, amikor a második kötetét lezárta (1912. július 10-ei keltezésel) Tölgyesi József arra a következtetésre jutott, hogy Cser József 1840-ben született, és amikor meghalt több mint hetvenéves lehetett.⁹

A kalendáriumokba írt, közel 30 évnnyi feljegyzés között találtam még két személyes adatot. Az egyiket 1903 márciusában jegyezte fel a lap aljára, az időjárási feljegyzések alá: „*Zajnay János, nagyváradai prelatus kanonok, 1856/7 évben az esztergomi képezdében igazgató tanárom, március 29-én, az úrban elhunyt. Az Örök Világosság ragyogjon neki! Cser József.*” Egy újabb biztos pont, ugyanis kényszerű szünet után 1856-ban indult újra a most már két évesre bővült tanítóképzés Esztergomban. Az esztergomi levéltárból megkért iratok¹⁰ tanúsága szerint a „Gros-Kanizsán” született „Josef Cser” az intézmény növendéke. A második tanítási évről iratok nem kerültek elő, de neve szerepel az 1857/58-ban végzetek névsorában.¹¹ A másik személyes bejegyzés 1899 szeptemberéből és októberéből való, ugyanis nyugdíjazása után vissza akart költözni szülővárosába. (Szeptember) „*18-án kezdtem csomagolni. 28-án mindent föladtam a vasútra. 30-án kimentem Berénybe. Október 7-én Berényből visszamentem Kanizsára. Október 11-én a reggeli vonattal jöttem el Kanizsáról – szülőföldemről – ismét Veszprémbe lakni, mert a 39 évi megszokás erősebb volt, mint az akarat. Minden idegen volt már nekem ott.*” – Megható szavak, de visszaszámolva a 39 évet, nagy valószínűséggel 1860-ban jöhetett Veszprémbe tanítani.

A Czupi Gyulával történt kapcsolatfelvételt több elektronikus levélváltás követte, amikben kicseréltük a Cser Józsefről tudomásunkra jutott információkat és elküldte annak a könyvnek az elektronikus változatát, amelyet a nagykanizsai önkormányzat támogatásával adott ki „Nagykanizsa a szabadságharc alatt” címmel Cser József korábbi írásait összegyűjtve, összefogva. Előzménye a kötetnek, hogy a Zalai Közlönyben 1894 novemberétől 1895 márciusáig egy cikksorozat jelent meg Cser Józseftől „Nagykanizsa a szabadságharc alatt 1848–49-ben” címmel, majd 1895 augusztusától folytatódott és a szabadságharc második évét dolgozta fel. (Később személyes találkozásunk alkalmával megajándékozott nyomtatott példánnyal¹² is, így a további hivatkozásokat már ebből merítettem.)

Czupi Gyula is elkezdett nyomozni Cser József után. Egy 1929-ben megjelent Nagykanizsa monográfiában talált egy Cser Józsefet, aki a 48-as időkben városi

Naplói jegyzetek	Télelő, Deczember	Bevétel		Kis frt
		frt	kr.	
Dec. 1. változó hideg. 2 ^{na} napos de hideg				
3 ^{na} reg. 8 ^o hideg napos idő. 4 ^{na} 10 ^o hideg				
napos idő. 5 ^{na} 6 ^o hideg borult idő.				
6 ^{na} erős szél és nagy köd borult idő.				
delután enyhé lett. 7 ^{na} reg. köd, enyhé				
idő erős ohadás, napos. 8 ^{na} reg. 6 ^o meleg				
napos enyhé idő. 9 ^{na} enyhé napos.				
10 ^{na} ködös borult idő. 11 ^{na} napos enyhé idő				
delután köd. 12 ^{na} egész nap köd.				
13 ^{na} egész nap köd. utóbb erős este hármas				
14 ^{na} meglehetősen hó esett - egész nap köd.				
15 ^{na} napos, ohadás - köd borult is köd.				
16 ^{na} fagyos, változó napos, ohadás				
17 ^{na} reg. 5 ^o hideg napos idő. 18 ^{na} egész nap ködös hideg				
19 ^{na} ködös és ohadás. 20 ^{na} változó enyhé				
Ködös, napos, majd ködös 21 ^{na} borult ködös				
Késő nap - ohadás. 22 ^{na} borult ködös 23 ^{na} egész				
nap ködös, erős. enyhé idő. 24 ^{na} reg. 4 ^o meleg ködös				
idő. 25 ^{na} enyhé ködös utóbb erős idő. 26 ^{na} erős				
enyhé idő. 27 ^{na} borult - egy pár óráig szép napos				
amint köd borult. 28 ^{na} egész nap borult				
erős idő. 29 ^{na} borult idő. 30 ^{na} reg. 4 ^o hideg egész				
nap napos idő. 31 ^{na} reg. 4 ^o hideg napos - ködös idő				

Az 1896. decemberi jegyzet oldal időjárás feljegyzései

örmester volt, míg a nagy- és kiskanizsai választók névsorában egy Cser József nevű szücs szerepelt. Említi, hogy a veszprémi levéltárban több dokumentumot is őriznek egy Cser (Tser) József nevű kanizsai szücsről. Felteszi a kérdést lehet-e kapcsolat a szücs és az őrmester Cser József között és írhatta-e valamelyik a visszaemlékezést, vagy csak szereplője a történéseknek? Az említett monográfiában a nagykanizsai hivatalok története című fejezetben a 174. oldalon olvasható, hogy a város utolsó strázsamestere, Cser József volt, akit 1868-ban nyugdíjaztak... és egy újsághír szerint még abban az évben meg is halt. Újabb kérdés, hogy lehetett-e az 1868-ban elhunyt strázsamester az 1894–95-ben megjelent cikkek szerzője? – Valószínűleg nem!

Ugyancsak Czupi Gyula említi, hogy Könczöl Imre tesz közzé a Honismeret¹³ hasábjain egy naplót, amelynek forrása a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeumának 19. századi kalendáriumai között található az 1849. esztendőre szóló Nagy képes Naptár és vele egybekötve „Bucsánszky Alajos Kis Képes Naptára 1849-ik évre”. Mindkettőnek a belső címdalán az egykori tulajdonos aláírása: Cser József tanító. A kéziratos napló a Kis Képes Naptár lapjai között található. – A veszprémi múzeumban van Cser József naplójának a zöme, az 1848-as is, amiből korábban már idéztem a márciusi eseményeket. Ez is „Bucsánszky Képes Kalendárium”, a címlapján Cser József aláírása, N.Kanizsa, 1850. Ebbe még kamaszként jegyezte fel az eseményeket, két évvel a megtörténtük után, míg az 1849-es kalendáriumba később, felnőtt fejjel, tanítóként, mintegy vázlatként a később megírandó¹⁴ és a Zalai Közlönyben megjelent cikksorozatnak. Arra a kérdésre, hogyan kerülhetett az említett kalendárium a kiscelli múzeumba, hogyan és mikor „kallódhatott” el a többitől, a veszprémiektől, nem sikerült választ találnom.

Könczöl Imre nem kereste Cser József kilétét, személyére a naplórészletekből következtetve a következőt írta: „Szerzőjükről semmi közelebbit nem tudunk. Mint naplójából kiderül, őrmesteri rendfokozata volt és tevékenyen részt vett Kanizsa szabadságharc alatt közigazgatásának szervezésében és irányításában.” Könczöl Imre nem tudott a korábbi – Zalai Közlönyben megjelent – cikksorozatról, és nem tudhatott a veszprémi kalendáriumokról sem, így egy téves információt indított útjára, amit később több hivatkozás is ellenőrizetlenül átvett.¹⁵

Czupi Gyula ebbe a „ténybe” nem nyugodott bele. Többször átolvasva a napló és a cikksorozat anyagát arra az elhatározásra jutott, hogy két Cser József létezett, csak éppen bizonyítani nem tudta állítását. Amint már korábban említettem, ő is az internetet hívta segítségül, rátalált az említett honlapra és felvette a kapcsolatot a cikk szerzőjével, Gy. Lovassy Klárával. „A honlap-tartalom készítőjétől kaptam egy dokumentumot is, mely egy Veszprémben tevékenykedő tanítóról tudósít, aki ebben az időszakban a tanítók közéletében részt vesz, sőt a millenniumra társai közt kezdeményezést tesz.” – írja a könyv 123. oldalán. Lássuk, hogy mi volt ez a kezdeményezés:¹⁶ „Édes hazánk ezredéves fönnállását az egész ország készül megünnepelni. Mi, a veszprémi és egyházmegyénk tanítói sem lehetünk e mozgalomban tétlenek, szent kötelességünk az ünnepély emeléséhez hozzájárulni. De hogyan? – Mutassák

Az 1901-ik közönséges évre szóló Képes Kalendárium belső borítója a jellegzetes Cser József aláírással.

A nevét (névjegyét) minden dokumentumán feltüntette

meg az egyházmegye tanítói, hogy nemcsak testtel, lélekkel hű fiait az édes hazának, de névvel is magyarok. Indítványozom tehát, hogy felhívás intéztessék az egyházmegye tanítóihoz, miszerint idegen hangzású neveiket magyarral cseréeljék ki.”

A kutatás következő állomása az Eötvös Károly Megyei Könyvtár volt, ahonnan a korábban már említett Cser-életrajzot és egy cikket is kapott (a cikk az életrajzban hivatkozott Tölgyesi-tanulmány volt). Megtudta Veszprémben azt is, hogy Cser József mindent gyűjtött, ami a forradalomhoz és szabadságharcához kötődött. Erről két publikáció¹⁷ is tanúskodik, de a korabeli veszprémi újságban is találtam erre utaló híradást „Forradalmi ereklyék, melyek jövedelmeznek” – címmel.¹⁸ „Cser József népiskolai tanító néhány becses emlék birtokában van az 1848–9-iki időkből. Május 21-én a budai vár bevételének az évfordulóján a nevezett tanító úr egy társaságban felemlíté s ekkor valaki azt ajánlá, hogy e becses tárgyakat

valami jótékony célra mutassa. Ugyanez alkalommal mindjárt 1 firt gyűlt be. Ez összeg, mely mint reméljük meg fog szaporodni, többek ajánlatára a Füred és Csepel között meggyilkolt pandúr hátrahagyott családjának van szánva.”

Az előzőekből is kitűnik, Cser József ügyelt arra, hogy gyűjtései, munkái ne vesszenek el, megmaradjanak az utóknak. Erre utal – halála előtt néhány hónappal, 1912. július 10-én lezárt – második „kötetének” előszava, tájékoztatója, amelyben így ír:¹⁹ „Csak romlott szív és elme kicsinyli a haza múltjának emlékeit! Ragyogó példák e tettek, fénylő csillagok, melyeket nekünk is követni kell, ha veszélyben van a haza! Ami dicső példákat összegyűjtöttem a múltak emlékeiből, azt azért tettem, hogy a későbbi utódok is ismerjék meg eme nagy napok eseményeit, és

*kegyelettel gondoljanak a múltra, a nagy idők embereire, kik a hazáért éltek, hal-
tak.*” – A Laczkó Dezső múzeum szerzeményi naplójában négy, Cser Józseftől tör-
tendő ajándékozás található, de Nagykanizsára is került a gyűjteményéből.

Cser József halálát említettem, de hogy pontosan mikor halt meg, korábban nem tudtuk. A korabeli újságokat hívtam segítségül és az 1913. február 15–16-ai lapok-
ban megtaláltam a halálhíréről szóló jelentéseket. Volt lap, amelyik csak rövid hír-
ben számolt be a gyászos eseményről, de a Népakarat²⁰ nekrológiájából újabb fontos
adalekakat ismerhetünk meg: „Cser József veszprémi nyugalmazott tanító a héten
kedden, rövid szenvedés után elköltözött közülünk örökre. Temetése csütörtökön
délután ment végbe óriási részvét mellett. Cser bácsi 77 évet élt. – Talpig becsületes
ember volt s emberemlékezet óta a magyar zsinóros ruhát el nem hagyta. Törhetlen
48-as volt. Veszprémben néhány generációt tanított-nevelt fel. Mindenki ismerte s
becsülte az öreg Cser tanítót s mivel nőtlen volt, (vagy 45 évvel ezelőtt), fiatalabb
éveiben a veszprémi nők igen kedvelték kedves modoráért. Kitűnő élceit még ma is
sokan emlegetik Veszprémben. A Koronába járt étkezni a Wurda bácsival s ez idő
alatt vagy hat új vendéglőst látott ott, ki meghalt, ki pedig eltávozott. Cser bácsi!
Nyugodjék békében!”

A lapok a halál, a temetés időpontjában és az életkorban is eltérő adatokat közöl-
tek, de a halotti anyakönyvek – mind az egyházi, mind a városi – megegyező ada-
tokkal szolgáltak. Cser József római katolikus vallású nyugalmazott tanító, 76 éves
korában (életének 77. évében) 1913. február 12-én délután egy órákor hunyt el vég-
elgyengülésben.²¹ 1913. február 14-én temették el Veszprémben az Alsó temetőben.
A temetést Ádám Iván kanonok-plébános végezte. Származási helye: Nagykanizsa,
utolsó lakhelye: Takarékpénztár út 4.

A vég tehát ismert, a kezdetért Zalaegerszegre a levéltárba kellett utazni.
Számításaim szerint Cser Józsefnek 1837-ben kellett születnie és ez be is igazolód-
t. 1837. január 1-én egyetlen név szerepel a nagykanizsai születési anyakönyvi
kivonatban:²² Cser József; apja neve: Cser József; anyja neve: Ferber Borbála. Az
apa és anyja neve egyezik a halotti anyakönyvbe bejegyzettekkel, tehát Cser József
születésének pontos időpontja: 1837. január 1.

Azt is tudjuk, hogy 1847/48-ban volt 3-ik osztályos a nemzeti tanodában, de erről
az időről nem maradtak fenn korabeli iratok. Feltételezve, hogy a gimnáziumot is
Nagykanizsán végezte, átnéztem a nagykanizsai piarista gimnázium névjegyzékeit²³
és sikerrel jártam. Neve szerepel a Nagykanizsai Kegyes Tanítórend középtanodájá-
nak 1849-ik másod félévi névsorában (1. évi nyelvészettanulók: 5. Cser József, 12
éves, r. k.). A második évet ugyanott, szintén a nyelvtani osztályban végezte jeles
eredménnyel (5. Cser József, atyja városi őrmester ugyanott). Az 1850/51-es évben
a III. osztályban – a névsor végén – találtam meg Cser József nevét, valamint az első
és második szemeszter érdemjegyeit. Azért került a névsor végére, mert nem
Kanizsán kezdte a III. évfolyamot. „Kalocsáról jött” – áll a „szorgalom: dicséretes”
bejegyzés mellett. Érdemjegyei a második szemeszterben elég változatosak, gyen-
gék, így nem véletlen, hogy az alábbi bejegyzés olvasható az „Észrevételek” rovat-

Budapesti hírlap. 208 sz. 1895

508. — (Nagy idők tanuja.) Révffy Endre címzetes kanonok, egyházaskalvai plébános, mint Sopronból jelentik, 78 éves korában elhunyt. Révffy 50 évet töltött a papi pályán, melyet a piaristák rendjében kezdett meg. A szabadságharc kitörésekor több paptársával szintén kardot ragadott, fölcsapott vadásznak és vitézségével számos ütközetben kitűnt. Révffy újra pap lett és egyideig Simor győri püspök udvari papja is volt. juli. 26^{án} 1895

Révffy Endre, kedves, jó tanárom, ki 1847/8. dihi iskola évben, Nagy-Kanizsán a nemzeti tanoda – norma (* 3-osztályában szeretettel oktattál bennünket, a jó Isten adjon csendes nyugalmat és lelki kedvelést az Örökvilághoz! Amen.
Cser József
nyugalom tanító

Újságvivágás és a mellé írt jegyzet, amelyből megtudjuk, hogy az 1847/8-iki iskolában, Nagy-Kanizsán a nemzeti tanoda – norma (* 3-ik osztályába járt, az elmaradhatatlan jellegzetes aláírással

ban: „A második félévi bizonyítványát kikapta. Felsőbb osztályra nem bocsátható, míg gyenge érdemjegyeit ki nem javítja.” – Sommás ítélet, neve nem szerepel többet a kanizsai gimnázium évkönyveiben, de Kalocsára sem ment vissza.²⁴ Azt, hogy folytatta-e tovább valahol a középiskolai tanulmányait eddig nem sikerült kideríteni.

Cser József 1856 ősztől Esztergomban tanul a tanítóképzőben és 1858-ban végez. Nem valószínű, hogy azonnal Veszprémbe került, előtte máshol is tanítókodhatott. Erre utal az 1897–98-as tanévről szóló értesítő²⁵ is, amikor Cser József nyugdíjazásáról tudósít: „Cser József osztálytanító, ki a nehéz tanítói pályán 43 évet töltött el és ebből 39 évet töltött Veszprémbe, az illető szülők és előljáróinak mindenkor teljes közmegelegedésére, a jelen tanév végével – gyakori szem- és torokbaja miatt – a jól kiérdemelt nyugalomba vonul. A közönség, előljárói és tanítótársai osztatlan tisztelete és szeretete kíséri őt a magányba azon őszinte óhajjal, hogy jó egészségben és boldog megelegedésben igen soká élvezze a nyugalom éveit.” Ekkor már a IV. B osztályt tanította, de neki is végig kellett járni a tanítói lépcsőfokokat, mire ezt a magas tisztséget elérte.

Cser József 1899-ben említi, hogy „a 39 évi megszokás erősebb volt, mint az akarat”, így valószínű, hogy 1860-ban kerülhetett Veszprémbe. Első említését egy 1861/62-es tanévről készült tanfelügyelői jelentésben²⁶ találtam (igaz a jelentés Cser Györgyöt említi, de ez névelírás lehet), mint az első elemi osztályra előkészítő osztály altanítója 315 forintos fizetéssel.²⁷ A következő jelentés 1865-ből való. Itt már Cser József altanító szerepel, az egyik első osztályban tanít a háromból, fizetése 315 ft. Az 1871. február 11-én kelt iskolaszéki testületi jegyzőkönyv²⁸ szerint „tekintettel azon körülményre, hogy már több évek óta különvált osztályt tanít, így a többi elemi tanítókkal egyenlő terhet visel, fizetését a többieknek megfelelő arányban felemeltetni kéri. A bizottság elismerve Cser József tanító úrnak a nevelés terén tett érdemeit, s tekintettel azon körülményre, hogy csakugyan már régiebb idő óta, de különösen a legújabb évekbeni beosztás után különvált elemi osztályt tanít, eddigi 315 ft fizetését folyó 1871. évi április 1-től kezdve 500 ft-ra felemelendőnek határozza.”

Az iskolaszék 1872. szeptember 29-i ülésén az újonnan megnyitott III. osztályú elemi iskolában a tanári állásnak mi módon leendő betöltését hozta fel tanácskozás tárgyául.²⁹ „Az iskolaszék figyelembe vevén azt, hogy Cser József tanár úr a veszprémi I. osztályú elemi iskolában több évek óta kitűnő szorgalommal és szép sikerrel töltötte be tanári állását, – egyhangúlag elhatározta, miszerint Cser József tanár úr, előléptetés és megkülönböztetésként, az újonnan felállított III-ik osztályú elemi iskolába fog a legközelebbi tanévtől tanítani.”³⁰ A következő előrelépésre, a magasabb osztály tanítására 16 évet kellett Cser Józsefnek várnia. Az iskolaszék 1888. július 16-án ülést tartott tanítóválasztási ügyben, ahol „Felvetették Cser József és Nagy Lajos helybeli osztálytanítók azon kérvénye, mely szerint magasabb osztály tanítására leendő előléptetésüket kéri. A kérdéshez felhozott indokok alapján Cser József osztálytanító az iskolaszék további rendelkezéséig a sz. Anna iskola 4-ik párhuzamos, Nagy Lajos pedig ugyanezen iskola 3-ik párhuzamos osztályát fogja tanítani.”³¹

Cser József nyugdíjazásáról, nyugdíjba vonulásáról a korábban már említett iskolai értesítón túl az 1898. július 19-én tartott római katolikus nagygyűlés jegyzőkönyve is beszámol. „Perényi Antal jelenti, hogy Cser József osztálytanító nyugdíjaztatását kérte az országos tanítói nyugdíjalapból, mert torokbaja miatt tovább tanítani nem képes. – Cser az orsz. tanítói nyugdíj-alapból 1870-évtől számítva nyugdíjul fizetésének 76%-át nyeri s mivel az 1870-ik év előtti szolgálataiért a fennálló szabályok értelmében a nyugdíj-kiegészítést az illető hitközségnek kell megadni, kéri a közgyűlést, hogy a 24% kiegészítést megszavazni sziveskedjék. – A közgyűlés egyhangúlag megszavazta a nyugdíj-kiegészítést és Cser József osztálytanító úrnak érdemeit – ki Veszprémben 39 éven át példás szorgalommal és teljes odaadással viselte nehéz hivatalát, hálás elismeréssel, jegyzőkönyvileg örökíti meg, miről Cser József úr végzésileg értesíttetni rendeltetett.”³²

Talpig becsületes ember volt s emberemlékezet óta a magyar zsinóros ruhát el nem hagyta... Veszprémben néhány generációt tanított-nevelt fel. Mindenki ismerte és becsülte... olvashattuk a nekrológiájában. „39 évet töltött Veszprémben, az illető szülők és előljáróinak mindenkori teljes közmegelegedésére” – írta az iskolai értesítő. Elismerő, dicsérő szavak... de mi volt, mi lehetett a diákok, a tanítványok véleménye Cser Józsefről? Erre a kérdésre is kerestem a választ és egy találkozás alkalmával Molnár János³³ hívta fel a figyelmemet Horváth Cyrill Veszprémi emlékek³⁴ című cikksorozatára, amelyben veszprémi diákéveiről mesél és Cser Józsefet is említi.

Horváth Cyrill az első és második osztályt Tolnay József³⁵ keze alatt végezte, harmadikba a fiuk egy része Halász Péter „professzorhoz”, a másik része Cser Józsefhez iratkozott be, aki a tűztorony alján lévő régi, udvartalan, mindössze egy sötét, szűk folyosóból és pár tanteremből álló, falaiban golyókat őrző iskolaépületben tanított. Horváth Cyrill harmadikban Halász Péterhez járt, aki a kitűzött anyagot... beléjük öntötte. „Mikor a IV. osztályba felkerültünk, semmivel sem álltunk hátrább a rettegett és nagy szigorúság hírében állott, délceg, magyar ruhában járó Cser József tanítványainál.” – jegyzi meg a visszaemlékezés negyedik részében. A negyedik osztályt Meszes Polikárp atya tanította, neki volt a legnagyobb osztálya. Az ő pálcája alá ömlött mind a két 3. osztály népe, a szelíd Halász növendékei és a Cser József kemény kézhez szokott tanítványai. És hogy mennyire volt kemény ez a kéz, arról Cholnoky Jenő önéletrajzában olvashatunk.³⁶ „Első gimnazista koromban kitűnő tanuló voltam. Ezt még az elemi iskolából hoztam magammal, mert nagyon szerettem az első és második osztályos tanítómát, Nagy Lajost. Aztán harmadik osztályban Cser József, a durva lelkű, rosszindulatú tanítótól Apám elvett és a jó öreg Halász Péter iskolájába adott.”

Cser József első – Veszprémre vonatkozó – időjárési feljegyzése 1863. június 4-én született, megemlítve hogy reggelre gyenge fagy volt. Ugyanebben az évben december 28-án igen nagy főrgeteg és 29-én kemény fagy. 1870. október 25-éről azt jegyezte fel, hogy este fél hét órától 9 óráig az ég nagy részét a leggyönyörűbb északi fény borította el. A láthatár éjszaknyugoti részétől az éjszakkaletiig terjedt. Kilenc

óra felé a folyton kilövellő, fehér és veres óriásnagyságú sugarak, az ég közepén álló tejútig húzódtak. A legszebb éjszaki fény ez volt, melyet egész eddig láttam. – Kezdetben csak néhány – számára érdekes, vagy rendkívüli – időjárási jelenséget jegyzett fel, de az 1880-as évektől a feljegyzések egyre gyakoribbak lettek, a 90-es években pedig mindennaposá váltak. A bejegyzések tömörségét vagy hosszúságát az időjárás jellege határozta meg.

A mintegy 30 évnyi feljegyzésből, izelítőül álljanak itt az 1882 februárjáról és áprilisáról megismert adatok: 1882. február 11-én a nemzeti körben tartott bálba sok nő ibolya csokorral jelent meg, mely az almádi szőlőhegyen szedettet. 13-án vettem 6–7 szál ibolyát 2 kr-ért. 15-én ismét 2 csomót vettem. 21-én borongós, kevés hószállongás utóbb eső. 22-én hideg és nagy szél. 27-én este meglehetősen eső. 28-án reggel is kevés eső, utóbb borult meleg idő, 8°R meleg. Február vége felé és a megelőző napjaiban sok ibolyát s hóvirágot árultak. A rovarok röpködtek, esténként a denevérek is szállodogáltak.

1882. április 3-án nagy villámlás, dörgés és meleg eső. 4-én derült meleg nap. 5-én derült, de hideg nap. 6-án reggelre fagy, nappal derült és hideg szél. 7-én reggel fagy, nappal derült meleg. – A virágzó gyümölcsfáknak és a repcének országszerte kárt okozott. 8-án hideg derült nap, estefelé eső csepergés. 9-én borongós, hideg szél. 10-én reggelre erős fagy – délelőtt hó és utóbb eső egész délutánig. 11-én reggelre 10–12 cm magas hó borított mindent, utóbb olvadás. 12-én eső. 13-án szeles idő. 18-án derült nap, este eső. 19-én hideg és nagy szél... 28-án eső és dörgés. 29-én borult, hideg nap. 30-án meleg nap.

Törhetlen '48-as volt, írták róla. Véleményét, politikai nézeteit nem rejtette véka alá. Az 1896. október 29-i képviselőválasztásról így ír: „Jelöltünk gr. Zichy Vladimér megbukott. Szabó Imre kormánypárti mintegy 60.000 fital az embereket, mint a barmokat megvette. Ilyen gyalázatos választás, mint amilyent egész országban a kormány csinált, Magyarországból még nem volt. Huncut gazok.” Az 1894. december 10-i időjárás feljegyzés alá pedig az alábbi sommás vélemény került: „A király szentesítette a polgári házasság, a polgári anyakönyv vezetés és a gyermekek vallásáról szóló törvényeket. Ezzel megszegte koronázásakor tett esküjét. Magyarország megszűnt keresztény ország lenni. A király nem apostoli már. Kirúgta lábai alól a legerősebb talajt, népei legtöbbször szeretetét elvesztette. Most már a szabadkőművesek és a zsidók királya. Majd utoléri a büntetés.” És végül: „1895. szeptember 30-án voltak az utolsó egyházi házasságkötések. Akasszák föl azokat a gazembereket, kik az egyházat sértő törvényeket megalkották, mert vele Magyarország romlását előmozdítják.”

* * *

Találkozásaim Cser József tanító úrral – írtam a címben és úgy érzem, tényleg találkoztunk. Először véletlenül botlottunk egymásba, de amikor megismertem, már tudatosan kerestem az újabb találkozást. Találkoztunk a levéltárakban, könyvtárak-

ban, a múzeumokban, lapozgatva az elrongyolódott kalendáriumokat, megsárgult újságlapokat, alig olvasható kézírásokat, jegyzőkönyveket. Minden találkozás új élményeket jelentett, új információkkal gazdagított.

Tisztelt Tanító Úr! Remélem, még találkozunk.

JEGYZETEK

- ¹ Bővebben: Kópházi Ferencné: Kalendáriumainkról, A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 19–20. (1993–1994.) 589–593. oldal
- ² A naptár sorozat 1856-ban indult, alapítója Mayer István (1813–1893) és ez volt az első igazán népnevelő, népművelő naptár Magyarországon.
- ³ Kópháziné nem említi az időjárási bejegyzéseket. A közlemények 591. oldalán három fotót közöl illusztrációként, a 2. ábra egy címlap fotó egy 1856-os kalendáriumról, amin jól olvasható Cser József aláírása. A 3. ábra az 1893. áprilisi jegyzet oldalt szemlélteti „kézírásos bejegyzések” képaláírással.
- ⁴ Gy. Lovassi Klára: 1848–49-es honvéd siremlékek Veszprémben.
<http://www.klauzal.hu/cikk/118.html> (Utoljára megnyitva: 2014. március 17-én.)
- ⁵ Varga Béla: Veszprém város lexikona, Veszprém, 2009. 126. oldal
- ⁶ Nem tanított az 5. és 6. osztályban, csupán a 3. és 4. osztályok tanítója volt, de ezt az életútja során bemutatom.
- ⁷ Tölgyesi József: 1848–1849 emlékei Cser József veszprémi tanító gyűjteményében. Bakony–balatoni kalendárium 1998. Veszprém, 1997. 148–151. oldal.
- ⁸ Cser József: Emlékek a múltból. 1905. Kézirat. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém.
- ⁹ Ezeket a feltételezett (valószínűsített) adatokat vette át Varga Béla és Czupi Gyula is.
- ¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Komárom Esztergom Megyei Levéltára őrizetében lévő VIII.1.a, Esztergomi Kir. Érseki Tanítóképző iratai, Levelezés: 113/1857; 161/1857. Továbbá: év végi zárójelentés 1856/1857.
- ¹¹ Bartal Alajos: Az Esztergomi Érseki Római Katolikus Líceum és Tanítóképző Intézet története 1842–1942. Esztergom, 1942. 128. oldal.
- ¹² Cser József: Nagykanizsa a Szabadságharc alatt. Czupi Kiadó, Nagykanizsa, 2009.
- ¹³ Könczöl Imre: Nagykanizsa a szabadságharc idején – Cser József tanító naplója. Honismeret, 1988. évi 2. szám. 29–31. oldal.
- ¹⁴ Ezt Könczöl Imre is így gondolhatta, hiszen megjegyzi: „Nem annyira folyamatosak, részletekbe menő leírások ezek, hanem inkább emlékeztető feljegyzések, támpontok egy esetleg majd megírandó bővebb emlékirathoz.”
- ¹⁵ „Ezt a fordulatot – tanító, őrmester – használja a 2006-ban megjelent Nagykanizsa – városi monográfia is a névmutatójában. A vonatkozó fejezet szerzője, Hermann Róbert sokszor idézi Cser Józsefet. Idézi a Könczöl publikációjában ismertetett szöveg szerzőjét és a Novak kötetében idézett emlékeztetőt. A most közzétett cikksorozatra nem tesz utalást.” – írja Czupi Gyula a könyv 122. oldalán.
- ¹⁶ Elhangzott a „Veszprém-egyházmegyei r. kat. tanító-egyesület” központi bizottságának 1895. évi március 28-án tartott ülésén. „A központi bizottság Cser Józsefnek ezen hazafias indítványát lelkesedéssel fogadja és elhatározta, hogy ezen jegyzőkönyv alapján felhívja az egyes tagokat, de különösen a körelnököket, hogy a vezetésük alatt álló körökben ez ügyben propagandát csináljanak, az 1895. évi körgyűléseken ezen ügyet is tárgyalják és annak keresztülvitelét minden tekintetben előmozdítani segítsék.” – olvasható a jegyzőkönyv további részében. – Veszprém-egyházmegyei tanügyi értesítő, Veszprém, 1895. Egyházmegyei könyvnyomda, 30–31. oldal.

- ¹⁷ „Az egyik a Tölgyesi munkája, a másik Rainer Pál: Az 1848/49-es szabadságharc honvédegyalogságának a rendszeresítettől eltérő, tábori sapkára való sapkarózsái a veszprémi múzeumban címmel jelent meg a Turul 1995-ös évfolyam 3–4. számának 82–83. oldalain.” – írja Czupi Gyula a könyv 125. oldalán.
- ¹⁸ Veszprém, 1876. július 4.
- ¹⁹ Cser József: Emlék 1848/49-ből. 1912. Kézirat. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém.
- ²⁰ Népakarat, 1913. február 15. 5. oldal.
- ²¹ A halálesetet Plosszer Lajosné jelentette be, az anyakönyvvezető Hollósi János volt.
- ²² Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, IV. 4356. (Mikrofilm)
- ²³ Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Nagykanizsai Piarista Gimnázium iratai, VIII. 52. 5 anyakönyv: 1831–1850, 1850/51, 1851/52, 1852/53, 1853/54.
- ²⁴ A Kalocsai Főegyházmegyei Levéltárból, Cser József után kutatva a következő információt kaptam: „Március 5-i telefonbeszélgetésünkre hivatkozva megnéztem a Gimnázium főnévkönyvében, mikor tanult itt Cser József. A megadott intervallumban (1850–1856), csak az 1851-es év első és második szemeszterében volt itt, akkor 3. osztályos volt. A főnévkönyvben meg van említve, hogy tanodát váltott márciusban.” Tóth Krisztina.
- ²⁵ A veszprémi róm. kath. elemi fiú iskolák értesítője az 1897–98. tanévről. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém.
- ²⁶ Veszprémi érseki Levéltár, Tanügyi iratok
- ²⁷ A dokumentum megemlíti a hitelemzők (hitoktatók) fizetését is. Cser József osztályának a hitelemzője fizetést nem kapott „a plébános alamizsnakép ad neki valamit.” Az osztályba 38-an jártak, tannyelv a magyar volt. Ez az osztály egyik volt a három első osztály közül, a másikat Tolnay Antal, a harmadikat Huber Károly tanította. Az ő fizetésük 525 ft.
- ²⁸ A veszprémi római katolikus egyházközség és iskolaszék iratai, Testületi jegyzőkönyvek, 1871. február 11. Veszprémi Érseki levéltár.
- ²⁹ A veszprémi római katolikus egyházközség és iskolaszék iratai, Testületi jegyzőkönyvek, 1872. szeptember 29. Veszprémi Érseki levéltár.
- ³⁰ Ugyanezen ülésen Pribék István helyettes elnök bejelentette, hogy az 1872. szeptember 22-én tartott veszprémi római katolikus nagygyűlés az összes elemi tanárok fizetését egyenlően 730 forintra emelte.
- ³¹ A veszprémi római katolikus egyházközség és iskolaszék iratai, Testületi jegyzőkönyvek, 1888. július 16. Veszprémi Érseki levéltár.
- ³² veszprémi római katolikus egyházközség és iskolaszék iratai, Testületi jegyzőkönyvek, 1898. július 19. Veszprémi Érseki levéltár.
- ³³ Molnár Jánostól egyéb információkat is kaptam Cser Józsefről, ezeket felhasználtam a dolgozat összeállításánál.
- ³⁴ Horváth Cyrill: Veszprémi emlékek. Veszprémvármegye, 1930. szeptemberi számai (5 rész).
- ³⁵ Az 1861/62-es tanfelügyelői jelentés Tolnay Antalt említi!
- ³⁶ Cholnoky Jenő (1870–1950) Vár ucca tizenhét, Veszprém. VI. évfolyam, 2. szám. 1998/2. 208–209. oldal.

Szár az csontokba élő lelket...

Részletek Horváth Dezső evangélikus lelkész
Naplójából

SZALONTAI ÁRPÁD

SZÁZ ESZTENDEJE, 1914. DECEMBER 3-ÁN hunyt el Horváth Dezső, aki több mint 30 éven keresztül volt a veszprémi evangélikus gyülekezet lelkésze.

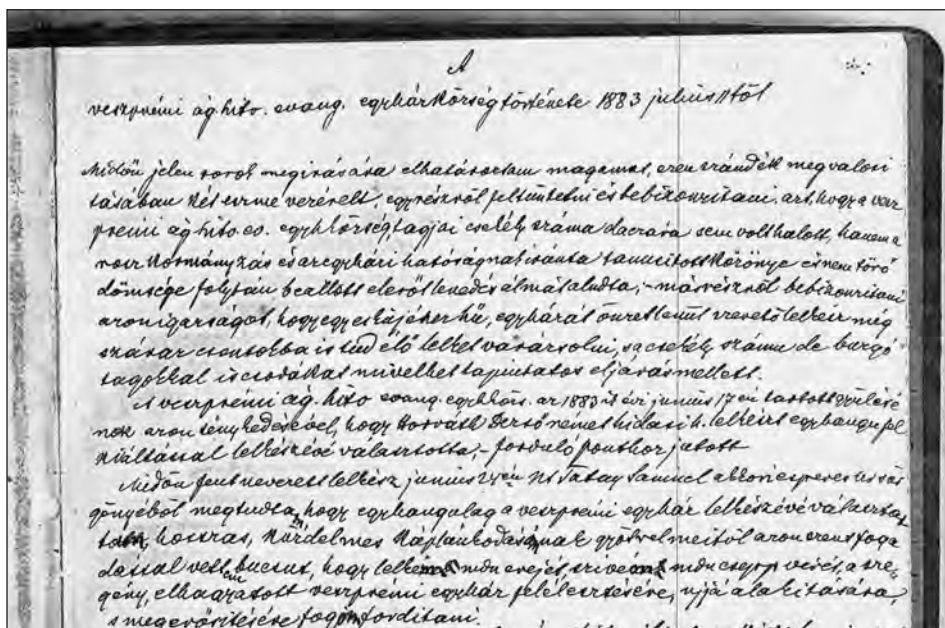
1852. április 27-én született Vadosfán, Sopron vármegyében. 1871-ben érettségizett a soproni evangélikus líceumban. A teológiát is Sopronban végezte el. Zalaistvándon, Pakson majd Némethidason volt segédlelkész, honnan 1883. július 11-én választották meg a veszprémi hívek rendes lelkésznek. Harmincegy éves volt ekkor, tele az erőteljes férfikor munkabíráásával, lelkesedésével és céltudatos munkakedvével. Fáradhatatlan hittel és munkával gondozta a rábízott veszprémi gyülekezetet. Iskolát alapított, templomtornyot épített és a város mindennapi életében is aktívan részt vett.

Veszprémbe kerülésének napjától egészen haláláig naplót vezetett, amelyben sok olyan részlet található, ami a város életével kapcsolatos eseményekről is tudósít. Természetesen nem újságírói objektivitással megfogalmazott mondatok ezek, de talán éppen ezért lehet érdekes ez az írás. Ahogyan ő látta és élte át a mindennapok eseményeit.

Gyöngy betűivel írt naplója így kezdődik:

„Midőn jelen sorok megírására elhatároztam magamat, ezen szándék megvalósításában két eszme vezérelt. Egyrészt feltüntetni és bebizonyítani azt, hogy a veszprémi ág. hitv. ev. egyházközség tagjai csekély száma dacára sem volt halott, hanem a rossz kormányzás és az egyházi hatóságoknak iránta tanúsított közönye és nemtörődömsége folytán beállott elerőtlenedés álmát aludta. Másrészt bebizonyítani azon igazságot, hogy egy esküjéhez hű, egyházát önzetlenül szerető lelkész még a szár az csontokba is tud élő lelket varázsolni, s a csekély számú, de buzgó tagokkal is csodákat művelhet tapintatos eljárás mellett.”

Naplójában pontos dátumokkal szerepelnek a történések, szoros kronológiai rendben. Több szempont is kínálkozott arra, hogy ebből az anyagból melyek azok a sorok, amelyek érdekesek lehetnek a ma városunkban élőknek. Végül az iskola ügye és a Cserháton pusztító tüzvész mellett néhány olyan részletet emeltem ki, amely a város mindennapi életével kapcsolatos eseményeket örökítette meg. A válogatás így önkényes, de valamikor a teljes napló is megjelenhet talán.

Veszprémbe érkezéséről így írt 1883-ban:

„Midőn június 24-én nagy t. Tatay Sámuel akkori esperes úr sürgönyéből megtudtam, hogy egyhangúlag a veszprémi egyház lelkészévé választattam, hosszas, küzdelmes káplánkodásomnak gyötrelmeitől azon szent fogadással vettem búcsút, hogy lelkemnek erejét és szívemnek minden csepp véré a szegény, elhagyott veszprémi egyház felélesztésére, újjáalakítására s megerősítésére fogom fordítani.”

„Július 11-én, délelőtt ¼ 11-kor érkeztem a veszprémi vasúti állomásra, ahol az egyház képviselőiben 4 jóarcú úr várta megérkezésemet. A szelid lelkű, s egyházát az ősektől örökölt hajlamainál fogva lángoló szerető Bognár Vincze megyei árvaszéki iktató, aki a rábaközi Mihályi mezővárosából származott, s mint az egyház jegyzője jelent meg üdvözlésemre. A kékszemű, nyájas arcú Dukovics Sámuel, kinek látása kellemes meleget árasztott reám, s bátorságot keltett szívemben. A daliás termetű, katonás tartású s minden mozdulatában erélyt és bátorságot föltüntető Komjáthy Lajos szabómester mint az egyház pénztárnoka. Végre Traeger Dániel, a puritán jellemű, egész az elfogultságig vas- következetességű, fáradhatatlan munkás, gondnoka az evang. egyháznak.”

Az evangélikus iskola elindítása

Horváth Dezső lelkész első és legfontosabb terve az evangélikus iskola létrehozása és az oktatás megindítása volt.

1883

„Időközben a híveket meglátogattam, kiket annak kinyilatkoztatásával iparkodtam az iskola létesítése és gyermekeik hozzám leendő kerülése eszméjének megnyer-
ni, hogy megígértem, miképp azokat ingyért tanítom, díjtalanul ellátom könyvekkel,
továbbá hogy az iskola fűtéséről is gondoskodni fogok.

Nagy ígéret volt ez, de tudatával annak, hogy az erő nem egyéb mint akarat, így
előbb vagy utóbb, de borostyánt arat. Rendületlen hittel, erős bizodalommal fogtam
a munkához.”

„Az egykor dúsgazdag nsg. Matkovich Tivadar úrral, az egyház örökös, tisztelet-
beli felügyelőjével mindent elkövettünk, hogy az iskola megnyitását kieszközölhes-
sük. Azért is, minthogy az egész városban nem kaptunk iskola helyiségnek alkalmas
termet, továbbá, minthogy az egyház csekély anyagi erejénél fogva nem volt képes
új iskolát építeni, addig jártunk a kir. tanfelügyelő úrhoz, addig zörgettünk, kértünk,
ígértünk, míg azon ígéret fejében, hogy egy év múlva új iskolát fogunk építeni, meg-
engedte még egy évre a lelkész lak hátulsó szobájának iskola helyiséggé leendő
átalakítását.”

„Az 1883/84-ik tanévre beiratkozott összesen 7 fiú, 8 leány. Szép kevés. Jóllehet
a tanítás teljesen díjtalan volt.”

**Ebben a szükségtanteremben kezdődött meg az oktatás. Az ígéretét azonban
Horváth Dezső beváltotta, hamarosan elkezdődött az iskolaépítés.**

„Az iskolaépítési munkálatokra való előkészület megkezdődött. A múltnak
hagyományaival szakítani nem tudó öreg Matkovich Tivadar nagyszabású építkezést
akart kezdeni, de a gyülekezet anyagi erejét ismerő és mérlegelő Komjáthy Lajos
pénztárosban nagy ellenzőre talált, míg végre sok és éles vita után a közgyűlés
kimondta, hogy iskolaépítő bizottságot választ, melynek feladatává teszi, hogy tek.
Pál Dénes kir. főmérnök urat kérje fel egy terv és költségvetés elkészítésére, s hívjon
szakértőket, kik megvizsgálják az iskolának kijelölt helyiséget, valamint a már beér-
kezett iskola építési terveket célszerűségi, egészségügyi és technikai szempontok-
ból, továbbá hirdessenek árlejtést, hogy így az egyházközségnek alkalma legyen a
beérkezett pályázók közül a legolcsóbb és legalkalmasabb egyénnel kötni meg a
szerződést.”

**Az iskola épülete 1884-ben elkészült, a paplak épületéhez csatlakozva. Fel-
építését a hívek adományai és a Veszprémi Takarékpénztár pénzügyi segítsége
tette lehetővé.**

1889

„...meg kell említeni az egyház történetében azon páratlanul álló eseményt, mely
szerint Berzeviczy Albert cultus ministeri államtitkár öméltósága, báró Hornig
Károly megyés püspök úrnál lévén látogatásban, április 25-én a gyülekezet elemi
iskoláját is meglátogatta. Ezen alkalommal eljött vele báró Hornig Károly veszpré-
mi püspök, egész udvarával. Kiséretében voltak: Rainprecht Antal jószágkormány-
zó, dr. Szivák Imre jogügyi tanácsos, dr. Rédey Gyula titkár, dr. Bara István szt. széki
jegyző és Vargyas Endre kir. tanfelügyelő.

Berzeviczy államtitkár öméltósága úgy a látottak, mint a hallottak felett teljes megelégedését nyilvánítván eltávozott. A püspöki residentiában tartott tisztelgés alkalmával a tanítói kar előtt megdicséért, kiemelve a tanügy terén szerzett elismerésre méltó érdemeimet.”

Az oktatást Horváth Dezső egyedül végezte. 1892-ben megszerezte tanítói oklevélét és szétválasztásra került a lelkész és a tanítói állás.

„Az 1892-ik évet e nagy eszme megvalósításával fejeztük be, s ezzel mintegy bekoronáztuk a tanítói állás szervezésére vonatkozó törekvésünket. Az 1892-ik évi november 7-én tartott közgyűlésben ugyanis megállapított a tanítói díjlevél, jegyzőkönyv alakjában, s kimondatott, hogy az egyházközség a tanítónak 250 Ft. díjat fizet.”

Mivel az egyházközség anyagilag gyenge volt, Horváth Dezső tanító fizetése sem volt sok. Bizony minden lehetőséget ki kellett használnia az évek során, hogy ezen a helyzeten valamit változtatni tudjon. Megpróbált állami támogatást szerezni tanítói fizetésének kiegészítésére.

1896

„Ki lehetett volna az a pártfogó, ha nem nagyságos Véghelyi Dezső alispán? Neki panaszoltam el keserves sorsomat, s az ő nemes szívében, ki már 1889-ben kivitte, hogy a megyei nevelési alap kamataiból évenként az egyháznak megszavaztatott 100 Ft. fele, tehát 50 Ft. a tanítás terén felmutatott szép sikerért, nekem szavaztassék meg mintegy jutalmul, fellángolt szívében a részvét, s az irántam való jóindulat. Ügyemet magáévá tette, s megígérte, hogy Zsilinszky Mihály államtitkár úrral, ki neki iskolatársa és jó barátja, el fogja intézni az ügyet. Ezt pedig annál könnyebben elfogadhatta, mert éppen azon napokban, az az 22-én kellett neki Budapestre mennie. Ezen alkalommal beszélt is Zsilinszky államtitkár úrral, ki megígérte neki, hogy a veszprémi gyülekezet és az én tanítói állásomnak államsegéllyel való fenntartására érdemben minden lehetőt el fog követni. Előzetesen értesítést vár arról, mennyi a gyülekezet tanítói alapja, s azután annak idején kéri a közigazgatási bizottságból az iratoknak hozzá leendő felterjesztését.”

„Kellemesen alakultak a körülmények március végével. Az [...] alispán úr tekintettel arra, hogy a város nevében, ki Vlasichot, (Vlasich = báró Wlassics Gyula, 1895. jan. 15-től 1903. nov. 3-ig vallás- és közoktatásügyi miniszter – Szalontai Á.) a nyert polgári iskoláért díszpolgárává választotta, a díszpolgári oklevél átadása végett egy küldöttséggel Pestre volt utazandó, elnökileg intézte el, s vitte fel személyesen [értsd: az iratokat] Zsilinszkyhoz.”

1903

„Az 1903-ik év szomorúan kezdődött, mert az iskola vörheny és kanyaró miatt be volt zárva.”

„Sok gondot okozott a Veszprémi Takarékpénztár Rt., mely 60 Koronát ajándékozott tanítói alapra, mert alakuló gyűlésén határozatilag kimondotta, hogy júliustól fogva 3,6 %-ra szállítja le a kamatot.”

„Isten segítségével elkezdtem az 1903./1904-ik tanévet. Nehéz teher ugyan a különféle tanítások mellett az iskola vezetése, de arra való tekintettel, hogy a nyugalom és a gyülekezet békessége csak addig tartható fenn, míg egy kézben van összpontosítva mindkét hivatal, amíg csak tehetem, nem adom ki a kezemből a vezetést és a nevelést. Isten adja, hogy céljt érhessek, s tanítói állást szervezhessek, mert ha az sikerül, a gyülekezet jövő fejlődésének alapja is lesz téve, melyen e hatalmas tengerben, lelkes tanító segédkezése mellett, fel lehet építeni egy újabb századra a haladás épületét.”

„Az év szép ünnepélylyel fejeztetett be, mert a gyülekezet az iskola szegény sorsú növendékeinek szép karácsonyfát állított, s 14 gyermeket felruházott.”

1905

„Arról is nevezetes ez a mostani idő, hogy gróf Apponyi cultusminister a tanítók fizetésének rendezését is megígérte, mihez én nem sok reményt fűzök.”

1907

„November 22-én örömmel, szinte lelkendezve jelentette Papp Sándor kir. tanfelügyelő, hogy az államszegély megérkezett, a tanítói fizetés rendezve van.”

1909

„Az idő nyugodtan folyt mindaddig, míg dr. Rosenberg Jenő városi orvos az iskolás gyermekek beoltása alkalmazásával, június első napjaiban ki nem nyilatkoztatta, hogy az iskolát ki kell bővíteni, mert különben kénytelen lesz bezáratni. A felhívás elöl nem lehetett kitérni, az építkezésre Bajcsy Ferenczel kötetett meg a szerződés, a bádgozásra és a csatorna, valamint a vízvezeték áthelyezésére Molnár István és fia vállalkozókkal. A padló és az asztalos munkát Kamarell József végezte.”

1912

„Aggódó bizonytalanságban töltöttük az elmúlt év december hónapját, mert a tanítói állás kérdése még mindig Damokles kardjaként függött fejünk felett.

A január hónap azonban meghozta a lelki nyugalmat, mert a cultusminister csakugyan méltányolván a felhozott okokat, megengedte, hogy a két állás egyesülve maradjon mindaddig, míg a személyben változás nem történik.”

1913

„Január 13. A ragályos betegség szűnő félben, a 27 napos iskolai szünetnek vége. Az oktatás elkezdődött. A gyermekek mindent elfelejtettek.”

A Horváth Dezső lelkész által létrehozott evangélikus iskola az 1940-es évek végéig, az államosításig működött, akkor már tágas épületben, több nevelővel és jelentős gyermeklétszámmal. (Az államosítás után évekig állami iskolaként működött.)

A Cserháton pusztító tűzvész

1893

„Így köszöntött be április hónapja, melynek 10-dik napján dr. Purgly Sándornál voltam ebéden. Alig hogy 3-4 óra között hazajöttem, megkondult a vén harang. Rémes hang, az emberek kiáltozása, a város többi harangjának kongása hirdette az ítélet bekövetkeztét, mert a dúló szélvihar mellett, csakugyan pusztító ítéletté vált a tűz, mely a Cserháton egy zsidó szabó udvarán, a szenes vas tüzetől támadt. Az éjszaki szél ellenállhatatlan erővel vitte a tüzet, ami eléghetőt talált maga előtt, azt mind elpusztította.

A tűznek a város belső része felé való elterjedését megakadályozta Rosenberg bórkereskedő szilárd anyagból épült cseréptető hajléka. A tűznek több utca, összes épüle- teivel áldozata lett, s az emberek feldúlt arczal, kétségbeesett lélekkel gondoltak a rémes eseményekre, melyek a tűz alkalmával lejátszódtak. Többeknek testéről czafatokban csüngött le az elégett hús és bőr. A Marton Mór-féle bolt belseje egész éjjel mintegy okádtá ki magából a lángot, úgy égett benne a sok gyúlékony anyag.

Az éj csendesen elmúlt, a tűz kialudt, az éjnek legnagyobb részét álmatlanul sétálva töltöttük el. Egész éjjel, s másnap a köznép igásbarmával kirendeltetett víz-hordásra, de a káptalan és a püspökség elzáratta a kapukat és nem küldött egy fogatot sem víz-hordásra, mely körülmény nagy elkeseredést szült.

„Április 14-én pénteki nap volt. Minden felől jöttek be a falusiak, hogy megcsodálják a pusztulást. Dolgát végezve ki-ki sietett haza szerettei körébe, mi pedig kezdtünk visszarakodni, hogy visszatérjünk a megszokott életmódhoz, amidőn úgy délután 3 órakor feleségem beszólt hozzám az iskolába, hogy megint tűz van. Amint kiszaladtam az utcára, láttam, hogy nagy veszély fenyeget bennünket, azért akit csak elfoghattam, elfogtam, hogy segítsenek a kihurculkodásnál. Ezen előrelátó intézkedésem nem is volt fölösleges, mert a tűz, mely a Weisz Móricz furmányos udvarán lévő papírfedelű szénraktárban ütött ki, a dühögő szélből élesztve, csakhamar átcsapott a szomszéd házakra, s alig telt el egy óra, már az egyházközség épületei is égtek. Kiváló tényképp említem fel ezen második napon azt, hogy ifjú Scholtz Antalnak köszönhető, miszerint a paplak az iskolával együtt egész fenéig a tűz martalékává nem lett. Mihelyest megérkezett Scholtz Antal, a kapukat leszedte, a padlásajtót leszakította, ami által olyan légáramlat támadt, hogy a lángot a magasba vitte, s az udvarnak mentését lehetővé tette. Így is csak néhány katonának köszönhető, hogy lakásom ki nem égett, mert míg az udvaron öntöztük a tüzet, a 491. számú ház udvarára leszakadt a paplak fél teteje, amitől a szomszéd udvarra néző ablak meggyulladt, s csak csekély hija volt, hogy a bútorok is tüzet nem fogtak.

A gyülekezet épületeiben esett károk helyreállításához szükséges pénz előteremtésére Horváth Dezső segélykérő felhívással fordult az ország evangélikus gyülekezeteihez.

„A munka nem volt sikertelen, mert megmozdult érdekünkben a hívek serege. A veszprémi kised gyülekezet veszedelmének hírére ajkára vette öreg és ifjú, s hirdette

mindenfelé. Jött is az Isten áldás úgy, hogy a kétségbeesés helyét egy jobb jövő reménye foglalta el szívéinkben. A biztosítótársaság is leszámolt velünk, Isten áldja meg a kiküldött képviselőket, mert elég tisztességesen bántak el velünk. A segedelem, mint a dús forrás vize, minden felől csergedezett. Nem csak a helybeli hívek, hanem hazánk nemesen érző fiai, egyházaik közel úgy, mint távol, szép összegekben küldték a segélyt nyomorunk enyhítésére.”

„Míg ezek történtek, megalakult a városi segélyosztó bizottság is, melynek hivatása volt segélyt nyújtani a befolyt országos adományokból azoknak, kik a tűzi veszedelem által megkárosultak. „

Köznapi gondjai

Mivel a templom, a paplak és az iskola a város központjában helyezkedtek el, körülöttük zajlott a város élete. A mindennapokban ez néha súrlódásokhoz is vezetett.

1886

„Nem tetszett a város intéző köreinek, hogy az egyház, tagjainak csekély száma daczára is folyton halad, azért, hogy akadályokat gördítsenek a haladás elé, felhívta az egyházközséget, hogy a bástyán lévő lefolyóba tilos lévén a mosdóvíz kiöntése, (mindezt legnagyobb valószínűség szerint Weisz Elek uram cselekedte, vegye el jutalmát akárki tette) a házait csatornáztassa!”

„Az egyházközség elhatározta, hogy a felhívásnak a legnagyobb készséggel eleget tesz, csak mutassa meg a város, hová vezesse bele az építendő csatornát.”

1887

„...a város kiépítette a palotai [most Kossuth Lajos] utcát, amennyiben az egyházközség bástyája végében, a dombon lévő magas sziklákat, melyek a városnak szegyei voltak, levágatta. A nyugati szomszéd, Weisz Elek, a házát szinte korszerűen alakította át külsőleg, minek folytán az az óhaj merült fel a város részéről, egyezték bele az egyházközség, hogy a bástya falának külső része 1 méterrel leszállítsák, mely óhaját a város, miután a széplő bizottság szükségesnek mondotta ki, egy állítólagos tanácsülés határozataként juttatta tudomásunkra. A közgyűlés, tekintettel azon körülményre, hogy a bástya az egyház tulajdonát képezi, továbbá, ha a leszállítás által a házak alakja is eltorzulna, s esetleg a fundamentomban is kár eshetnék, határozottan tiltakozik a bástya megbolygatása ellen. A város útmestere, Androvics Imre mit sem törődve a gyülekezettel, a paplak felől feltöltötte a bástyát két lábbal, a 490. számú ház elejét pedig leszállította egy méterrel, minek folytán a ház udvarára csak nagy ügyvel-bajjal lehetett bejutni.

Ezen helytelen és törvényellenes eljárás annyiban reparáltatott, amennyiben a régi állapot peres úton visszaállított. Ám de a városi hatóság nsg. Véghelyi Dezső

kir.tanácsos, alispán által támogatva, a tervbe vett szépítés, illetve átalakítástól nem csak hogy el nem állott, hanem az alispán úr engemet még a régi megyeházba magához hívatván lelkemre kötötte, hogy az egyház közjavát szem előtt tartva vigyem keresztül, hogy a gyülekezet közgyűlése a bástya leszállításához hozzájáruljon, mert ne feledjék el, úgymond, hogy hátra van a csatornázás kérdése, mely roppant terhet fog az egyházközségre róni.

Ha a közgyűlés a bástya leszállításába beleegyezik, a város kész az egyházközséget a csatornázás költséges munkájának foganatosításában kövel és pénzzel segíteni.

1888

„A bástyarendezés ügye, a gyülekezet ezen tengeri kígyója újból kísértett. Így történt azután, hogy Benkő István tanácsos, a városi tanács állítólagos határozata értelmében – minket erről írásban nem értesítettek, – mint Kovács Imre polgármester megbízottja megjelent a papházban az egyháztanács ülésén, s felhívta őket: Engedjék meg, hogy a bástya szépészeti szempontból rendeztessék, a lépcső a Weisz felőli sarokra vitessék. Én [...] az alispántól [...] szorongatva mindent elkövettem, hogy a gyülekezet közgyűlésének többsége a város álláspontját magáévá tegye, mert féltem a jövő nehéz feladatainak megoldásától.

Az év vége felé [...] Benkő István a bástyát leszállította, a lépcsőt régi helyéről, mely az ajtóval szemben 12 lépcsőből állott, a nyugoti sarokra építette, hol 29 fok magasságban állott. Ez a körülmény, s a lépcső félszeg elhelyezése, melynek kinevetetés lett a vége, mindenkit elkéséritett.

Mind a város, mind pedig Benkő úr is belátták helytelen eljárásukat, ügyetlenségüket, azért tehát, mivel sem én, sem az előljárók mit sem akartunk hallani a lépcsőről, felszólították ifj. Scholtz Antal urat, mondja meg, hová legyen elkészítve a lépcső? Erre ifj. Scholtz Antal úr a lépcsőt jelenlegi helyére kérte elkészíteni, ami meg is történt. Az egészben utoljára még az a sajnós, hogy Benkő úr művészete még az utolsó felvonásban is gixert csinált, mert a lépcső felső fokának elhelyezése sem szemmérték, sem vízmértékkel való bánást vagy alkalmazást nem tüntet fel.

A bástya ügy rendezve volt, de a költségre nem volt földözet. Dr. Óváry Ferenz úr velem együtt elindult koldulni, melynek szép eredménye lett. Ehhez járult még a takarékpénztárnak két ízbeni segélye, mellyel a rendezés költségeinek fedezését lehetővé tette, s a bástya végig vaskorlással lett ellátva.”

1891

„Ami engemet évek óta aggodalommal töltött el, bekövetkezett. A nemes város [...] kimondotta, hogy az iskola, illetve a paplak udvara csatornázandó, és az ott lévő egészségtelen kigőzölgésű pöczegödör betemetendő. Minthogy pedig az egyházközségnek az érdeke kívánja a csatornázást, köteles a város területén a Csébi ház előtt kezdődő főcsatornával összekötni, mely munkálathoz a múltban tett ígérete alapján, Szabó Imre úr közbenjöttével és nyomása alatt, a csatornához szükséges

kőanyagot és 100 Ft. segélyt szavazott meg. A közgyűlés a segélyt elfogadja, a csatorna elkészítését Komjáthy Lajos és Jankó Kálmán urakra bízta, kik a feladatot sikeresen megoldották, amennyiben a csatornát 350 Ft. költséggel elkészítették Takács János veszprémi lakos, kőműves mesterral.”

1894

„Az 1894-ik év január 6-án tartott számadói közgyűlésen jelentettem, hogy Haubner Máté szuperintendensnek, városunk dicső emlékü szülöttjének 100-ik évfordulója a jelen évre esik, s hivatkozással arra, hogy a múltban azon törekvésnek, miszerint szülőházát, (most Morgay ház), emléktáblával lássuk el, méltóságos főtisztelendő Varsay Sándor püspök úr és dr. Haubner Rezső orvos tudor urak ellenkezése és tiltakozása következtében hajótörést szenvedett, mondja ki a gyülekezet közgyűlése, hogy Haubner Máté szuperintendens úr születése 100-ados évfordulóját a templom belső falára elhelyezendő emléktáblával örökíti meg.”

„A közgyűlés határozatilag kimondta, hogy az emléktáblát megcsináltatja, s annak felállítására 100-150 Ft-ot fordít.

Az emléket május 26-án, Zsakó János ösküi lelkész úr segédlete mellett lepleztem le, mely ünnepélyen Véghelyi alispán úr, ezen jólelkű pártfogója az egyháznak is jelen volt. „

1897

„...de aggodalommal tekintettünk a jövő elé, mert szegény Véghelyi, kit szívbaj húzott Abbáziába, elment meghalni.”

„Jól tudta mindenki, hogy az ő halála az evangélikus egyház háttérbe szorítását jelenti, aggodott, szomorkodott is az egyház vezérkarának minden tagja, leginkább azonban én. Ámde amitől tartottam, az nem következett be, mert a boldogult úgy intézte az egyházunkra vonatkozó kérdés megoldását, hogy annak felbolygatása senkinek sem állott hatalmában.”

1898

Ebben az évben ünnepelte a gyülekezet a templom felépítésének 100 éves évfordulóját.

„Az ünnepély az egyházmegye esperesének és a többi fungenseknek hozzájárulásával szeptember 18-ára tűzetett ki. Ámde itt is teljesült, hogy minden emberi tervet halomra dönthet egy anarchista tűre. Midőn ugyanis az ünnepély megtartására minden elő volt készítve, váratlanul végighangzott a hazán azon velőig ható rémes hír, hogy Erzsébeth királyné, szeretett hazánknak ezen áldott lelkű védangyala nincs többé. Egy elvadult olasz anarchista, Lucheni, kioltotta a sok fájdalom, csalódás és sorscsapás által megtört édesanyának lelkét.

E váratlanul jött, lesújtó csapás lehetetlenné tette, hogy örömhangozók lebbenjenek el ajkainkról, minek folyamán az ünnepély november 13-ára tűzetett ki.”

1899

„Az 1899-ik év folyamán arra a szomorú tapasztalatra jött a gyülekezet előljárósága, hogy úgy a templom, mint a paplak annyira bűzössé vált, nyirkos állapotban van, hogy lehetetlen ennek a bajnak elhatalmasodását tovább nyugodtan szemlélni. Az egyháztanácsban szóba jött a baj, s azon indítvány terjesztetett a közgyűlés elé, hogy a csatornákat agyag-csővezetni kell, mert a csatornák bűzös nedve szívódik fel a falakba.”

„A közgyűlés, jóllehet erre fedezettel nem rendelkezett, megvizsgáltatta a csatornát mely a paplak udvarán át vonul, s arra a felfedezésre jött, hogy a patkányok a csatornát teletölték, minek folytán a csatornák szennyvize a templom és a paplak falaiba szívódott fel.”

„A munka foganatba vétetett, [...] 548 Frt. 65 kr-ba került, melyet a gyámintézeti gyűjtések folytán, a Gusztáv Adolf Egylettől nyert segélyekkel, az utolsó fillérig ki is fizetett.”

1904

„Nagy feltűnést keltett mindnyájunk szívében az a körülmény, hogy a főispán elődjének, dr. Fenyvessy Ferencznek példáját követve, a főispáni beiktatáskor tartani szokott banquettot a püspöki állában tartja meg. A főispáni függetlenségnek vége...”

„A beiktatás február 10-én, a legjobb hangulatban, nagy fény és illuminációval megtörtént.”

„Ezen esemény után a vármegyében nagy mozgalom támadt, protestáns és katolikus párt alakult, az előbbinek jelöltje a mezőföldi hatalmas főbíró, Kenessey Miklós, az utóbbié Koller Sándor.”

„A májusi megyei gyűlésen megtörtént az alispán és a többi tisztviselők választása, alispán lett Koller, főjegyző Véghelyi Kálmán, kiket a református egyház képviselőivel csatlakozva, én is üdvözöltem.”

1905

„Nevezetes momentum úgy az egyház, mint a politika tekintetében is a január 26-iki esemény, mely nap nem csak Veszprémben, de az egész hazában is ítélet tartatott az eddigi szabadelvű párt felett, s az ellenzéket, mely a kormánypárt megbuktatására egyesült a többi árnyalatokkal, juttatta többségbe.”

„... megválasztása alkalmával vezettem egy deputatiót dr. Óváry úrhoz, hogy felkérjük az egyház nevében, miszerint a toronyalapi kérdést úgy a városi, mint a megyei hatóságnak egy deputatio vezetése által figyelmébe ajánlani szíveskedjék. A kérés teljesítése megígértetett.”

1906

„Február 14. Amilyen csendes a gyülekezet belélete, éppen olyan izgatott a társadalmi élet, melyet az alkotmányos élet ellenségei, Fehérváry Géza (23.) darabont

generális, 7 gyilkos társával, egészen felzaklattak. Az egyesült ellenzéknek erélyes magatartása sem tudott kiegyezést létesíteni a félrevezetett, s talán önkényuralom után vágyódó király és nemzet közt, úgy hogy mind biztosabban fenyegetett az alkotmány felfüggesztésének és a katonai uralomnak a réme, mely február 19-én be is következett.. Bizonyos Nyíri generális a honvédek segédlete mellett az országgyűlést szétkergette, az ország házát lepecsételték, az alkotmányt felfüggesztették, és a lemondott főispánok helyébe kormánybiztosokat küldtek.”

„Veszprémbe 22-én, februárban jött bizonyos Dániel Ferencz. Átok nevére, emlékére.

Dániel Ferencznek Veszprémbe tanúsított magaviseletéről mit sem lehetett hallani, csak annyit, hogy a rendőrkapitány kísérgeti, de fellépésével nem zavarta a város képét.”

„A folyó év ősze arról nevezetes, mely mély nyomokat hagy a magyar nemzet történetében, hogy amire egy kiváló magyar történettudós egész életét szentelte, megvalósult. II.Rákóczy Ferencz és Thököly Imre, valamint a többi nagy nevű bujdosók a király beleegyezésével, miután az 1711-iki országgyűlésnek meggyalázó szakaszai hatályon kívül helyeztetek, török földről hazahozattak. Rákóczy ott pihen a kassai dómtemplomban, Thököly pedig a késmárki gyülekezet templomában. Ez történt október hó 28-án, a legnagyobb fénnel. A magyarhoni protestáns egyház is kivette ez ünnepségekből a maga részét. Kis gyülekezetünkben is október 28-án volt a gyászünnepély.”

1909

„Január havában az egyháztanács végleg megállapodott azon határozatban, hogy a villanyvilágítást a házakba bevezeti, a lelkész lakban pedig felszerelteti. Ez meg is történt.”

1912

„Október hónapban nehéz napok következtek az országra, mert a balkáni népek szövetségre lépve, megtámadták az évszázados elnyomót, a törököt, s minthogy a törökök nagy nepotismusnak (32.) lettek áldozatai, amennyiben a víg zeneszóval Ázsiából jött katonáknak sem löporuk, sem ágyúgolyójuk, sem ruhájuk, sem élelmük nem volt, minden felől vereséget szenvedtek. Bolgár, szerb, görög és montenegro olyan csodálatos vitézséggel, felkészültséggel és rendületlen bátorsággal törtek a hatalmassággal rendelkező törökre, hogy annak minden talpalatnyi földet temérdek veszteség után fel kellett adni, úgy, hogy már közel voltak ahhoz, hogy Konstantinápolyt támadják meg.”

1913

„Az aggodalmat keltő háború tüze is szűnőfélben van, amennyiben Szerbia kezdi belátni, jobb, ha tisztességes békét köt Ausztria-Magyarországgal, mintha véres háborút idéz föl, amitől könnyen lángra lobbanhat egész Európa.”

*Horváth Dezső sírja a veszprémi
Alsóvárosi temetőben (szerző felvétele)*

hogy mint okleveles lelkész-tanító, jogosult vagyok a nyugdíjintézetbe leendő felvételekre, s nyugdíjigényem megállapítandó.

„Május folyamán, sok sürgetés és utánjárásra megkaptam a leiratot. Május 23-án megjelentem a nyugdíjbizottság előtt, ahol [...] kimondatott, hogy nyugdíjaztatásra fel leszek terjesztve.

Sajnos a nyugdíjas évek nyugalma nem élvezhette a lelkész. Hideg decemberi napon, nagy részvét mellett temették el. Sírja ma is megtalálható az alsóvárosi temetőben.

„Január 3-án Gróf Széchenyi Aladár a Nemzeti Kaszinó setét szobájában kezét fogott Tiszával, de mikor megtudta, hogy kívül fogott kezét, megírta neki, tekintse úgy, mintha nem fogott volna vele kezét.”

„Március 6. Ezen időre esett a Kossuth Lajos utcában az úttestnek leszállítása, kikövezése, melyet a Veszprémi Királyi Építészeti Hivatal vezetője, Molterer erőszakol.”

„A háztulajdonosok minden lehető elkövetek a tervbe vett leszállítás megghiúsítása érdekében, de hiába való, s kárba veszett fáradság volt, mert a katonai érdek előtt el kellett némulni minden más érdeknek.”

„Rám nézve az április reményt keltő volt, mert április 24-én a cultusminister által a tanítói nyugdíj kérdésem megoldása céljából kinevezett gazdasági bizottság a kérdést kedvezően oldotta meg, kimondván,

ÉVFORDULÓK

Harmincegyes honvédek VI. rész

Iparosok, mesteremberek egyenruhában

RAINER PÁL

„...az Uhnó-i ütközetben
megsebesült szakaszzarancsnoka helyett
a szakasz vezetését átvette.

*Haláltmegvető magatartásával a rendkívül súlyos helyzetben
előnyomuló légénységébe oly lelkesedést öntött,
ami nagyban hozzájárult a siker kivívásához.”*

(Mészáros István 31-es szakaszvezető kitüntetési javaslatából, 1914.¹)

AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN HADBAVONULT VESZPRÉMI 31-ESEK soraiban ott találjuk a hadkiegészítő területükre eső városok (Veszprém, Tata, Komárom, Győr, stb.) számos iparosát, kézművesét, mesteremberét is. Szerszámaikat, munkaeszközeiket letéve, fegyvert ragadva keltek hazájuk védelmére. Ismerkedjünk meg legalább vázlatosan, a veszprémiek közül néhányuk életútjával.

Vitéz Mészáros István (Ekel, Komárom vm. 1888. február 5.–Veszprém, 1947. október 27.)

Fényképész mester, tartalékos szakaszvezető.

Falusi család fia. Budapesten, 1902. május 5.–1904. november 5. között, Donát Dávid fényképész mesternél tanulta ki a fényképész mesterséget. Majd tíz éven át laboránsként és retusőrként jó nevű fővárosi fényképészeknél (Uher Ödön, Strelisky Sándor, Goszleth István, Rozgonyi Dezső stb.) dolgozott és fejlesztette tovább ismereteit. Katonai kötelezettségének 1910–1912-ben a pozsonyi 13-as honvéd gyalogezredben tett eleget.

Az I. világháborúban a 31-es honvéd gyalogezredhez vonult be, s 1914. augusztus 18-án ment az orosz harctérre. A 9. század szakaszvezetőjeként kitűnt öntevékeny magatartásával. Több alkalommal önként jelentkezett vállalkozásra, járőr szolgálatra. Feladatait példamutató bátorsággal és a legnagyobb körültekintéssel oldotta meg. Az ezred első csatájában Uhnónál (1914. augusztus 28.) megsebesült szakaszzarancsnoka helyett átvette a szakasz vezetését. 1914. szeptember 12-én Magierownál megsebesült. Budapesti kórházi kezelést követően a pótzászlóaljhoz

Vitéz Mészáros István fényképész, 31-es tartalékos szakaszvezető háborús kitüntetéseivel 1933-ban (LDM fénykép gyűjtemény 88.1.5.)

Vitéz Mészáros István fényképész sírja a veszprémi Alsóvárosi temetőben (szerző fényképe)

vonult be, ahol kiképző altisztként szolgált a tartalékos tiszti iskolánál. 1916 őszétől ismét az orosz, majd decembertől az olasz fronton harcolt. 1917 júniusában vérhasban megbetegedett. Kezelése után a pótzászlóaljnál, majd ismét a harctéren (Piavementén) szolgált. Harctéri szolgálata 15 hónap. Kitüntetései: 1. osztályú Ezüst Vitézségi Érem (1914. okt. 14., ez volt a 31-es honvéd gyalogezrednél az első legénységi kitüntetés a világháborúban!), 2. osztályú Ezüst Vitézségi érem, Károly Csapatkereszt, Sebesültek Érme, Magyar Háborús Emlékérem kardokkal és rohamsisakkal, Vitézi Jelvény.

Világháborús érdemeiért a kormányzó 1924-ben vitézzé avatta. Az 1930-as években a 31-es Bajtársi Szövetség egyik számvizsgálója volt.

1919. december 3-án Veszprém város területére fényképész iparigazolványt kapott. 1924-ben átvette özv. dr. Lax Jenőné Szabadi úti fényképész műhelyét. A két világháború közötti időszakban Veszprém legismertebb, legjobb fényképésze volt. 1925-től Zircen és Balatonalmádiban, később Hajmáskéren is nyitott fiók-üzletet. A veszprémi iparos társadalom elismert, megbecsült tagjaként élénk társadalmi és közéleti tevékenységet fejtett ki. Tagja volt a Veszprémi Iparos Dalárdának. Elnökségi tag a jeruzsálemhegyi Petőfi Körben, majd a Nemzeti Parasztpárt megyei szervezetében. Sírja Veszprémben, az Alsóvárosi temetőben található.²

A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum számos általa készített fényképet őriz. Mi itt most egy öt ábrázoló fényképfelvételt mutatunk be.

- Fénykép levelezőlapnak kidolgozva.

Kartonpapír, barnás árnyalatú, 8.7x13.4 cm.

Mészáros István fényképész-mester portréja kb. csípőtől felfelé. Öltözete: fehér ing kemény állógallérral, csíkos nyakkendő, sötét mellény, sötét zakó, csíkos, sötét nadrág. Bal keze középső ujján karikagyűrű. Zakóján valamennyi fentebb leírt kitüntetését viseli (a 2. oszt. Ezüst Vitézségi Érmét a Károly Csapatkereszt szalagján!).

Hátoldalán fekete tintával, feltehetően Mészáros írásával: vMészáros/ Veszp 1933 III 6.

LDM Fényképgyűjtemény 88.1.5. V. dr. Fodor Zsuzsa történész gyűjtése Lengye Alajosné szül. Mészáros Magdától (Balatonalmádi, Arany János utca 1.).

Publikálva: V. FODOR 1989. 69.

Kollár Adolf (Veszprém 1895. május 23.–? 1944. december 13.)

Szintén fényképész-mester, tartalékos tizedes.

Eredetileg kereskedő volt. 1915 májusában vonult be a veszprémi 31-es honvéd gyalogezredhez. Kiképzés után, a XI. menetzászlóaljjal került ki az orosz harctérre, ahol 1916. augusztusában, a Bruszilov-féle támadás idején megbetegedett. Felgyógyulása után, 1917. márciusában a pótzászlóaljtól az olasz frontra ment, és ott harcolt a háború végéig. Harctéri szolgálata 31 hónap. Fényképész pályafutása világháborús katonaeveiben kezdődött, amikor amatőrként készített felvételeket. Az Erdékes Ujság díját elnyerve szakított eredeti szakmájával. A fényképész szakmát kitanulva 1919-ben szabadult fel, 1920-ban létesített műtermet Veszprémben, a Gizella tér (ma Szabadság tér) 4. szám alatti Hamburger-házban.³ Az újságokban közzétett hirdetési alapján még nagyobb ünnepek alkalmával (pl. karácsony, szilveszter éjjel) is nyitva tartott. Általában 1-2 segéddel és 2-3 tanonccal dolgozott. A budapesti ipari kiállításon 1925-ben bronz, 1926-ban ezüst mesteri plakettel ismerték el munkásságát. A Balatoni Szövetség két arany és két ezüst érmével is kitüntették. Mészáros István mellett a két világháború közti Veszprém közismert fényképésze volt. Részben az ő fényképeit találjuk Kun Lajos veszprémi főrabbi, A veszprémi zsidóság multja és jelene című, 1932-ben Karcagon megjelent munkájában. Katonai kitüntetései: 2. osztályú Ezüst Vitézségi Érem. Bronz Vitézségi Érem, Károly Csapatkereszt, Magyar Háborús Emlékérem. 1942-ben Újdörögdpusztán (Zala m.), munkaszolgálatosként teljesített katonai szolgálatot. A lakott településtől távol eső, nehezen megközelíthető táborban hajnali 4-től este 19 óráig tartott a kemény munka. A tábor parancsnoka Steininger tartalékos főhadnagy, helyettese Metz tartalékos hadnagy volt. A muszosokra 10-13 keretlegény felügyelt. Később, 1944. május 30-án a m. kir. III. honvéd közérdekű munkászászlóalj pótkeret parancsnokságához vonult be munkaszolgálatra. Felesége Lissauer Magda (szül. 1911.) 1944. június 15-én a

veszprémi zsidó templomi telepen létesített gettóban tartózkodott. Kollár Adolf a holocaust áldozata lett, muszoként, közelebről ismeretlen körülmények között halt meg.⁴

Vitéz Kováts Zsigmond (1936-ban még életben volt)

Vendéglős, tartalékos tiszthelyettes.

Katonai szolgálatát 1904–1907 között a 17. (székesfehérvári) honvéd gyalogezrednél teljesítette, amelynek két zászlóalja ekkoriban Veszprémben állomásozott. A világháború kitörésekor már szakaszvezetőként vonult a 31-es honvédekkel az orosz harctérre. Zurowától 1914. novemberében betegen jött haza. Rövid gyógykezelés után, december elején visszatért a frontra. 1915 márciusában megsebesült. Jägendorfban kezelték. Szeptemberben újra a harctéren volt, ezúttal Volhyniában. 1916-ban Temesvárott történt felülvizsgálatot követően, háromhavi szabadságon volt. 1917 márciusától az olasz fronton (X., XI. isonzói csaták, Piave-menti harcokban) szolgált – egyszeri megszakítással – az összeomlásig. Harctéri szolgálata összesen 36 hónap. Kítüntetései: 1. osztályú Ezüst Vitézségi Érem (kétszer), 2. osztályú Ezüst Vitézségi Érem, Bronz Vitézségi Érem, Károly Csapatkereszt, Sebesültek Érme, Magyar Hőborús Emlékérem, Német Harcos Érem. A világháború után a kormányzó vitézzé avatta. A veszprémi Búzapiac téren már 1924-ben működött vendéglője. Csendesebb forgalma inkább csak a piaci napokon élénkült meg. Alkalmazottat nem tartott.⁵

Kovács Lajos (1939-ben még életben volt)

Vendéglős, tartalékos honvéd.

1915. március 15-én vonult be a veszprémi 31-es honvédekhez. Júniusban a m. kir. 307. honvéd gyalogezred kötelékében került ki az orosz frontra, ahol többek között Dornawatra, Pruca térségében (1917) harcolt. 1918. május 1-jén az olasz harctérre került (Asiago, Brenta-völgy, Piave). Pozsonyban szerelt le 1918. november 4-én. Frontszolgálata összesen 39 hónap. Kítüntetései: Bronz Vitézségi Érem (háromszor), Károly Csapatkereszt, Magyar Hőborús Emlékérem. Mára már lebontott zenés vendéglője, a „Zöldfa” Veszprémben, a Vasúti utca 1. szám alatt, a Kossuth Lajos utca – Vasúti utca (Jutasi út) sarkán, az Erzsébet szállóval szemben állott. Kítűnő ételeit sokan kedvelték. Kb. az 1930-as évek elejétől a „Hungária” nagyvendéglő (szintén lebontották, a Kossuth Lajos és a Horthy Miklós utca, a bontás idején Bajcsy-Zsilinszky utca sarkán állott) tulajdonosa lett. Vendéglője az emeletes ház földszintjén két helyiségből állott. Az egyik teremben boxokban elhelyezve álltak az asztalok és padok, a másikban asztalok köré helyezték el a magyaros díszítésű padokat. A nagytermet nagyméretű olajfestmény és kocsikerékből készített csillár díszítette. Vendégei fele-fele arányban vidékiek, illetve helyi iparosok, kereskedők, kisebb számban tisztviselők voltak. 1932–1939 között az Ipartestület Vendéglátóipari Szakosztályának elnöke volt.⁶

László Dezső (1936-ban még életben volt)

Veszprémi hentes és mészáros mester, tartalékos őrvezető.

1914. október 26-án vonult be a 31-es honvédekhez. 1915. január 8-án került ki az orosz harctérre, ahol március 7-én vérhasban megbetegedett. Kórházi és pozsonyi lábadozó osztagi felépülése után, 1915. december végén visszakérült a harctérre, ahol részt vett ezrede valamennyi harcában. A Stochod folyó mentén, 1916. július 29-én orosz hadifogságba esett. 22 hónapi fogság után sikerült megszöknie és 1918. májusában hazatérnie. Ezután Veszprémben fogolykísérő, majd altiszti továbbképző tanfolyamot végezve, augusztustól Léván géppuskás tanfolyam résztvevője. Itt érte az összeomlás. Harctéri szolgálata 10 hónap.⁷

Korpáczy Béla (1936-ban még életben volt)

Veszprémi szikvízgyáros, tartalékos tizedes.

1914. október 16-án vonult be a veszprémi 31-es pótzászlóaljhoz. 1915 áprilisában a IX. menetzászlóaljjal (parancsnoka Pokomándy Gyula százados, 10 tiszt, 623 fő legénység) ment a Kárpátokba (Csukaháza, Zemplén vm., ma Čukalovce, Szlovákia).⁸ Júniusban a 8. század kötelékében srapel golyótól megsebesült Zakrzóweknél, a cukorgyárnál dúló harcokban. Gyógyulása után, szeptembertől Volhyniában szolgált, ahol sárgaságtól megbetegedett. Luckban és Veszprémben kezelték. A budapesti honvéd táviró tanfolyamot elvégezve Albániába került, a Kövess-hadtesthez. Itt 13 hónapi, főként vonalépítéssel telő szolgálat után maláriát

Zakrzówek, cukorgyár. Előtérben a gránát találta mérlegház. Itt sebesült meg 1915 júniusában Korpáczy Béla a 31/8. század honvédje (LDM legújabbkori gyűjtemény 69.187.)

kapott. Felgyógyulva fegyvertelen segédszolgálatra osztották be, de tifusztól ismét megbetegedett. Budapesten, a Szent István Kórházban érte a forradalom kitörése. Harctéri szolgálata 18 hónap.⁹

Jády József (Veszprém 1880. október 16.–Veszprém 1951. február 17.)

Veszprémi szabómester. Balatonfőkajáron, 1905. július 16-án kötött házasságot Uj Mészáros Justinával (Lajoskomárom-Újhodos puszta 1886. február 9.–1961.). Öt gyermekük született.

Az I. világháborúban a 31. honvéd gyalogezred közlegénye. Katonai szolgálatának leírása az alább olvasható 1941-es igazolványában részletesen megtalálható. Szabóműhelye az 1920-as években, Veszprémben, a Cserhát utca 28. számú (azóta lebontott) házban működött. Fia, ifj. Jády József (született: Veszprém, 1907. február 5.) szabómester édesapja mellett tanulta ki a mesterséget. Világháborús sebesülése miatt idővel (1934 után) felhagyott az iparúzással és felesége Cserhát városrészbéli (Cserhát utca 28., majd 30.) vegyesboltjában segített. Kitüntetései: 2. osztályú Ezüst Vitézségi Érem (1917), Károly Csapatkereszt, Magyar Háborús Emlékérem kardokkal és rohamsisakkal (1930). Sírja Veszprémben, az Alsóvárosi temetőben található.¹⁰

A veszprémi Laczkó Dezső Múzeum több okmányát is őrzi. Ezek közül most a katonai szolgálatával kapcsolatosakat mutatjuk be.

M. kir. 31. honvéd gyalog ezred.

IGAZOLVÁNY.

Igazolom, hogy *Jády József* fenti ezredbeli *honvéd*
 jogosan viseli az:

arany vitézségi érem, adományozva	<i>J.</i> évi	<i>J.</i> sz.	<i>J.</i> par.
40. ezüst	"	"	"
II. o.	"	"	"
bronz.	"	"	"
Károly-csapat keresztet,	"	"	"
"	"	"	"
"	"	"	"
"	"	"	"
"	"	"	"

415. táb. pósta 1918. évi *február* hó. *17* ad

J. J. J.
ezredparancsnok

Jády József szabómester; 31-es honvéd 2. osztályú Ezüst Vitézségi Érem igazolványa 1918. február 17. (LDM tudományos dokumentumok 83.272.8)

- Kitüntetési igazolvány.

Papír, 17.5x11.2 cm. Előre nyomtatott, tintaceruzával kitöltött. Az aláírás vörös színű.

M. kir. 31. honvéd gyalog ezred.

IGAZOLVÁNY.

Igazolom, hogy *Jádi József* fenti ezredbeli *honvéd* jogosan viseli az II. o. ezüst vitézségi érmet *1917 évi 32 sz. hop.* par.¹¹ 415. táb. posta 1918 évi *február hó. 17én Mayer hdgy*¹² *ezredsgtiszth.*

Alakulat körbélyegző, koronás, ívelt oldalú magyar kiscímerrel, „M. k. veszprémi 31. honvéd gyalog ezred” körirattal. Átmérő 3.5 cm, lila színű.

LDM Történeti dokumentumtár 83.272.8. V. dr. Fodor Zsuzsa történész gyűjtése dr. Jády Sándortól (Veszprém, Cserhát utca 30.), 1982-ben.

- Leszerelési igazolvány.

Papír, 21.1x17 cm. Előre nyomtatott, ceruzával kitöltött.

Veszprémi 31. honvéd pótzászlóalj parancsnokság.

IGAZOLVÁNY.

Jádi József született 1880 évben, illetékes *Veszprém* községben, *veszprémi* járásban, *Veszprém* megyében, a leszereléskor a katonai szolgálatból elbocsátatott.

Állandó tartózkodási helye: *Veszprém*

Kelt *Veszprém, 1918. nov. 16*

olvashatatlan aláírás
a parancsnok aláírása.

Elbocsátatott: katonai kincstári ruhában.

Orvosilag megvizsgáltatott és *egészségesnek* találtatott.

Kelt *Veszprém, 1918 XI/16*

Sch.....(?)

az orvos aláírása.

Alakulat körbélyegző, Magyarország koronás középcímerével, „* M. KIR. VESZPRÉMI 31. HONVÉD GY. EZRED PÓTZÁSZLÓALJ”. Átmérő 3.6 cm, lila színű.

Figyelmeztetés. Minden elbocsátott az állandó tartózkodási helyére való beérkezéskor községi előljárási eljárási eljárásánál jelentkezni tartozik. Aki ezen jelentkezést ezen igazolvány felmutatásával teljesíti, 1918. december 1-től 30 napra zsold és ételmezési váltáságul napi 9 koronát kap a közigazgatási hatóságtól.

Szigethy, Veszprém

Hátoldalán lévő feljegyzések:

Hosszúbélyegző: „H. leszerelési illet.” (és a második sor olvashatatlan) felirattal. Hossza 4.8 cm, lila színű.

olvashatatlan aláírás fngy.

Alakulat körbélyegző koronás magyar középcímerrel, „* M. KIR. VESZPRÉMI

31. HONVÉD GY. EZRED PÓTZÁSZLÓALJ” körirattal. Átmérő 3.6 cm, lila színű.

Pe..... (részben olvashatatlan aláírás)

Körbélyegző, „* HAZATÉRŐ KATONÁKAT GYÁMOLITÓ BIZOTTSÁG/ VESZPRÉM” felirattal. Átmérő 3.4 cm, lila színű.

420.

állandó tartozkodásra jelentkezett.

Veszprém 1918 nov. 16án

Herczegh¹³

Téglalap alakú, sarkain átlósan lecsapott bélyegző, „Veszprém rend. tan. város/ katona ügyosztálya” felirattal. Hossza 4.3 cm, lila színű.

Kifizetett 360 korona

1918 6/XII

olvashatatlan aláírás

Rosos

ellenőr

Körbélyegző Veszprém város címerével, „* VESZPRÉM REND. TAN. VÁROS PÉNZTÁRI HIVATALA” körirattal. Átmérő 3.6 cm, lila színű.

Pe....(részben olvashatatlan aláírás)

csa...(részben olvashatatlan aláírás?)

Körbélyegző, „* HAZATÉRŐ KATONÁKAT GYÁMOLITÓ BIZOTTSÁG/ VESZPRÉM” felirattal. Átmérő: 3.4 cm, lila színű.

LDM Történeti dokumentumtár 83.272.5. V. dr. Fodor Zsuzsa történész gyűjtése, dr. Jády Sándortól (Veszprém, Cserhát utca 30.), 1982-ben.

48964	szám.	Alispáni hivatal (Budapesten polgármesteri hivatal) által töltendő ki.
193	
IGAZOLVÁNY.		
<i>Jády József</i> 1890. évben <i>Permonin</i> községi		
<i>Permonin</i>	vármegyei születési községben
<i>-r</i>	vármegyében illetőségű, volt	tart. <i>kovács</i>
	nek a	hadrakelt seregnél <i>31. h.g.e.</i> mint
<i>teljes.</i>	teljesített tényleges szolgálataiért a piros-fehér-zöld színű hadi- érem szalagján viselendő, a karddal és sisakkal díszített „Háborus emlék- érem” adományoztatott s annak viselésére jogosult.	
Kelt Budapestén, 193	<i>1930 OKT. 10.</i>	hó n.
ORSZÁGOS VITÉZI SZÉK mint a háborus emlékérem irodája.		

Vitéz Jády József szabómester; 31-es tartalékos honvéd Magyar Háborús Emlékelem igazolványa 1930. (LDM tudományos dokumentumok 83.272.10.)

- Kitüntetési igazolvány.

Halványzöldes színű papír, 15.8x9.4 cm. Fekete vonalkeretben előre nyomtatva, fekete tintával kitöltve.

48964/193... szám

Alispáni hivatal (Budapesten polgármesteri
hivatal) által töltendő ki.

IGAZOLVÁNY.

Jády József 1880. évben Veszprém községi Veszprém vármegyei születésű – „-
községben

– „- vármegyében illetőségű, volt tart. honvédek a hadrakelt seregnél 31. h. gy. e. mint szabó teljesített tényleges szolgálataiért a piros-fehér-zöld színű hadiérem szalagján viselendő, a karddal és sisakkal díszített „Háborús emlékérem” adományoztatott s annak viselésére jogosult.

Kelt Budapesten, 1930 OKT. 10.¹⁴ hó n.

ORSZÁGOS VITÉZI SZÉK

mint a háborus emlékérem irodája.

Körbélyegző, „*** ORSZÁGOS VITÉZI SZÉK/ Háborus/ Emlékérem/
IRODÁJA” felirattal. Átmérő 3.4 cm, lila színű.

Hátoldalán:

29760. Szénásy, Budapest. cégjelzés.

Kék ceruzával ráírva: Veszprém 3 P

LDM Történeti dokumentumtár 83.272.10. V. dr. Fodor Zsuzsa történész gyűjtése, dr. Jády Sándortól (Veszprém, Cserhát utca 30.), 1982-ben.

- Igazolvány.

Papír, 20.9x14.8 cm. Írógéppel írva, az aláírás fekete tintával.

Hosszúbélyegző:

„M. kir. veszprémi járási és Veszprém mi-városi

LEVENTE PARANCSNOKSÁG” felirattal. Hossza 8.5 cm, lila színű.

50/384. szám

sgt.-1941.

Igazolvány:-

Igazolom, hogy J á d y J ó z s e f aki 1880 évben Veszprém városban született volt m. kir. 31. honvéd gyalogezredbeli póttartalékos honvéd bevonult 1914 évi augusztus hó 4-én az általános mozgósítás folytán 28. számú állp.¹⁵ beosztott 1914 évi augusztus hó 4-én a Pk. I-től a 79/1. m. zlj. 28. sz. állp. Visszatért és beosztott 1915 I/7-én a harctérről mint sebesült¹⁶ a Pk. I.-höz 25. sz. állp. Beosztott és elvonult 1917 évi január hó 2-án a hadszíntérre a XXVI. menetzlj. 1. menet századával 4. sz. állp. Jogasult (sic!) 1917 évi május hó 3-án a Károly csapatkereszt¹⁷ viselésére 50. sz. állp. 1917.

Ezt az igazolványt Jády József 1903–1880 számú eredeti anyakönyvi lapjában

bejegyzett adatok alapján mina a (sic!) volt m. kir. 31. honvéd gyalogezred felszámoló hatósága állítottam ki és nevezett saját kérelmére adtam ki.

Veszprém, 1941 évi október hó 14-én

olvashatatlan aláírás: (Szumis?) J. szds (?).

Körbélyegző, Magyarország koronás, tölgy- és babérmagkoros kiscimerével, „* M. kir. veszprémi járási és Veszprém m-i városi/ levante parancsnokság” körirattal. Átmérő 3.6 cm, kék színű.

LDM Történeti dokumentumtár 83.272.39. V. dr. Fodor Zsuzsa történész gyűjtése dr. Jády Sándortól (Veszprém, Cserhát utca 30.), 1982-ben.

Illikmann József (1936-ban még életben volt)

Veszprémi fodrász mester, tartalékos szakaszvezető.

Tényleges szolgálatra 1913. szeptemberében vonult be a 31-es honvédekhez. 1914. augusztus 18-án ment ezredével az orosz frontra. Rawaruskánál megsebesült. Grácban súlyos fej operáción esett át, majd Veszprémben kezelték. Felépülve önként jelentkezett a X. menetzászlóaljba és visszakerült 1915 telén-tavasza a kárpáti frontra. Később Lublinnál megbetegedett. Felépülve az újonc és altisztképző iskolánál volt kiképző. Még 1915-ben Volhyniában lábtöréssel ismét megsebesült. Gyógyulása után egy ideig a pótkeretnél szolgált, majd 1917-től az olasz harctéren (Kostanjevica, Selo). Utóbbi ütközetben gránát-légnyomástól harmadszor is megsebesült. Laibach, Székesfehérvár, Veszprém, stb. kórházaiban kezelték, s mint 33%-os hadirokkant szerelt le. Kitüntetései: Bronz Vitézségi Érem, Károly Csapatkereszt, Sebesültek Érme.¹⁸

Fata István (1936-ban még életben volt)

Veszprémi műkertész, tartalékos honvéd.

1915 februárjában vonult be a 31-es honvédekhez. Júniusban került ki az orosz harctérre (Breszt-Litovszk, Bug folyó menti harcok, Karpilowka). Utóbbi helyen megbetegedett. Kowelban és Szegeden ápták, majd a pótzászlóalj lábadozó osztághoz osztották be. 1916 novemberétől ismét az orosz, majd decembertől az olasz fronton volt, ahol a X–XII. isonzói csatákban, majd a Piave mentén harcolt a háború végéig. Kitüntetései: 2. osztályú Ezüst Vitézségi Érem, Bronz Vitézségi Érem, Károly Csapatkereszt.¹⁹ Veszprémben, a Veszprémvölgyi (akkoriban Fürst Sándor, korábban Andrassy) utcában, az 1980-as években még magam is láttam a Fata keréscsészét megkopott, de minden bizonnyal még a II. világháború előttről megmaradt cégtábláját. Azóta az épületet brutálisan átépítették, jobban mondván csaknem egészét lebontották, csak utcai homlokzatát hagyták meg, s természetesen elpusztították a cégtáblát is.

A felsorolt egykori iparosok szorgalmas mindennapi munkájukkal hozzájárultak részben városuk arculatának kialakításához, részben az ott élő lakosság különféle igényeinek kielégítéséhez, az emberek életének kényelmesebbé tételéhez. Akik túl-

élték közülük a háborút, a két világháború között általában éppen úgy részt vettek minden hazafias megmozdulásban, mint az ún. úri osztály tagjai. Többnyire tevékeny őrzői voltak az I. világháborús hősök kultuszának. Hősök napján (május utolsó vasárnapja), ezred emléknapon (szeptember utolsó vasárnapja), halottak napján (november 2.), polgári ruhájukon is büszkén viselték vérük és verejtékük ontásával kiérdemelt hadikitüntetéseiket. Nem lehet véletlen, hogy a felsoroltak közül – Jády József kivételével – valamennyien fontosnak tartották, hogy személyi adataik bekerüljenek az 1936 júniusában napvilágot látott ezredtörténetbe. Városunk 111 hősi halált halt iparosának nevét, 1923 decembere óta, az ipartestületi székházban elhelyezett emléktáblán olvashatjuk.²⁰

FORRÁSOK, IRODALOM

- BÚS–SZABÓ 2001 = BÚS János – SZABÓ Péter: Béke poraikra... II. Dokumentum emlékkönyv a II. világháborúban a történelmi Magyarország területén elesett, meghalt magyar katonákról és munkaszolgálatosokról. Budapest, 2001.
- CSISZÁR 2008 = CSISZÁR Miklós (szerk.): A város élni akar. Veszprém 1919–29. Veszprém, 2008.
- HAHN–ZSADÁNYI 1929 = HAHN Ferencz – ZSADÁNYI Oszkár (szerk.): Veszprém megyei fejek 1919–1929. Veszprém, 1929. oldalszámozás nélkül.
- HERCZEGH 1936 = HERCZEGH Géza: A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31. 46. és 79. honvéd menet zászlóaljak, valamint a 31/I. népfölkelő zászlóalj története. Cegléd, 1936.
- KÁLLAY 1927 = KÁLLAY István (szerk.): Magyarország a világháborúban. Budapest, 1927.
- LDM = Laczkó Dezső (korábban Veszprémvármegyei, majd Bakonyi) Múzeum, Veszprém
- MÁTHÉ 2001 = MÁTHÉ Éva (szerk.): Töredék. Tanulmány és emlékezés a Veszprém városi és a megyei zsidóság tragédiájáról (1944–1945). Fejezetek a veszprémi zsidó közösség történetéből. Veszprém, 2011.
- MOLNÁR 2000 = MOLNÁR Jánosné: A hős veszprémi iparosok emléktáblája. Veszprémi 7 Nap. VI. évf. 21. szám (2000. máj. 26.)
- V. FODOR 1986 = V. FODOR Zsuzsa: Veszprémi iparosok és kereskedők századunk első évtizedeiben. A veszprémi Bakonyi Múzeum kiállítása az Országos Műemléki Hónap alkalmából. Veszprém, 1986.
- V. FODOR 1989 = V. FODOR Zsuzsa: „Isten áldja a tisztas ipart” Iparosélet Veszprémben a két világháború között. Tanulmányok a szabó, a vendéglős, a fényképész és a berautós szakma történetéből. Veszprémi Múzeumi Értesítő. Veszprém, 1989
- VERESS 1982 = VERESS D. Csaba: Adatok a zsidóság Veszprém megyében a II. világháború idején lejátszódott tragédiájához. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16. 1982. 399–412.
- VERESS 2001 = VERESS D. Csaba: Adatok a zsidóság Veszprém megyében a II. világháború idején lejátszódott tragédiájához. In: MÁTHÉ Éva (szerk.): Töredék. Tanulmány és emlékezés a Veszprém városi és a megyei zsidóság tragédiájáról (1944–1945). Fejezetek a veszprémi zsidó közösség történetéből. Veszprém, 2011. 5–44. (Az előző tanulmány csaknem változatlan újrakiadása.)
- VH = Veszprémi Hírlap (megjelent 1893–1944 között)
- Vitézi Rend 1931 = A tízéves Vitézi Rend. Szerk. Szécsy Imre–Oszlányi Kornél–Oszlányi József–Farkass Jenő. Budapest, 1931.

JEGYZETEK

- ¹ HERCZEGH 1936. 92.
- ² HAHN–ZSADÁNYI 1929.; Vitézi Rend 1931. 424.; HERCZEGH 1936. 92., 351., 404. fényképpel; V. FODOR 1989. 68–74., 78. fényképekkel
- ³ Ez az épület 1945-ben bombatalálatot kapott, elpusztult. Ma az egykori Napló Irodaház található a helyén. JÁKÓI 2010b. 39.
- ⁴ KÁLLAY 1927. 216., 221. fényképe; HERCZEGH 1936. 395. fényképpel; V. FODOR 1989. 66., 78.; VERESS 1982. 400.; VERESS 2001. 10.; MÁTHÉ 2001. 78., 91.; BÚS–SZABÓ 2001. 700.
- ⁵ HERCZEGH 1936. 397. fényképpel; V. FODOR 1989. 53., 61.
- ⁶ HERCZEGH 1936. 395.; V. FODOR 1989. 32., 61.
- ⁷ HERCZEGH 1936. 399. fényképpel.
- ⁸ HERCZEGH 1936. 150.
- ⁹ HERCZEGH 1936. 396. fényképpel.
- ¹⁰ V. FODOR 1986. 4.; V. FODOR 1989. 16–17., 26., 27.; személyi adatainak pontosítását Kákonyi Anna történész kollégámnak köszönöm.
- ¹¹ hop. par. = hadosztályparancsnoksági parancs
- ¹² Valószínűleg Mayer József tart. hadnagy, korábban a 10. század alantós tisztje (1917. szept.), majd ezred telefonos tiszt (1918. jún.). HERCZEGH 1936. 287., 313.
- ¹³ Vitéz Herczegh Géza hivatásos katonatiszt, alezredes. 1913. márc. főhadnagy a 31-es honvéd gyalogezrednél. 1914. aug.-szept. a 9. szd. pk.-a szds.-ként. 1914. aug. 28. Uhnownál j. felső combján puskalövéstől megsebesült, majd szept. 10. Komanichánál (megint a combján) és okt. 21. Kostkównál (térdlövés) ismételten megsebesült. 1915. jún. a II. zlj. segédtisztje. 1915. júl. 6-tól a 8. szd. pk.-a, majd a II. zlj. pk.-a. 1915. aug. 14. csonthártyagyulladás és 39.5 fokos lázzal elhagyta a harcteret. 1916. aug. 10. bevonult és aug. 17-ig a (nagykanizsai) 20/II. zlj. pk.-a. 1916. szept. 27-től 1917. júl. 26-ig a 31/II. zlj. pk.-a. Ekkor, 22 havi frontszolgálat után, St. Peterre, a kiképző táborba, majd aug. 10. Veszprémbe, a pótzlj.-hoz vezényelték. Ezután 1921. febr. 1-ig a Honvédelmi Minisztériumban szolgált. 1921. febr. 1-től négyhavi csapatszolgálaton Debrecenben, azután átmeneti viszonyban. 1925. jún. 1. nyugállományba helyezték. 1935. szept. 30-ra elkészítette a 31-es ezredtörténet kéziratát, amely 1936 júniusában jelent meg nyomtatásban. Kitüntetései: Vaskorona Rend 3. oszt. kardokkal és hadiékítménnyel (1917. máj. 23–25. Kostanjevićáért), stb. HERCZEGH 1936. 12., 21., 28., 31., 47., 48., 51., 62., 67., 78., 99., 125., 160., 165., 171–172., 178., 181., 228., 229., 233., 234., 250., 251. [fényképen a 31. számmal jelölve], 257., 258., 259., 260., 261., 262., 263., 269., 270., 278., 279., 352.
- ¹⁴ A keltezés lila színű bélyegzővel rányomva.
- ¹⁵ állp. = állomásparancsnoksági parancs
- ¹⁶ Aláhúzva zöld ceruzával.
- ¹⁷ Aláhúzva zöld ceruzával.
- ¹⁸ HERCZEGH 1936. 388. fényképpel.
- ¹⁹ HERCZEGH 1936. 376.
- ²⁰ Iparos-hősök emléktáblájának leleplezése. VH 1923. dec. 16. 1–2.; újra közli: CSISZÁR 2008. 27–29. fényképpel.; MOLNÁR 2000.

DOKUMENTUMOK

Kétszáz esztendeje annak, hogy 1814. október 27-én Treuer József városbíró ügybuzgalma eredményeképpen városunk egyik jelképe, a Tűztorony megújult. A címer és a toronygomb ünnepélyes felhelyezéséről számol be, valamint az időkapzulában elhelyezett Emlékiratot ismerteti Véghely Dezső az 1876. január 16-án megjelent Veszprém című városi lap II. évfolyam, 3. száma 1–2. oldalán. A köztisztelőben álló Véghely-család tagja, Véghely Dezső 1867-től 1878-ig volt a város főjegyzője, amikor megyei főjegyzővé választották. Történetírói munkásságával jelentősen hozzájárult Veszprém múltjának feltárásához.¹

Az évforduló kapcsán a várostörténet egy mozzanatát felidéző írást Kovács Győző Gyula válogatta a korabeli veszprémi sajtóból. (szerk.)

Emlékezzünk régiekről²

Mind azon vidéki vagy idegen egyén, a ki városunkban először jelenik meg, a csudálkozás bizonyos nemével tekint a bástyafalon oly büszkén emelkedő tűztornyunkra. Emberi természeténél fogva mindegyik eredetét és rendeltetését óhajtja ismerni s ez utóbbi iránt rendszerint kap is felvilágosítást. A torony építtetésének körülményeit azonban ma már igen kevesen ismerik s ez az oka, hogy a városi nagy közönség tekintélyes része is homályos dolgokat beszél felőle.

Jelen közleményem a nagy közönség tájékozására kíván szolgálni s közrebocsátása kötelességem is volt, miután nem szabad, hogy az önkéntes tűzoltó egyesületünk ideiglenes rendelkezése alá bocsátott s ennek életében oly fontos szerepre hivatott tűztorony építését biztos adatok alapján ne ismerjük.

A torony felépítését „a várbeli víznek a piacra leendő” lehozásával együtt az erélyes Treuer József város-bíró kezdeményezte és pedig az 1814-ik év tavaszán. A legnagyobb buzgósággal elkövetett mindent, hogy a költség együtt legyen, s a torony felépüljön. E működése eredményre is vezetett, mert a torony azon évi október hó 27-én – fedél nélkül ugyan – de mégis kész volt és nagy ünnepélyességgel a tetején levő gomb és címer ugyan ekkor fel is tétetett.

Ezen ünnepély alkalmával a toronygombba emlékirat tétetett be, mely a torony felépítésének történetét a mint egy részt híven leírja, úgy más részt igen érdekes bepillantást enged azon kor viszonyaiba. Ezen emlékirat a város jegyzőkönyvében 492 sz. a. iktattatott be, s ugyan e pont alatt azon nap egyéb ide vonatkozó eseményei is feljegyeztettek.

Közlöm a mint következik:

*

Örök emlékezetnek okáért!

Ezen több századoknál fogva fenn álló és közönségesen Vigyázó Torony névvel neveztetett Torony, attól fogva, hol kerekése megszűnik, Négy szegletes formája pedig kezdődik, a' közbátorság 's a' Város Diszére, Kétharmad részben ugyan a' Városi Polgári Közönség, egy Harmad részben pedig a' Nemesi Közönség Kölcse-gével, ezen kívül számosabb egyes egyes városi lakosoknak önként való Adakozá-sával emeltetett ezen mostani fényes és pompás állapottyára, ezen folyamatba való Egyezer Nyolcszáz Tizen Negyedik esztendőben, úgymint:

Dicsőségessen uralkodó Első FERENCZ királyunk Eő Felsege országlásának azon szerencsés Esztendejében, mellyben a többi Európai Uralkodó Fejedelmekkel egyesített akarattal és erővel, a' Francia Nemzet telhetetlen Hódoltatásainak vége lett; Páris a' fő-Város magát megadta, a' Nemzet Császárt Napóleont Császári Szé-kétől megfosztotta, és az előbbeni Uralkodó királyi Házat, a Bourbonnt visszaállítot-ta; Európa állapottyának, 's a Közönséges Békesség felállításának kimunkállására, az Uralkodó fejedelmek többen személyesen, mások Követtyeik által, Bécsben Ausztriának fő Várossávan Felseges Királyunk Lakhelyébe öszve gyülekeztek; e mai napon pedig szabad Királyi Buda városában, mint ezen Nemes Magyar Országnek Fő Városában, már harmad naptól fogva az Ország szeretett Nádor Ispánnyanál, Császári Fő Herczeg Joseff Antal Nepomuc Jánosnál, Királyunk edgyik Kedves Testvérjénél, Buda Városának is kimondhatatlan Öröme mulatnak! Éljenek! Éljenek!

A Weszprémi megyebéli Püspöki székben ül Méltóságos Kurbélyi György, Császári Királyi Udvari Tanács és Felseges Királynénknak Udvari Cancellarius.

A Weszprémi Nemes Káptalannak Rang szerént való Tagjai Ez időben:

Nagy Praepost és Kanonok: Méltóságos Nedeczki Nedeczky Károly, Driveszti Választott Püspök, a' Boldogságos szűz Máriának Egresi Apaturja, Apostoli Protonotarius.

Lector és Kanonok: Fő Tisztelendő Hornyik János, a Boldogságos szűz Máriának Babólcasai Apáturja, Nemes Szala és Somogy Vármegyékben Tábla Bíró.

Cantor és Kanonok: Fő Tisztelendő Kiss Ferencz.

Custos és Kanonok: Fő Tisztelendő Babics András, Weszprémi Vári Minden szentek Praepostya Nemes Somogy és Weszprém Vármegyékben Tábla Bíró. –

A többi Kanonokok: Kopácsi Jóseff, Weszprémi Hazafi, Szent Jakab Somogyi Apaturja, Szent Mihály Arch Angyal Hántai Praepostya, Cathedralis Fő Esperest! – Külley János, Szent Lászlónak Somogy Vármegyei Praepostya, Szalai Fő Esperest, és Nemes Weszprém és Somogy Vármegyékben Tábla Bíró; – Balassa Adalbert Següdi Fő Esperest; – Horváth János, Szent Mihály Rudinay Apaturja, Nemes Szala és Weszprém Vármegyékben Tábla Bíró; – Kolossváry Sándor, Weszprém Várossának Plebánussa, Nemes Weszprém és Szala Vármegyékben Tábla Bíró és

Sinkai Joseff. – Becsületbeli Kanonokok pedig: Kovács Antal, Palota Várossának Plebanussa, és azon nevű kerületnek Al-Esperesty; mindnyájan, mint az Anya Szentegyháznak ez időbeli Fő Fő Órállói.

Nemes Wespzrém vármegyének ugyan ezen Időbéli Főispánya Nagy Méltóságú Gróff Galánthai Eszterhazy Nepomuc János, Császári Királyi Kamarás Ur, Valóságos Belső Titkos Tanácsos, és a Fő Méltóságú Erdély Országai Udvari Királyi Cancelláriánál Referandarius; Kinek bölcs Kormányzása alatt:

Első Al-Ispányi Hivatalt Bésán István, Másodikat Felső Eöry Rába Boldizsár viselik; – Bezerédi Bezeredy György, Fő Jegyző; Kocsi Horváth Sámuel és Őri Szabó Gábor Al Jegyzők; Esztergami Ignác, Paraicz Ferencz, Szabadhegyi János, Röth Jóseff Fő Birák; – Hunkár Mihály, Kun László, Vigyázó János, Szakonyi Jóseff, Itzés Mihály és Győri Beniámin pedig Esküttek; – Kalmár János és Grmauecz Gábor Fő; Kiss Pál pedig Al Tiszti Ügyviselők; – Illésy Miklós Fő, Németh Jakab és Balog János Al Adószedők; – Kupricz Mihály számvevő; – Balassa Ignátz Archivarius; – Simoga Mihály, Szalóky István, Martonfalvay János, és Jezerniczky István pedig Biztosság; – Mindnyájan a Nemes Vármegye Hivataljainak ez Időbéli valóságos Viselői.

Wespzrém Városának Polgári közönségét Városi RENDES BIRÓI Hivatallal kormányozza, Érdemes TREUER JOSEFF, kinek hathatós iparkodásának Tanúbizonyosságául szolgáljon, ezen közhasznú és Diszes Épület is; – Főjegyző Csirke János, ki egyéb aránt a Palotai és Jánosházához tartozó Somlóvári Méltóságos Uradalmaknak Rendes Fiscalissa, és a Nemes Magyar Hazabeli Polgári és Ecclesiái Törvényszékeken Hites Ügyviselő; – Belső Tanácsbeliek: Sily Antal, számos Esztendőig Városi Rendes Biróságot már viselt Érdemes Személy, Pápai László, Jáköi Sámuel, Szauer Pál, Rudi Mihály, Klugh János, Branstetter Jóseff, Devecseri István, Jádi Ferencz, Csehszijjártó István, és Zsolnay István; – Külső Tanácsbeliek, vagy is Deputatusok, Haubner Mátyás, Vadi Ferencz, Tomsics Jóseff, Rajzinger György, Oszlányi Ferencz, Rozmán István, Arleth Jakab, Jáköi Mihály, Halász Pál, Rados Jóseff, Medvenics Jóseff, és Rózsa Jóseff, ki egyszersmind Városi Adóvevő is; mindnyájjan a Városnál Közönséges Hivatalt viselő Érdemes Személyek.

Városi Árva Hivatalt Gyámatyái névvel viseli, a fent is már nevezett Treuer Jóseff, és már 15 Esztendőktől fogva, 172 megkülömböztetett Városi Árva Massákról, s még számosabb Árvákról, dicséretes iparkodással gondot visel

Vagynak még a Város Közönséges Dolgai elintézéséhez egyes egyes Voksokkal felruházva – választott Hatvanosok, ugyancsak Hatvan személyből állók, kik egyszersmind a Deputatus és Tanácsai karoknak mintegy nevelő oskolái, kik közül ezek a megüresült székekbe választatnak.

Városi közönséges szolgálatokat tesznek ez idő szerint és ugyan Quartély-Mesteri szolgálatot Boronyai László, Hatvanos, egyszersmind Piaczi Visgáló, – Szabadvajdait Farkas Ferencz, a Város Gazdasága mellett; – Vásárbírói szolgálatot Szöllősi János, és Győri Jóseff, Utcabíróit pedig Paczai Ferencz, Ludvig Jóseff, és

Farkas János, kik, úgyszintén a Városnak Formaruhájában – Sötétkéék posztóból Sárga Sinorra-járó Egy Huszár és Két Hajduk, a két Erdő kerülőkkel edgyütt, a Közönség szolgálattjára mindenkor talpon állanak.

Ezen Toronynak, mint szintén a mellette álló Ujj Háznak Építése mellett Fő Inspectorképpen fáradozott Személyeknek, úgymint a Városi polgárság részéről Treuer Joseff, és Arleth Jakabnak, a Nemesség részéről pedig Nemes Tóth Szily Jánosnak, hogy neveik és Érdemeik a késő Maradéknak is ezennel által adassanak, érdemeseknek ítéltettek.

Érdemesek az emlékezetre mind azon Mester Emberek is, kik ezen Díszes Épületeken munkállódtak, ugyanis:

Kőmíves Mester: Strapkovichs Sebestény, Vizler János pallérral; – Ács Mester Fogt Jóseff, Tisszinger Károly pallérral; – Lakatos Mester: Jordán Bernáth, ki a Magyar Ország Czímerének, és a koronának elkészítésébe Mesterségbeli Tudományos gyakorlottságának Remek mívét adta; Foichtinger Károly képíró, ki azokat megaranyozta, és kiírta; – Kolompáros mester Krénicz Ignázt, ki mind a Gombot Veresrézből remek módon elkészítette, mind az egész Tornyt is befogja fedezni, Úgyszintén: Gombos Meszter Teller János is, ki azon Gombot 25 darab Speczies, 4 frt 30 krrokat darabszámba érő és felolvasztott finom arannyal, Tűzbe, Tükröző pompára remekül meg aranyozta. Mindnyájan Weszprém Városának Polgárai és Lakosai.

Ezen folyamatba való 1814-ik Esztendőbéli October Holdnapnak 27-ik napja, Csötörtök, és ugyan Sabina szűz napja az, melylyen a Városi közönség, legelsőben is az Úrnak nevét a Várbeli Nagy Templomban buzgó áhítatossággal segítségül hívta; azután, az itt pompással tükröző finom aranyozott Gomb, a Város Házától, hol közönséges Látásra kiteve vala, díszes Muzsikaszó mellett a Polgári Katonáság által az Ujj Épülethez felkésértetett; ott pedig osztán mind ez, mind az e felett pompással felemelkedett a Nemes Magyar Ország Czímere, Megezüstözött kettős keresztre; a Négy fő folyóvizet, Dunát, Tiszát, Szávát, és Drávát ábrázoló Ezüstözött Lapokra; a Hármass Hegyek Csutsai a délszinben ragyogó Napnak arany Sugárait elfogván, meljéke és aljának zöldellő színével pedig Pannónia Gazdag termékenységére mutatván; egyébaránt aranyozott Sújtásokkal csinossan kiperemezve, – ezek felett ismét a Szent Korona, egészen Megaranyozva, belől ver bársony színre kifestve, külső részén drága köveket ábrázoló Ékességekkel, egész kerületébe pedig Brillióntokkal készítve; mely mindezeknek legfelső Részén az Arany Alma kis keresztel helyeztetve vagyon; – a Fő Tisztelendő Papságnak és főbb főbb rangu Polgári Tiszteknek a Városi Előljáróságnak s Nagyszámú Városi és Külföldi Lakosoknak jelenlétében; paradirozván a Magyar Polgár Katonáság ugyan Paczai Ferencz kapitánya, a Németh Polgár Katonáság pedig Hermán Antal Kapitánya Kormányozásokkal, pompás Musika, Síp, Dob, Trombita szok zengése alatt, mindeknek öröme helyére tétetett, s a Jövendőségnek, és a mennyire a Világi Dolgok változandósága megengedi, a legkésőbb századoknak is által adatott; Fogt Jóseff Ács Mester, és Tisszinger Károly bátor lépéseik mellett. Melly örömet ma estvére

egy a Németh polgárságból össze állott Theatromi Társaság, Langer Ferencz Órás Mester Házába való Nézőszinbe előladandó Theatromi Darabbal, Hernberger Constantin vezetése alatt igyekszik nevelni; azután ugyan ott közönséges Öröme Bál, Musika és táncz léssen.

Adja a Magyarok Istene, hogy a Békesség a Tudományok a földmivelés a szép és kézi mesterségek, a kereskedés a Magyar Hazába Vég, és Határnélkül virágozzanak! Jegyezte Weszprém Városában October Holdnap 27-ikén – az MDCCCXIV-dik Esztendőben Csirke János m. p. Weszprém Várossának Hites Fő Jegyzője. Treuer Jóseff m. p. Weszprém Városának Rendes Bírāja (a Város Nagyobbik Pecsétjének Helye.)

Ezen iromány tehát, mely finom Regal papirosra, Négy rétebe összehajtva s Vastag Lineakkal kerítve, tiszta betűkre Fő Jegyző úr által leirattatott, ugyan az által a Vigyázó Trony Nagy, ablakjai arányába való Álláson az egész közönség előtt hallható szóval felolvastatott. Az olvasás közbe midőn Felsőes Királyunk, Nádor Ispányunk, Megyés püspökünk a N. Káptalannal, Fő Ispányunk a N. Vármegye Tagjaival s a Városi Tanács olvastatnának, az Éljen! Kiáltás Trombita és Musika közt Mindannyszer megujtattak, a három Első alatt pedig a Magyar és Németh Polgárság Öröm Tüzet adott, melyet a Vár oldalába kiszegezett Agyúk követtek. Azután mindezen iromány, mind az is melyet a Nemeség készített, az e végre készült Veres Rézből való s belül megczinezett Píkszisbe, gömbölyű hajtással bele záratott, és osztán a Gombba, mely már ekkor helyén állott, örök emlékezetnek okáért, a közönségnek szeme láttára betétezt.

Ezt követte a Czimernek mely magába a koronával edgyütt Hét és fél lábnyi magos, szára egy ölnyi hosszú Vastag Vas dorongból áll, mindössze pedig az egész Czimer 148 fontot nyom helyére tétele. Mely után a Gomb azon Ujj, s egy egész öltöző Ruhának való posztóából, mellyel betakarva vala, kifejtetvén, Fogt Joseff Ács Mester és pallérja Tisszinger Károly amaz Német, e pedig Magyar Nyelven való Elköszönések mellett számos pohár borokat ittak, azokat mindannyszer Kleinmann Joseff igazgatása alatt zengett Vig Musika, s Éljen! kiáltások egyszersmind a legfelső állásról sok számos Semléknek a látvánság közzé lett széljel hajigálása követvén, az egész ezen Czeremoniának pedig, mely reggeli Tizedfél óraker vette kezdetét éppen Tizenkét órára vége lévén.

Estvére kelve volt a Theatrom, melybe Koczebue híres szerzőnek a Desertor nevű darabját, az egész Néző Közönségnek meglegedésével el jádztatott, – mely után a Theatromi kar, egyedül csak ezen nevezetes napra készített következő Verset énekelt el Musika mellett:

*Auf zur Freude auf zur Wonne
Denn die Zeit ist nicht mehr fern
Wo uns milde scheint die Sonne
In der Gnade unsers Herrn.
Auf zum Danke, auf zur Liebe
Die der Gute ganz verdient*

*Der mit rastlos edlen Triebe
Nur fürs Allgemeine dient.
Ihn verdanken wir die Zierde
Die uns nun so hehr umgiebt
Ohne Nutz und Ruhmbegierde
Hat's Ihn einzig so beliebt.
Darum Jubelt! jauchzet singet
Last der Freude ihren Lauf
Jubelt das die Zeit uns bringet
Mehr noch solche Männer auf.*

Melyet az Éneklő Társaságnak ismét, és ismét megújítva elmondani kellett, mely mindezeket egy közönséges Bál, Musika és Táncz Zárt be. Mind ezek pedig ismét örök emlékezetnek okáért ezen Jegyző-Könyvbe is beiktattatnak.

*

E közlemény hű tüköre városunk azon kori társadalmi életének. Tanuljunk belőle a közügyek iránt lelkesedést és kitartást.

Ha e lapok t. olvasó közönségének unalmat nem okozok, rövid, de azért érdekes töredékekkel, városi, más intézeteinket is ismertetni fogom

VÉGHÉLY D.

JEGYZETEK

¹ Csiszár Miklós: Véghely Dezső (1840–1897). In: Véghely Dezső: Emléklapok rendezett-tanácsu Veszprém város közigazgatási életéből – Veszprém: Veszprémi Szemle Várostarténeti Közhasznú Alapítvány, 2012. [2013!] 30 p. + [476] p. (Veszprémi Szemle könyvek; 5.) 7–30. p.

² Megjelent a Veszprém II. évfolyamának 3-ik számában, 1876. január 16-án. 1–2. oldal.

KÖNYVSZEMLE

Padányi Bíró Márton veszprémi püspök végrendelete 1762. Kiadásra előkészítette Hermann István és Jakab Réka. Veszprém, Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2013. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 31.) 144 + 64 p. A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára a tavalyi évben nem kevesebb, mint öt kiadványt jelentetett meg. Közülük az egyik Padányi Bíró Márton veszprémi püspöknek élete végén, 1762-ben kelt végrendeletét tartalmazó forráskiadvány.

A főpásztor halálának 250 éves évfordulója kapcsán több rendezvény és kiadvány állított emléket a 18. század közepe nagy hatású alakjának. A megyei levéltár ez alkalomból az érseki levéltár közreműködésével szervezett kétnapos tudományos konferenciát 2012. szeptember 13–14-én, a várbeli Szaléziánus épületében. A konferencia nem pusztán Padányi püspökségének kívánt emléket állítani, hanem a főpásztor veszprémi működését tágabb kontextusba helyezve az egyházakról és a rendiségről, a 18. századi felekezetekről és az ugyancsak e században nagy lendületet kapó katolikus megújulásról is külön szekcióban hangzottak el referátumok. A rendezvényt írásban megörökítő tanulmánykötet a megyei levéltár gondozásában 2014-ben, a könyvhétre jelent meg.

A 18. századi katolikus megújulás, a római katolikus egyházmegye történetének kutatását és az eredmények publikálását a Veszprém Megyei Levéltár vállalta magára. Hermann István doktori disszertációja is a témában készült, de több levéltári kiadvány is született már, illetve van előkészítés alatt az intézményben. A kiadványok sorát, bár más korszakbeli tanulmányokat is tartalmaz, az ugyancsak az érseki levéltárral közösen kiadott Megyetörténet című kötet nyitotta. A 2009-ben, a veszprémi püspökség részére kiállított szentistváni adománylevél ezeréves évfordulója apropóján szervezett konferencia egyháztörténeti szekciója tíz referátumának éppen fele tárgyalta a korszakot a szimpóziumról kiadott tanulmánykötetben. 2012-ben Nagy Balázs Vince levéltáros jóvoltából jelent meg a várostörténet számára is rendkívül hasznos forráskiadvány Padányi püspök 1757. évi Veszprém városi lélekösszeírásáról. 2013-ban Forgó András, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem történész-adjunktusa tette közzé a megyei levéltár biztosította keretek között Hermann Engelbert ciszterci szerzetesnek az 1712. évi országgyűlésről készített feljegyzéseit, azok eredeti latin szövegével és magyar fordításával. Mindkét forráskiadvány előtt a források alapvető tanulságait összegzendő részletes bevezető tanulmány olvasható a korszak egyház- és várostörténetéről. Ebbe a sorba illeszkedik tehát a Padányi püspök végrendeletét közreadó kötet.

Padányi Bíró Márton püspök (élt: 1693–1762, püspök: 1745–1762) a 18. század meghatározó alakja volt. Mint katolikus főpásztor elsősorban egyházszerező mun-

oldalt számlál, s a püspök mellett a székeskáptalan két tagja, Kiss Pál nagyprépost és Drávecz József olvasókanonok hitelesítette pecsétjével. A testamentum annyiban hasonlít a korszakban megszokott végrendeletekhez, hogy elmélkedéssel és foházzal kezdődik, azonban az ezt követő tételesen felsorolt hagyaték más, mint a megszokottak. Padányi Biró Márton ugyanis a testamentum 1761 őszén történő összeállításakor büszkén végig tekintve elvárhatja az évnyi főpásztori idején, és részletes leltárt készített tevékenységéről, hogy arról az utókort ily módon is tájékoztassa.

A végrendelet első fele valójában a püspök páratlan értékű számadása arról, hogyan gazdálkodott az egyházmegye rábízott javaival. A szövegből és a kötet bevezetőjében olvasható összegzésből kiderül, hogy a számba vett 531 277 forint 43%-át templomépítésekre és templomfelszerelésekre fordította. Ez összhangban áll az egyházmegye e korszakbeli újjászervezésével foglalkozó újabb kutatások következtetéseivel. A 18. század elején, a török időszak zilált viszonyait követően, 1710 és 1735 között az egyházmegye területén 21-ről 92-re emelkedett a plébániák száma a püspökelődök tevékenysége révén. Az ezt követő kisebb megtorpanás mögött azonban olyan szervező munka zajlott, amely biztosította egyrészt a püspökség addigra előregedő papságának személyi utánpótlását, és anyagilag lehetővé tette újabb plébániák megszervezését. Padányi nevéhez köthető ugyanis a püspöki uradalmak majorsági gazdálkodásának fejlesztése, a gazdasági és regále-jövedelmet biztosító épületek – magtárak, istállók, malmok, vendégfogadók, városi és falusi boltok, mézsárszékek stb. – nagyobb ütemű felállítása. Erre a célra egyébként kiadásainak 7,2%-át, 38 350 forintot fordított. A két tényezőnek köszönhető, hogy püspöksége kezdetétől újabb lendületet vett a plébániaszervezés. 1777-re megkétszereződött a plébániák 1735-ben regisztrált száma úgy, hogy 1745 és 1762 között, vagyis a püspöksége idejében szinte ugyanannyi, szám szerint 70 plébánia szerveződött, mint az 1710 és 1735 közötti periódusban.

Padányi volt az utolsó veszprémi püspök, aki nem külső kényszer hatására tartózkodott székvárosától távol. Saját kimutatása szerint 100 000 forintot költött sümegi rezidenciájára, de 15 000 forinttal vállalt terhet a veszprémi várban lévő nagypréposti ház bővítésében is. Ő alakította ki 12 000 forint ráfordításával, több szomszédos telek megvásárlásával a veszprémi püspökkertet.

A végrendelet első részét, az eltelt évekre történő visszatekintését követi a tényleges hagyaték, amelyben Padányi 202 322 forintról, vagyis teljes püspöksége alatt élvezett jövedelmének közel harmadáról rendelkezett. A vagyon tekintélyes, háromnegyed részét hagyta családtagjaira, rokonaira, azok kiházasítására, vagyonszerzésére, taníttatására, megélhetésére. A korban nem volt szokatlan, hogy a jelentősebb magánvagyonnal korábban nem rendelkező egyházi méltóságok így alapozták meg családjuk jólétét. A maradék vagyon legnagyobb részét egyházi célokra fordította: így a szeminárium működésére tett alapítványt, püspöki kegyúri templomokat, illetve a káptalant dotálta, valamint misealapítványokat tett több egyházmegyei templom javára. Szintén nem volt szokatlan, hogy közvetlen környezetének, a mindennapjainak háttérét biztosító püspöki alkalmazottaknak a jutalmazása sem.

A püspök szabad végrendekezési joga azonban nem volt magától értetődő. A főpapok végrendekezési jogát 1703-ban szabályozták a Kolonics Lipót esztergomi érsek vezetésével az e célból létrejött bizottság tagjai. A klérus által később sérelmezett megállapodás lényege az volt, hogy az elhunyt főpapok javait a kamarai tisztviselő jelenlétében a székeskáptalan tagjai írták össze. Először kiegyenlítették a tartozásokat, a temetés költségeit és a cselédség fizetését. Könyveiket, egyházi értéktárgyaikat a székesegyház kapta, a maradék részt pedig három részre osztották. Egyharmad rész az egyházmegyei szemináriumra és a szegény plébániákra, egyharmad rész a kincstárra szállt, a harmadik harmaddal pedig szabadon rendelkezhetett. Ahhoz, hogy Padányi szabadon rendelkezhesen javairól, szükséges volt az 1715. évi 16. törvénycikk megszületése, amely lehetővé tette, hogy a főpapok az uralkodóhoz folyamodjanak a szabad végrendekezési jog gyakorlása érdekében. Padányi is így tett, s már 1757-ben kérvényezte Nádasdy Lipót főkancellártól az erre vonatkozó engedélyt, amelyet 1760-ban Mária Teréziától meg is kapott. Az engedélynek ára volt: 8400 forintot fizetett érte a püspök a kincstárnak.

A végrendelet kiadásában a levéltár követte a korábbi forráskiadványaikban már kialakult gyakorlatot. Az eredeti latin nyelvű szöveg mellett, mivel annak felsorolásszerű jellege ezt lehetővé tette, ezúttal párhuzamosan közölték a magyar fordítást. A testamentum mellett, mind szabad végrendekezési jogot megelőző kérvény, mind az uralkodói engedély latin és magyar szövege is helyet kapott a forráskiadásban. A kiadvány része a régebben megszokott, újabban azonban sokszor mellőzött eljárás, vagyis a kiadandó forrás, jelen esetben a testamentum *facsimile* formában történő közreadása is. A forrásszövegek után található mutató segít eligazodni a szövegben, amelyből könnyedén kigyűjthetők például a püspök veszprémi vonatkozású rendelkezései.

A kiadvány latin szövegét Jakab Réka gondozta, aki a szöveg átírását és a bevezető tanulmány megírásának munkáját vállalta, Hermann István pedig a fordítás elkészítését végezte. A szövegeket Dénesi Tamás pannonhalmi levéltár-igazgató lektorálta. A kiadvány közreműködői között Kredics László és Gárdonyi Máté nevét is meg kell említeni, akik az összeolvasással fáradoztak. A kötet megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

KARLINSZKY BALÁZS

* * *

A Vetési Albert Gimnázium Jubileumi Évkönyve 1989–2014. /szerk.: Szántai Erzsébet. – Veszprém, 2014. –238 p. Egy iskola pedagógiai arculatát elsősorban az határozza meg, hogy milyen válaszokat tud adni az adott kor, – a mindennapi jelen – kihívásaira, hogy mennyire ismeri fel mozgástereinek határait, s milyen teljesítményekre képes e határok között. A válaszok megadásában segítséget kap az adott társadalom célkitűzéseitől, az iskolafenntartó irányultságától és a megszabott szervezeti adottságoktól.

A veszprémi Vetési Albert Gimnázium fennállásának 25 éve alatt messzire jutott: napjainkban már tartósan az ország 50 legjobb középiskoláinak egyike.

1989-ben – a rendszerváltozás idején útjára indított – Mátyás király diplomata püspöke, Vetési Albert veszprémi püspök nevét viselő oktatási intézmény alapításakor az Igényesség, az Állhatatosság, az Emberségesség és a Következetesség jelszavait hirdette meg. Az iskola alapításakor az intézmény pedagógiai arculatát, célkitűzéseit az alapítók a következőképpen fogalmazták meg: „*elsőként megfogalmazott célkitűzés: szuverén, önmagával és a világgal harmóniában élő egyének nevelése. Biztosítani a kulturált környezetet, a szerteágazó ismereteket, az élményeket elősegítő iskolai életet, amelyekben a diák és a nevelő egyaránt formálódik, maga és mások javára. Az oktatásban a nyelvtanulás, az informatika, a testnevelés szakosított tantervű képzése legyen a meghatározó jelleg.*”

Az alapító igazgató id. Navracsics Tibor történelem-földrajz szakos tanár volt. A gimnázium új épületben, kitűnő érzékkel szervezett tanári karral, 488 tanulóval nyitotta meg kapuit 1989. szeptember 2-án.

Az 1980-as évek végén kerültek középiskolás korba az 1970-es években – a kedvező demográfiai hullámban született gyerekek. A közoktatásban tanuló általános és középiskolás korosztály tanulási körülményeinek optimalizálása iskolák bővítésével, illetve új iskolák alapításával valósult meg. Új (állami) iskolák alapítását indokolta az 1990 után szabadon privatizálható vagy alapítható egyházi fenntartású továbbá a magániskolák megjelenése.

Iskolabővítéseket indikált továbbá az 1990-es években felmenő rendszerben működő nyolc- és hatosztályos gimnáziumok beindítása is.

Az 1990-es évektől a gimnáziumi oktatásban – az orosz nyelv kötelező oktatásának megszűnte után – prioritást nyert a nyugati nyelvek kiemelt oktatása. Az ezredfordulón az iskola vezetése helyesen ismerte fel – kitűnő kvalitású szaktanárok szervező és oktató munkájára alapozva vállalta – a francia két tannyelvű képzés szervezését. 2008-tól, a régióban elsőként indította el az iskola a spanyol két tannyelvű képzést is.

Az 1990-es években az iskola pedagógiai programjában szerepelt a nyolcosztályos gimnáziumi oktatás is. A kitűnően szerkesztett és látványosan illusztrált jubileumi évkönyvet tanulmányozva a szokásos statisztikai adatok, az iskola oktatói, technikai dolgozói és tanulói névsorait követően tanulói interjúk alapján rajzolódik ki az iskola 25 évének története, szellemisége. Senior tanárok, továbbá tanári hivatásukat az egykori Alma Materben megvalósító „visszakerült” öregdiákok vallanak az iskoláról. Az emlékező diákok között találunk külföldön dolgozó egyetemi oktatót, gyakorló iskolai tanárt, határainkon túl is ismert olimpián szereplő kalapácsvetőt is.

Az idegen nyelvek magas szintű oktatása és az interkulturálisra nevelés tekintetében a Vetési Albert Gimnázium mintaiskolának nevezhető: az iskolának négy országban van testvériskolája (Ausztriában, Németországban, Franciaországban és Hollandiában).

Az évkönyv „külföldi” olvasói számára is érdekes fejezete a „Mások szemében” címet viseli. Az iskolai partnerkapcsolatok történetét két nyelven – magyarul és az adott ország nyelvén ismerheti meg az olvasó.

A munkaközösségek alfabetikus sorrendben történő bemutatását követve ismerkedhetünk meg az iskola életével, az oktató-nevelő munkával: az emeltszintű biológia képzés mindennapjaival, a komplex ismeretek elsajátítását segítő, az új természettudományos laboratóriummal, a terepgyakorlatok rendszerével, a környezetvédelem világának megismertetésével, a magyar nyelv és irodalom munkaközösség által szervezett szavalóversenyek és a SÉTA (Sajtó és tanulás) program szervezésével; a matematika munkaközösség munkájával, a két tannyelven történő oktatás problémáival; az Európai Unió kormányai által elismert ECDL informatikai vizsgaközpont kialakításával, a sport különböző területein elért vetézés csúcsteljesítményekkel, a drámapedagógiai oktatás színvonalával; a történelmi látásmódot formáló kirándulásokkal, előadásokkal; a 2002-ben útjára indított – a pedagógiai innovációt fejlesztő „Témakert” projekttel.

A szakmai munkaközösségek közül a két tannyelvű oktatást magas szinten megvalósító francia munkaközösség munkáját ismerhetjük meg részletesen. Az országos tanulmányi versenyek élvonalában 2003 és 2013 között szerepelnek a vetézés diákok. Külön fejezet foglalkozik a francia nyelven oktatott történelem, a matematika és a földrajz oktatásával; a 2009 és 2011 között megvalósult Comenius projekttel, a gimnáziumban működő francia nyelvű színjátszó kör sikereivel, továbbá az anyanyelvű lektorok tevékenységével.

A második nyelvként választható angol és német nyelv sikeres oktatása mellett 2008-tól spanyol két tannyelvű tagozat is működik az iskolában. A spanyol nyelvi munkaközösség házi nyelvi versenyekkel, spanyol napok szervezésével, diákcsere-kkel, spanyol nyelvű színjátszó kör szervezésével igyekszik erősíteni az iskola hírnevét.

Az iskola feladatának tekinti a tanulók szabadidős tevékenységrendszerének segítségét: a szakkörök mellett eredményesen működik az iskolai énekkar, segíti továbbá a tanulók munkáját az iskolai könyvtár is.

A Szántai Erzsébet szerkesztésében megjelent jubileumi évkönyv egy sikeres középiskolát mutat be. A siker titkát a gimnázium jelenlegi igazgatójától kölcsönzött gondolatokkal fejthetjük meg „...*Stabil belső értékrend kialakításával, innovációkra képes és azt befogadni kész pedagógus kollégákból álló testület felépítésével, a fejlesztéshez szükséges forrásokat biztosító intézmény menedzsmenttel eredményt lehet elérni. Az európai alapértékek programszintű megfogalmazása szilárd belső keretet nyújtott. A partnerintézményeink széles hálózata Európa nyugati felében, az ottani tapasztalatok megismerése és a mi sajátosságainkra adaptálása kellő innovációs municiót szolgáltatott. Az európai forrásokhoz való hozzájutást biztosító sikeres pályázati tevékenység (Comenius, TÁMOP) finansziális háttérként jelent meg a fejlesztésekhez. Mindehhez társult az önálló gazdálkodás lehetősége és eredményessége, aminek köszönhetően európai foglalkoztatási- és tanulási körülményeket tudunk biztosítani diáknak, pedagógusnak egyaránt.*”

MIHALOVICSNÉ LENGYEL ALOJZIA

* * *

Darcsi István–Donát Tamás: Veszprém két választás között 2010–2014. Kiadja a Veszprém Televízió Kft. – Balatonfüzfő, [2014] – 82 p. + 16 p. színes fotómelléklet. Ízléses és tartalmas kötet látott napvilágot a veszprémi önkormányzat elmúlt négy évéről –immáron másodízben (e hagyomány remélhetően folytatódni fog).

Elsőként interjút olvashatunk Porga Gyula polgármesterrel, melyben számot vet az elmúlt négy éves önkormányzati ciklus legfontosabb eredményeiről. Itt olvasható egy markáns mondat: „...Veszprém jó pályán lévő város”, a gazdasági világváltság ellenére sikerült megtartani a város gazdasági erejét.

Az elmúlt ciklusban huszonöt tizenhétre csökkent az önkormányzati képviselők száma. A 2010-es választások során csak a Fidesz-KDNP képviselőjelöltjei szereztek mandátumot, az ellenzéki pártok jelöltjei csak a kompenzációs listák révén kerülhettek be a helyi képviselőtestületbe. A jobboldali többség kétségkívül megkönnyítette a városvezetés munkáját, hiszen így sokkal rugalmasabban lehetett irányítani a várost, s nem kellett folyamatosan politikai alkukat kötni. Így joggal kerülhetett be a kötetbe, hogy „*Nálunk a viták mindig kulturált keretek között zajlottak. Veszprém büszke lehet politikai elitjére...*”

A város sokat profitálhatott abból, hogy *dr. Navracsics Tibor* országgyűlési képviselő tagja volt a kormánynak, így a fejlesztési források lehívásában Veszprém a magyar városok sorában a legjobbak között teljesített.

Ezután az eredmények felsorolása következik. Ezek közül néhány a fontosabbak közül: Elkészült a Séd-völgyi rehabilitáció, mely azóta a helybeliek kedvenc sétahelyévé lett, s útvonalán több vállalkozás is megalapozott: kávézó, fagyfalozó, söröző, rendezvénytér.

A Kossuth utca megújítására is feltétlenül szükség volt, hiszen az ott működő üzletek forgalma radikálisan csökkent az elmúlt években, elsősorban a környék mentén megalapozott bevásárlóközpontok elszívó hatásának köszönhetően. Szürke térfelülettel ugyan számosan nehezen tudnak megbékélni, de tény, hogy a hozzája kapcsolódó terek révén napjainkban egyfajta agoraszerepet is betölt. Így ma már a városlakók szívesen töltik meg élettel a sétálóutcát. – Mint közismert, Veszprém utcái esténként és hétfégenként gyakran kiürülnek, s ezen csak egy-egy fesztivál

képes változtatni, illetve valamelyest az új sétálóutca, mely már kezd hasonlítani Pécs vagy Szeged étellel teli korzóira.

A belvárosi rehabilitációhoz kapcsolódott a Hangvilla építése, mely mára közkedvelt közösségi térré vált, hiszen a színvonalas étkezőstől a maradandó élményt nyújtó hangversenyekig sok mindent megtalálhat ott a betérő polgár. Valóban, csak az a bizonyos minőségi zongora hiányzik onnét.

A közlekedés fejlesztési koncepció leglátványosabb eleme a Budapest-Jutasi úti körforgalom megépítése volt, melyhez kapcsolódóan rövidesen átadják az észak-déli átkötő tengelyt. Ezáltal jelentősen csökken a Hotel előtti forgalom. (Ott mérik a legmagasabb légszennyezési értékeket.) Az igazán átütő megoldás persze a kisviadukt megépítése lenne, mely által megvalósulhatna a Jutasi és a Pápai utat összekötő szakasz, így becslések szerint legalább harminc százalékkal csökkenne a belváros közlekedési terheltsége. Ehhez azonban nem elég a város anyagi ereje, vagy kormányzati, vagy uniós forrás szükséges hozzá. A város úthálózata körülbelül 160 kilométer, ennek felújítása jelentős részben még várat magára.

A kis kötet olyan projekteket is megemlít, melyekhez az önkormányzatnak közvetlenül nem volt köze, de mégis a várost gyarapították. Ilyen például a kórház és az állatkert bővítése, vagy a járási hivatal létesítése, melynek révén egy-egy patinás épület újulhatott meg. A Jutasi lakótelepen pedig egy több mint egymilliárdos beruházás zajlik, a rendkívül beszédes *Smaragdváros* projektneve alatt.

Örvendetes olvasni, hogy városunkban a munkanélküliség viszonylag alacsony, négy százalék körüli.

A kötet a város polgárságával való kapcsolattartás új formájaként említi a polgármesteri utcaforumokat.

A beszámolóban szó esik az elmaradt beruházásokról is. Például a volt közigazdasági szakközépiskola, a hajdani mozi és ének-zenei iskola régi épületei mind-mind megoldandó feladatot jelentenek az önkormányzat számára.

A polgármesteri interjú után a Krónika rész következik 2010-től.

Nézzük az elmúlt négy esztendő fontosabb történéseit – némi szubjektív válogatásban.

2010 októberében elsöprő, több mint kétharmados győzelmet aratott a jobboldal Veszprémben. Polgármesterjelöltje, Porga Gyula a voksok 64 százalékát szerezte meg.

2011 márciusában adták át a *Kertek és kolostorok projekt* révén megújult Séd-völgyet. Ugyanez év júliusában a franciaországi Lille-ben megrendezett ifjúsági korcsoportos atlétikai világbajnokságon aranyérmét nyert *Pásztor Bence* kalapácsvető, a Padányi iskola diákja.

Szeptemberben a nagyvárosok közül Veszprém nyerte el a Magyarországi Éghajlatvédelmi Szövetség *Klímasztár Díját*. Októberben ünnepelte fél évszázados fennállását a Petőfi Színház társulata, a várban pedig felavatták a *Saléziánus Érsekségi Turisztikai Központot*. Decemberben hetven éves korában elhunyt *dr. Rednik András* belgyógyász főorvos, aki 1982-től halála napjáig dolgozott a megyei kórházban.

A Lovassy Gimnázium egész évben jogelődjenek, a Veszprémi Piarista Gimnázium alapításának 300. évfordulójára emlékezett.

2012 januárjában városi fenntartásba került a Petőfi Színház. Áprilisban 21. alkalommal lett a férfi kézilabda Magyar Kupa győztese az MKB Veszprém KC. Augusztusban a Kokó cukrászda szabolcsi almás máktortája nyerte el a *Magyarország tortája 2012* címet. Októberben a Polgármesterek Randevúján Porga Gyula lett az év polgármestere.

2013 januárjában a belvárosi rekonstrukció keretében megújult az egykori Korona Szálló. Ma a belváros egyik reprezentatív épülete. Márciusban *Energiabarát település-díjat* kapott Veszprém. Júniusban a férfi kézilabda világválogatott elleni mérkőzésen – 15 év után – elbúcsúzott Veszprémtől *Pérez Carlos*. Augusztusban felavatták a Veszprémet Nemesvárossal összekötő kerékpárutat.

Októberben a Legfőbb Ügyészség statisztikájából kiderült, hogy Veszprém a legbiztonságosabb megyeszékhely. Ugyane hónapban avatták színes programokkal a felújított Kossuth utcát. Novemberben a Hangvilla átadásával zárult a belváros rehabilitációs projektje, melynek költsége meghaladja a hárommilliárd forintot. Ez éven Veszprém kapta az *Idősbarát önkormányzat* címet.

2014 áprilisában üzembe helyezték a város külterületén a *Veszprém Napelem Parkot*. Április 24-én 107. születésnapját ünnepelte Nyakas Jánosné Márta néni, a város legidősebb polgára.

Júniusban a nemzeti összefogás és összetartozás jelképeként civil kezdeményezésre és a helyi társadalom összefogásával országzászló állítottak az Óváros téren.

A kötet második részében a számvetés szándékával megszólalnak a város jelenlegi önkormányzati képviselői. Eredményeik felsorolása meghaladná e rövid recenzió kereteit.

A beszámolókat harminc, a várostörténet lényeges mozzanatait ábrázoló színes fotó egészíti ki.

A krónika elgondolkodásra készíti az olvasót, ugyanakkor némi hiányérzete is támad. A következő kiadásokba érdemes lenne bevenni néhány statisztikai adatot: hogyan változott a város népessége az elmúlt években, mennyi a vándorlási különbözet, hogyan alakult a lakásépítkezések száma, hány újszülöttet köszönthettünk az elmúlt évben...

A kötetben némileg felülreprezentált a sport, ugyanakkor a kultúra és az egészségügy történései mintha kissé háttérbe szorultak volna.

Szükség van az ilyen kordokumentumokra, hiszen az utókor ezekből a kötetekből emlékezhet arra, mi is történt anno...

SEBŐ JÓZSEF

VESZPRÉMI ÉRTÉKEK

Mi is az Értéktár? És mivel foglalkozik a Települési Értéktár Bizottság?

Veszprém város Települési Értéktárát a város önkormányzata 2013 májusában hozta létre azzal a céllal, hogy helyi értékeinket felkutassuk és azonosítsuk, mibenlétüket, szerepüket megfogalmazzuk, az így tudatosított és elfogadott értékeket egy erre a célra alapított virtuális gyűjteménybe, a Veszprém Értéktárába felsorakoztassuk. A települési értéktárak mellett tájegységi, megyei, ágazati és határon túli értéktárak is létrehozhatók, a hierarchia csúcsán pedig a Magyar Értéktár helyezkedik el. A magyar nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény meghatározása szerint „a települési értéktár a települési önkormányzat területén fellelhető nemzeti értékek¹ adatait tartalmazó gyűjtemény”. Veszprém Értéktárába tehát azok a tárgyi és szellemi értékek, szokások, hagyományok, vagyis azok a nemzeti értékek tartoznak, amelyek Veszprém város határain belül születtek, vagy itt léteztek/léteznek. Olyan helyi értékeink, amelyekre mi, itt élők Veszprémből, veszprémiként büszkék vagyunk.

Hogy ezek pontosan mely értékek legyenek, arra bárki tehet javaslatot. A megfelelően leírt, indoklással ellátott javaslatokat - az ugyancsak 2013-ban az önkormányzat által erre a feladatra megválasztott - Települési Értéktár Bizottság² megvitatja és dönt a javasolt érték Értéktárba történő felvételéről, egyúttal dönt a Veszprém határain túlmutató jelentőséggel bíró értékek Megyei Értéktárba történő felterjesztéséről is.

A veszprémi Települési Értéktárban jelenleg 13 értéket tartunk számon. Az első felvett értékünk – a Királynék városa címhez méltó módon – „A veszprémi püspök királyné-koronázási joga” mint kulturális örökségünk volt, amely azóta a Megyei Értéktárnak is részévé vált, sőt felterjesztésre került a Magyar Értéktárba is.

Az értékek összegyűjtése, leírása, dokumentálása nem kis feladat. Különösen igaz ez a megállapítás egy Veszprém méretű, múltú és presztízsű városra. Ezért is kérte a Települési Értéktár Bizottság, hogy a Veszprémi Szemle Alapítvány, ill. a folyóirat szerkesztői, szerzői köre is vegyen részt az értékek feltárásában, gyűjtésében, a bizottság elé történő felterjesztések elkészítésében. Eredményes pályázatuknak és az ennek nyomán megszületett igényes, értékes felterjesztéseknek köszönhetően az Értéktár gyarapodásához ez idáig hét dolgozattal járultak hozzá. A döntések,

az értékek bárki számára hozzáférhetőek, a városi honlapon (www.veszprem.hu) minden más, a Települési Értéktárra vonatkozó információval egyetemben megtekinthetőek.

PERLAKI CLAUDIA

JEGYZETEK

- ¹ 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról 1.§ j) *nemzeti érték*: magyar alkotótevékenységhez, termelési kultúrához, tudáshoz, hagyományokhoz, tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték, vagy termék;
- ² A veszprémi Települési Értéktár Bizottságnak Elnöke és 18 állandó tagja van. Az Értéktár Bizottság személyi összetételét Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzatának 2013. október 31-i Közgyűlése az alábbiak szerint határozta meg: elnök: Brányi Mária, Veszprém Megyei Jogú Város alpolgármestere, tagjai: a Nemzeti Művelődési Intézet Veszprém Megyei Irodája, a MTA Veszprémi Területi Akadémiai Bizottsága, a Pannon Egyetem, a Veszprémi Érsekség, a Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, a Laczkó Dezső Múzeum, az Eötvös Károly Megyei Könyvtár, a Veszprémi Turisztikai Egyesület, Gyulafirátót Városrészi Önkormányzat és Kádárta Városrészi Önkormányzat képviselőjében delegált 1-1 fő, valamint dr. Balassa László építész, műemlékvédelmi szakmérnök, Ruttkay Gyula építésmérnök, Kovács Zsolt építésmérnök, Géczy János költő, egyetemi docens, Gopcsa Katalin művészettörténész, Gy. Lovassy Klára mérnök, ny. múzeumigazgató, Jokesz Antal fotóművész, honlapszerkesztő és Perlaki Claudia, a Polgármesteri Hivatal kulturális csoportvezetője, aki egyben az Értéktár Bizottság titkári feladatait is ellátja.

Tisztelt Olvasó!

Az előzőekben olvashattunk egy tájékoztatót *Perlaki Claudiától*, a *Veszprémi Települési Értéktár Bizottság* titkáráról, a 2013-ban útjára indított nemzeti értékek gyűjtéséről. Ebbe a munkába, gyűjtésbe kapcsolódott be a Veszprémi Szemle Várostarténeti Közhasznú Alapítvány is.

Néhány gondolat az előzményekről

Ez év februárjában kaptunk felkérést néhány kutatóunktól, hogy a *Veszprémi Szemle Várostarténeti Közhasznú Alapítvány* koordinálásával, a közreműködő kutatók szakterületéhez közeli témákból, kezdjük meg a helyi nemzeti értékek azonosítását és felterjesztését a *Veszprémi Települési Értéktárba*. Alapítványunk nem zárkózott el ettől a feladattól, melyben nagy lehetőséget és szellemi források bővítését látuk a *Veszprémi Szemle* további fejlődése érdekében.

Szerencsés egybeesés, hogy akkor írták ki a Vidékfejlesztési Minisztérium (jelenleg Földművelésügyi Minisztérium) HUNG 2014-B pályázatát, amelynek 1. kategóriája éppen az „Új értékek gyűjtése és azok helyi és országosértéktárba kerülésének elősegítése” volt. Magától értetődött, hogy azonnal nekiláttam a pályázat elkészítésének, melyet a „Veszprémi Értékek gyűjtése és felterjesztése a Veszprémi Települési Értéktárba” címmel be is adtunk.

Mint szervezet felkerestük az érintett intézmények vezetőit is (Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém Megyei Levéltár, Eötvös Károly Megyei Könyvtár), hogy szakmai tudásukkal segítsék, támogassák ezt a munkát. Örömmel vették a megkeresést és mindenben segítségünkre voltak/vannak, hogy megalapozott és szakmailag kifogástalan legyen a kiválasztott helyi értékek azonosítása ill. azok felterjesztésének dokumentumai.

Pályázatunkat pozitívan bírálták el és kutatóink, szerzőink a tőlük megszokott lendülettel és alaposággal neki is láttak a munkának.

(Pályázati azonosítónk: 1577, pályázat időtartama: 2014.03.13.-2015.01.15.)

Megvalósítás

A helyi értékek „azonosítása” volt az első feladatunk, ami nem volt könnyű, mert a legtöbb ember ritkán nézi a közvetlen környezetét, lakhelyének történelmét, értékeit ilyen szemszögből. Bevallom én sem!

Veszprém – a Királynék Városa, – 1000 évet meghaladó történelme igen gazdag a hagyományosan vett nemzeti értékekben, ezért az előzetes rendszerezésben vonal-

vezetőnek használtuk a 114/2013.(IV. 16.) Korm. rendeletet, mely egyértelműen meghatározza a nemzeti értékek szakterületenkénti kategóriáit. Itt nagy segítséget kaptunk a Veszprémi Települési Értéktár Bizottság tagjaitól és a fentiekben már említett intézményektől.

Készítettünk egy előzetes listát azokról a helyi értékekről, amiket feltétlenül szeretnénk felterjeszteni.

Ebben a munkában jelentős részt vállalt a Veszprémi Szemle várostörténeti folyóirat alapítója, volt főszerkesztője, dr. Tölgyesi József (Kodolányi Főiskola docense, helytörténet-kutató) és dr. Földesi Ferenc (nyá. ezredes, helytörténet-kutató), aki az Első Világháborús Centenárium Bizottság létrehozásában komoly munkát végzett és végez.

Az előbbieken említettekén kívül, a Veszprémi Szemle állandó szerzői közül a következők vesznek részt ebben a munkában: dr. Csiszár Miklós (ny. könyvtárvezető, helytörténet-kutató), Karlinszky Balázs (levéltáros-történész, Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár), Kovács Győző Gyula (nyá. őrnagy, helytörténet-kutató), Nagy Balázs Vince (levéltáros, Veszprém Megyei Levéltár), Rybár Olivér (geográfus, földrajz-technika szakos tanár), Sebő József (tanár, Padányi Biró Márton Gyakorlóiskola, Veszprém), Somfai Balázs (ny. főlevéltáros, helytörténet-kutató).

A felsorolt nevekből kitűnik, hogy nemcsak a már jól ismert veszprémi helytörténet-kutatók szerepelnek rajta, hanem még kevésbé ismert fiatalok is. Ennek a munkának számomra egyik legfontosabb eleme (persze a helyi értékek számbavétele mellett), hogy Veszprém város történetének kutatásába, feltárásába be tudjuk vonni a fiatalabbakat is.

Alapítványunk és mindannyiunk jövője a fiatalokon múlik, a fiatalok az idősebbektől tudnak tanulni, és ez a pályázat egy hatalmas lehetőség számunkra, hogy a magyarságnak is fontos ügyben, együtt dolgozzon több (egymástól távolabb eső) generáció. Arról nem is beszélve, hogy sikeres megvalósítás esetén, ez az együttműködés tovább folytatódhat újabb munkákban, kutatásokban. Értékeinket így tudjuk igazán megőrizni!

A pályázat „projektzáró” elemeként szerettünk volna az általunk felterjesztett, és nyilvántartásba vett helyi értékekről egy kiadványt készíteni, mely szimbolikusan zárta volna ezt a közel egy éves munkát, de ennek a költsége már nem fért bele a megítélt támogatásba. Ezért a kuratórium úgy határozott, hogy kihasználva a Veszprémi Szemle várostörténeti folyóirat adta publikálási lehetőséget, az elkészülő anyagokról a pályázat megvalósítási ideje alatt (és utána is), folyamatos tájékoztatást ad. Mostanra körvonalazódott, hogy ennek megvalósítására a legalkalmasabb forma, mely illeszkedik a Veszprémi Szemle arculatába, egy új fejezet megnyitása.

Az új fejezet címe: *Veszprémi értékek*

Eredeti elképzelésünk alapján, csak az alapítványunk gondozásában elkészült felterjesztéseket közöltük volna, terjedelemtől függően teljes, vagy a felterjesztő által rövidített változatban. De a Veszprémi Települési Értéktár Bizottság szeptember 17-én tartott ülésén elhangzottak alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy nemcsak a Veszprémi Szemle gondozásában készült felterjesztések (már inkább tanulmányok) leközlésére adunk lehetőséget, hanem igény szerint közöljük a Veszprémi Települési Értéktárnak a folyóiratunk tematikájába illeszkedő egyéb befogadott felterjesztéseit is.

Alapítványunk gondozásában ezidáig elkészült felterjesztések:

- A „Jutasi Altiszt”, mint kulturális örökség és a Veszprém-Jutasi Altisztképző Intézetépülete (befogadott)
- A veszprémi Szent Mihály Bazilika Szentháromság nevű harangja (befogadott)
- Veszprém-város közkútjai, Veszprém vízellátása, Bolgár Mihály szellemi öröksége (befogadott)
- „Mondolat”, mint a magyar nyelvújítás legfontosabb dokumentuma (befogadott)
- A Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár (VÉL) középkori oklevélgyűjteménye (befogadott)
- A Veszprémi Piarista Gimnázium, mint szellemi és kulturális örökség (befogadott)
- Cholnoky Jenő munkássága és szellemi hagyatéka (befogadott)

Előkészítés alatt levő felterjesztések:

- Árpád-kori veszprémi székesegyházi iskola (munkacím)
- Oktatás a Szent Katalin-kolostorban/ Szent Margit nevelése (munkacím)

Úgy gondoljuk, hogy ez a publikálási forma nagyban hozzájárulhat a Veszprémi Települési Értéktár tartalmának minél szélesebb körben történő megismertetéséhez, és reméljük, hogy munkánk kapcsán egyre többen kapnak kedvet az értékeink és Veszprém város történetének megismeréséhez, és akár kutatásához is.

FAA JUDIT
VSZVKA elnöke

Veszprém helytörténeti könyveinek bibliográfiája (2006–2008)

(A bibliográfia az Eötvös Károly Megyei Könyvtár
helyismereti gyűjteménye adott évi anyaga alapján készült.)

SZABÓNÉ VÖRÖS GYÖRGYI

2006

- 45 éves a Bakony Fotóklub: 2006 / [szerk. Láng Tibor]. – Veszprém: [Bakony Fotóklub], [2006]. – 22 p.
- 110 éves a Balaton Bútor Zrt.: 1 éves a BEBUFA Kft: [rendhagyó történelmi katalógus] / [szerk. Rokob Csaba, Szövetes Krisztián, Pauer Anna]. – [Veszprém]: [Balaton Bútorgyár], [2006]. – 103 p.
- 200 éve született Ranolder János veszprémi püspök: Ranolder-emléknap, Veszprém, 2006. április 26. / [szerk. Trosits András]. – [Veszprém]: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, [2006]. – 48 p.
- Aranykönyv: Veszprém Város Vegyeskarának jubileumi évkönyve, 1956–2006 / [szerk. Somfai Balázs]. – Veszprém : Veszprém Város Vegyeskara és Baráti Kör Egyesület, 2006. – 312 p.
- Boda József emlékezete / Hodossy Lajos. – Veszprém: Veszprémi Református Egyházközség, 2006. – 128 p.
- A Buhim-völgyi Szalon, 50: 2000–2006 /összeáll. és szerk. Bószéné Szatmári-Nagy Anikó. – Veszprém: Buhim-völgyi Szalon Kult. Egyes. , [2006]. – 88 p.
- Csalódott szereplők / Domján Gábor. – [Veszprém]: [Művészetek Háza], [2006]. – 130 p. – Vár ucca műhely könyvek; 14.)
- Csillagfény: antológia / [szerk. B. Antal Rózsa, Pfitzner Györgyné]. – Veszprém: Veszprémi Alkotók Klubja, 2006. – 99 p.
- Egy 56-os emléktábla margójára: Veszprém, 2006. november 4. / [összeáll. Rácz Katalin]. – Veszprém : Hét Domb Hagyományörző és Kulturális Egyesület, 2006. – 27 p.
- Emlékkönyv Benkőné Dr. Kiss Aranka tanárnő 90. születésnapjára / [szerk. Csiszár Miklós]. – Veszprém: Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola, 2006. – p. 60.
- Értesítő a 2005/2006. tanévről / [fel. szerk. a szerkesztőbizottság]. – 14. szám . –

- Veszprém: Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium, 2006. – 162 p.
- Európa Szoborpark I.: Vetési Albert Gimnázium; Európa Szoborpark II.: Kittenberger Kálmán Vadaspark / kurátor Ézsiás István. – [Budapest]: Művészeti Műhely Alapítvány, 2006. – 47, 42, [6] p.
- Gizella-napok: 2006. május 5–7. / szerk. Praznovszky Mihály. – Veszprém: Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal, 2006. – 32 p.
- Ifjúságunk sötét gyöngyszemei / [szerk. Huszár Józsefné]. – Veszprém: Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület, 2006. – 297 p.
- Kádár Tibor festőművész: [Kádár Tibor festőművész kiállítása, Veszprém Művészetek Háza Csikász Galéria, 2006. december 16 – 2007. január 20.] / [a felvételeket Szelényi Károly kész.]. – Veszprém; Budapest: Magyar Képek, 2006. – 51 p.
- Mi végre: versek / Tungli M. Klára. – Veszprém: Nyomdakész, 2006. – 109 [5] p.
- Miért álltok itt tétlenül? : elmélkedések és tanítások / Gaál Jenő. – Veszprém: Volkra Ottó J. Alapítvány, 2006. – 443 [9] p.
- Ősrégészet Veszprém: [őskori település a város alatt] / [Regenye Judit]. – Veszprém: Veszprém M. Múzeumi Igazgatóság, 2006. – 32 p.
- Padányi Schola Catholica 15 éves jubileumi évkönyve / [szerk. Hordós Csaba]. – 2005–2006. – Veszprém: Padányi Biró Márton Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Gyakorlóiskolája, [2006]. – 175 p.
- Praznovszky Mihály: bibliográfia / összeáll. és szerk. Tölgyesi József. – Veszprém: Veszprémi Szemle Szerkesztősége, Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, 2006. – 155 p. – (Veszprémi Szemle Könyvek, 1.)
- Romák, hajléktalanok Veszprém: / Albert József, Kalocsai Adrienn. – Veszprém: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, 2006. – 113 p.
- Szélzene: mesék Veszprémről / Hordós Csaba. – Veszprém: Művészetek Háza, 2005–2006. – 122 p.
- „Szenvedély és hit nélkül nem megy...”: jubileumi kiadvány, 1986-2006 / [szerk. Dörnyeiné Barabás Éva et al.]. – Veszprém: Kozmutza Flóra Ált. Isk. Készségfejlesztő Speciális Szakiskola és Kollégium, [2006]. – 51 p.
- Szolgálat után, naplemente előtt: a Fegyveres Erők és Testületek Veszprémi Nyugállományúak Klubjának története 1971–2006: jubileumi kiadvány / [szerk. Szolnoki János]. – Veszprém: (Fegyveres Erők és Testületek Veszprémi Nyugállományúak Klubja), [2006]. – 94 p.
- Úgy, ahogy volt... kortörténet Veszprémből 1926-1951 / Reichert Henrik. – Veszprém: Reichert Henrik, 2006. – 262 p.
- Üzen a múlt: képzőművészeti alkotások Veszprém: a Pannon Egyetemen / Egyházi Tiborné, Dömötör Lajosné. – Veszprém: Pannon Egyetemi Kiadó, 2006. – 97 p. – (Pannon Egyetemi Könyvtár kiadványai)
- Változó Veszprém a 20. század elején / [vál. és szerk. Csiszár Miklósné]. – Veszprém: EKMK, 2006. – 153 p.

- Veszprém / Balassa László, Kralovánszky Alán . – 2. átd. kiad. – Bp.: Panoráma, 2006. – 255 p. – (Magyar városok)
- Veszprém / [szöveg Praznovszky Mihály]: [fotó Szelényi Károly, Stephan Klaner]. – [Veszprém]: Doran Stúdió, 2006. – 22 p.
- Veszprém : vieraanvaraista historiaa / [suomennos Juha Nelin, Heli Halla-aho]. – Veszprém: Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata: Tourinform Veszprém, [2006]. – 14 p.
- Veszprém város elfeledett ünnepe 1849. július 16.: önkormányzat és társadalom a 18–19. században / [Lichtneckert András]. – Veszprém: Viza, [2006]. – 44 p. – (LA könyvtár)
- Veszprém várostérkép / kész. Cartographia Kft. – Budapest: Cartographia, 2006. – 1 térkl.
- A Veszprémi Alapítványi Általános Iskola, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és Gyermek Ház jubileumi évkönyv 1996–2006 / szerk. Jelinkó Katalin, Vásárhelyi Anna. – Veszprém: Veszprémi Alapítványi Általános Iskola, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és Gyermek Ház, 2006. – 103 p.
- A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 2005/2006. tanévi értesítője / szerk. Csiszár Miklós. – Veszprém: Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola, 2006. – 139 p.
- A veszprémi Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjai Baráti Körének 2006. évi tájékoztatója. – Veszprém: Lovassy László Gimnázium, 2006. – 32 p.
- Veszprémi Művész Céh / [szerk. Gopcsa Katalin et al.]. – [Veszprém]: [Faa Produkt], [2006]. – [124] p. + 1 mell. (16 p.)
- Veszprémi rügyek: irodalmi antológia: válogatás a Veszprémi Egyetem polgárainak verseiből és prózáiból / [vál. és szerk. Acélvári Dóra, Dominich Sándor, Salekovics Ádám]. – Veszprém: VE, 2006. – 117 [5] p.
- A veszprémi Szent Miklós-szeg (volt Kálvária-domb) feltárási és felújítási dokumentumai / Bándi László. – [Veszprém]: Bándi László, 2006. – 72 p.
- Wöller István levante naplójából: tizenötévesen Németországban / szerk. Csiszár Miklós. – Veszprém: Viza, 2006. – 265 p.

2007

- 25 év a város szélén: a veszprémi Jendrassik-Venesz Szakközépiskola és Szakiskola jubileumi kiadványa, 1982–2007. – Veszprém: Pro-Fi Print Kft, 2007. – 33 [3] p. + CD-ROM
- Amerikai hadifoglyok voltunk Pockingban (Bajorország): Egei Sándor hadapródmester és Skardelly Margit vöröskeresztes nővér emlékezései. – Veszprém: Viza, 2007. – 60 p.
- Emlékeim / Bándi László. – Veszprém: Viza, 2007. – 152 p.
- Értesítő a 2006/2007. tanévről. – 15. szám. – Veszprém: Táncsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium, 2007. – 142 p.

- Időmarasztaló: versek / Tomor Ilona. – Veszprém: Nyomdakész, 2007. – 136 p.
- Kék madár évkönyv: [15 éves a Kék madár program]: [1992–2007] / szerk. Jegesné Rémes Iren. – Veszprém: Kék Madár Alapítvány, [2007]. – 115 p.
- Kinizsi Bank: éves jelentés 2007. – Veszprém: Kinizsi Bank, 2008. – 24 p.
- Padányi Schola Catholica: évkönyv 2006/2007. tanév / szerk. Hordós Csaba. – Veszprém: Padányi Biró Márton Római Katolikus Gimnázium, Egészségügyi Szakközépiskola, Szakiskola és Általános Iskola, a Veszprémi Hittudományi Főiskola Gyakorlóiskolája, 2007. – 351 p.
- Pannon Egyetem Műszaki Informatikai Kar: évkönyv, 2007. – Veszprém: Pannon Egyetem Műszaki Informatikai Kar, 2007. – 86 p.
- A Rózsa Úti Általános Iskola jubileumi évkönyve, 1987–2007 / szerk. Füstös Béláné, Horváthné Koltai Edit. – Veszprém: Rózsa Úti Általános Iskola, 2007. – 140 p.
- Rövid történelmi vázlat a veszprémi Chebra-Kádisá alakulása s fejlődéséről / írta Hochmuth Abraham. – [reprint kiad.] – [Veszprém] : Veszprémi Zsidó Hitközség, [2007]. – 30 p.
- Szent Imre nyomában Veszprémben / Toldi Éva. – Veszprém: Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2007. – 32 p.
- A tanár úr: regény / Balogh Elemér. – Pomáz: Kráter, 2007. – 198 p.
- Verőér / Szokoly Tamás. – Veszprém: Agenda Natura, 2007. – 316 p.
- Veszprém a világháború évtizedében / vál. és szerk. Csiszár Miklós. – Veszprém: EKMK, 2007. – 167 p.
- Veszprém sporttörténete 1945–1948 / Sipőcz József. – Veszprém: Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2007. – 111 p.
- Veszprém város okmánytára: oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárból, 1002–1523 / összeáll. Gutheil Jenő, kiadásra előkészítette Kredics László. – Veszprém: Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Veszprémi Érseki Könyvtár, 2007. – 419 p. – (A veszprémi egyházmegye múltjából; 18.)
- A Veszprémi Civil Kerekasztal / összeáll. Farkas László. – Veszprém: Veszprémi Civil Kerekasztal, [2007] . – 36 p.
- A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 2006/2007. tanévi értesítője / szerk. Csiszár Miklós. – Veszprém: Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola, 2007. – 159 p.
- A veszprémi Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjai Baráti Körének 2007. évi tájékoztatója. – Veszprém: Veszprémi Lovassy László Gimnázium, 2007. – 35 p.
- A veszprémi székesegyház 18–19. századi zenéje / M. Tóth Antal. – Veszprém: Veszprémi Érseki Könyvtár, 2007. – 312 p. + kotta melléklet. – (A Veszprémi egyházmegye múltjából, 19.)
- A veszprémi zsidóság múltja és jelene / Kun Lajos. – reprint kiad. – [Veszprém]: Veszprémi Zsidó Hitközség, 2007. – 188 p.
- Zovko: karriertörténet / Darcsi István, Donát Tamás. – [Veszprém]: Donát, 2007. – 139 p.

2008

- 30: jubileumi évkönyv: Báthory István Általános Iskola / [szerk. Látos Jenő, Radnai Zsuzsanna]. – 1978–2008. – Veszprém: Báthory István Általános Iskola, [2008]. – 66 p.
- 50 éves a veszprémi Liszt Ferenc Kórustársaság / szerk. Csarmasz Helga, Csizmadia Sándor. – [Veszprém]: [Liszt Ferenc Kórustársaság], [2008]. – 24 p.
- 60 vers: válogatás a hátrahagyott versekből / Széki Patka László. – Veszprém: Művészetek Háza, 2008. – 162 [6] p. – (Vár Ucca Műhely könyvek; 17.)
- 100 éves a Petőfi Színház épülete: a nemzeti szecesszió gyöngyszeme / [szerk. Pethő Imre]. – Veszprém: Veszprémi Petőfi Színház, 2008. – 63 p.
- 100 éves az áramszolgáltatás Veszprémben / [szerk. Péti Tamás]. – Veszprém: Magyar Elektronikai Egyesület Veszprémi Szervezete, 2008. – 229 p.
- 100 éves az áramszolgáltatás Veszprémben / [szerk. Péti Tamás]. – 2. bőv. jav. kiad. – Veszprém: Magyar Elektronikai Egyesület Veszprémi Szervezete, 2008. – 229 p. + DVD mell.
- A 125 éves Tánicsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium jubileumi évkönyve, 1883-2008. Tánicsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium Értesítő a 2007/2008. tanévről / szerk. Kolozs Barnabásné. – Veszprém: Tánicsics Mihály Szakközépiskola, Szakiskola és Kollégium, 2008. – 208 p.
- Akikért tízezrek szurkoltak! : miért estünk ki?: 5 év a labdarúgó NB I-ben / Csík Ferenc, Donát Tamás. – Veszprém: Veszprém Megyei Sporttanács, 2008. – 156 p.
- Az Árpád-kori Veszprém / Gutheil Jenő. – 3. kiad. – Veszprém: Lichtneckert András, 2008. – 388 p. – (Monográfiák és forráskiadványok Veszprém történetéből; 1.)
- „Az igazat nem hamisítom, a hamisat nem igazítom” : dokumentumkötet Horváth Balázs emlékére / szerk. Fenyvesi Ottó. – Nemesvámos: Pannon Téréség Fejlődéséért Alapítvány; Veszprém : BabelPress, 2008. – 239 p.
- Boldog szökés / Tungli M. Klára. – Veszprém: BabelPress, 2008. – 123 p.
- Bruszniai-emlékmű / Melocco Miklós. – Veszprém: Védegyelet Veszprémért, 2008. – [34] p.
- Élvonalban a Veszprémi SE, 1988-1993 / Nagy Zoltán. – Balatonalmádi: Stadion, 2008. – 56 p. – (Magyar sporthistóriák, sporttörténetek, sportesemények; 12.)
- Gizella Napok: Veszprém 2008. május 7–12. : XVII. Gizella Napok művészeti fesztivál a reneszánsz évében / szerk. Ács Anna, Perlaki Claudia. – Veszprém: Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala, 2008. – 27 p.
- Hiánygyakorlat: irodalmi antológia: válogatás a Pannon Egyetem polgárainak verseiből és prózáiból / vál. és szerk. Felföldi Gábor. – Veszprém: Pannon Egyetem, 2008. – 112 p.
- „Higgy, remélj, szeress!”: Ányos Pál versei, szépprózai írásai és levelei / összeáll. Jankovics József és Schiller Erzsébet. – Veszprém: Művészetek Háza, [2008] . – 285 p. – (Vár Ucca Műhely könyvek; 16.)

- László Károly Gyűjtemény, Dubniczay-palota, Veszprém = Carl Laszlo Collection, Dubniczay Palace, Veszprém = Carl Laszlo Sammlung, Dubniczay-Palast, Veszprém. – Veszprém : Művészetek Háza, 2008. – 214 p.
- A Magyar Katolikus Egyház huszadik századi történetéből: Badalik Bertalan veszprémi püspök elhurcolásának 50. évfordulójára: egyháztörténeti konferencia / szerk. Trosits András . – Veszprém: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, [2008]. – 105 p. – (Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Konferencia sorozat; 7.)
- A magyar légtér őrzői: MH 54. Veszprém Légtérelenőrző Ezred / [szerk. Hanócz Gyula]. – Budapest: Zrínyi, 2008. – 103 p. – (Csapathagyományok)
- Nyolc képstruktúra Veszprémnek: Művészetek Háza, Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, Veszprém = Acht Strukturfelder für Veszprém: Hous der Künste, Moderne Gem / Günther Uecker; ford. Adamik Lajos, Sáróssi Bogáta. – Bonn: VG-Bildkunst; München: Verlag Walter Storms, 2008. – 64 p.
- Orosz földön: napló 1942–43 / Hóbe Lajos. – Veszprém: Viza, 2008. – 215 p.
- Örömlányok és bordélyházak Veszprém városában / Hoga György. – Veszprém: Viza, 2008. – 116 p.
- Pannon Egyetem Műszaki Informatikai Kar: évkönyv, 2008. – Veszprém: Pannon Egyetem Műszaki Informatikai Kar, 2008. – 88 p.
- Profán passió: életrajzi triptichon / Kanyár Erika. – Veszprém: Perspektíva 49 Bt, 2008. – 130 p.
- A régi Veszprém képeslapokon: válogatás Balogh Gyula gyűjteményéből: 2. rész. / szerk. Balogh Gyula. – Veszprém: Agenda Natura, 2008. – 163 p.
- Szép volt, gyereKEK! : 2007–2008. – [Veszprém]: MKB Veszprém KC, [2008]. – 55 p.
- Tablók könyve: Lovassy László Gimnázium, Veszprém: [1938–2008] / szerk. Pálffy Zoltán, Molnár László. – Veszprém: Lovassy László Gimnázium; Nagykanizsa: M-M Bt, 2008. – 292 p.
- A város élni akar: Veszprém 1919–29 / vál. és szerk. Csiszár Miklós. – Veszprém: EKMK, 2008. – 156 p.
- Veszprém: kiegészítő lakóhelyismereti tankönyv a 4–5. osztályos tanulók számára / Bontó Józsefné. – Veszprém: Veszprémi Szemle Közhasznú Alapítvány, 2008. – 49 p.
- Veszprém és a Bakony / Méhes László. – Miskolc: Well-Press, 2008. – 194 p. – (Vendégváró útkönyvek)
- Veszprém kalendárium, 2009 / szerk. Fenyvesi Ottó. – Veszprém: BabelPress, 2008. – 187 p.
- Veszprém reneszánsza, 2008 / szerk. Kilián László, Rainer Pál. – Veszprém: Művészetek Háza: Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, 2008. – 197 p.
- Veszprém sporttörténete 1948–1957 / Sipőcz József. – Veszprém: Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2008. – 198 p.
- Veszprém, Szent Imre városa: adatok Veszprém Szent István-kori történetéhez /

- Gutheil Jenő. – 2. reprint kiad. – Veszprém: Szent Imre Egyesület: Művészetek Háza, [2008]. – 42 p.
- Veszprém város története a kezdetektől napjainkig: „a tudományosság bölcsője” / Bószéné Szatmári-Nagy Anikó. – Veszprém: Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata: Művészetek Háza, 2008. – 303 p.
- Veszprémi Kalendárium, 2009 / szerk. Fenyvesi Ottó. – Veszprém: BabelPress, 2008. – 187 p.
- A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 2007/2008. tanévi értesítője / szerk. Csiszár Miklós. – Veszprém: Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola, 2008. – 137 p.
- A veszprémi Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjai Baráti Körének 2008. évi tájékoztatója. – Veszprém: Veszprémi Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjai Baráti Köre, 2008. – 40 p.